

AZƏRBAYCAN

VƏKİLİ



Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Şurası



“Futbol matçında yaradıcılığa yer yoxdur?” **vəkil Nazlı Əhmədova**

“Sahibkarlığa dəstək kontekstində inzibati cərimələrin məbləğlərinə yenidən baxılması təklifi” **vəkil Allahverən Oruclu**

“Vərəsəlik hüquq münasibətlərində iddia, onun müddəti və tətbiqinin nəzəri-təcrübi problemləri” **vəkil Paşa Səfərov**

“Виды приговоров” **доцент А.А.Гасымов и докторант М.А.Гусейнли**

“Beynəlxalq kommertiya arbitrajının müqavilə tərəfləri üçün əhəmiyyəti və xüsusiyyətləri” **hüquqşünas Toğrul Quliyev**

“İnzibati xətlər haqqında işlərə baxılmasında adversarial prosedurun elementlərinin tətbiq edilməsi zərurəti insan hüquqlarının təminatı kimi” **hüquqşünaslar Aysel Əsgərova və Anar Rüstəm**

“Vəkiliyə sənəd qəbulunun müddəti uzadılmışdır” **yerli mətbuat səhifələrindən**

“Sürətli oxu üçün: Ədliyyə Nazirliyinin 2016-cı ildə gördüyü işlər 20 cümlədə” **yerli mətbuat səhifələrindən**

“Sığortalının izlətdirilməsi və AIHM” **beynəlxalq mətbuat səhifələrindən**

“Azərbaycan vəkil Asif Abdullayevin fotokollajında” **asudə**

XI nömrə



“Azərbaycan vəkili” jurnalının buraxılmasında məqsəd Azərbaycanda insan hüquqlarının müdafiəsinə dəstək verilməsi, vəkil peşəsinin hüquqşünaslar arasında təbliği ilə onun nüfuzunun artırılması, həmçinin gələcəkdə vəkillik sahəsində mövcud olan aktual problemlərin tədqiqi ilə Vəkillik hüququ elminin inkişafına töhfə verilməsindən ibarətdir.

Nəşrin bu sayı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə və “Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi” İctimai Birliyinin təşkilatı dəstəyi ilə işıq üzü görmüşdür. Jurnal, Vəkillər Kollegiyasının üzvləri, həmçinin digər hüquqşünaslar arasında pulsuz paylanılmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Redaksiya heyəti:

Baş redaktor: *Anar Bağırov* – “Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi” İB-nin sədri, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin və Hakimlərin Seçki Komitəsinin üzvü, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Məsləhətçi: *Fariz Məmmədov* - Vəkillər Kollegiyasının üzvü, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin beynəlxalq əlaqələr üzrə müşaviri

Buraxılışa məsul şəxs: *Fərhad Nəcəfov* – “Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi” İB-nin sədr müavini, hüquqşünas

“Azərbaycan vəkili” jurnalı Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Mətbu nəşrlərin reyestrində 3708 nömrəsi ilə qeydiyyatda alınmışdır.

Redaksiyanın ünvanı:

Bakı şəhəri, Füzuli küçəsi 49,
SKS Plaza, 7-ci mərtəbə
Tel/Faks: +994 12 492 28 83
e-mail: info@lawreform.az
vəb-səhifə: <http://www.lawreform.az/>

“AZƏRBAYCAN VƏKİLİ” JURNALI

Jurnal pulsuz paylanılır.

Kağız formatı 21x29,7 A4, Təbaşirli 115 qr/m²,
Sifariş № ____, Tiraj: 1000
“TimePrint” mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.
15.12.2016, Bakı, Ş.Məmmədova 208,
Tel: +994 12 563 18 02, 562 96 64



Bakı şəhəri, Füzuli küçəsi 49,
SKS Plaza, 7-ci mərtəbə
Tel/Faks: +994 12 492 28 83
e-mail: info@lawreform.az
veb-səhifə: <http://www.lawreform.az/>



Müsahibələr və mövqelər

- 2 *"Futbol matçında yaradıcılığa yer yoxdur?"*
vəkil Nazlı Əhmədova
- 5 *"Sahibkarlığa dəstək kontekstində inzibati cərimələrin məbləğlərinə yenidən baxılması təklifi"*
vəkil Allahverən Oruclu
- 9 *"Vərəsəlik hüquq münasibətlərində iddia, onun müddəti və tətbiqinin nəzəri-təcrübi problemləri"*
vəkil Paşa Səfərov
- 17 *"Вуды приговоров" доцент А.А.Гасымов и докторант М.А.Гусейнли*
- 26 *"Beynəlxalq kommersiya arbitrajının müqavilə tərəfləri üçün əhəmiyyəti və xüsusiyyətləri"*
hüquqşünas Toğrul Quliyev
- 29 *"İnzibati xətlər haqqında işlərə baxılmasında adversarial prosedurun elementlərinin tətbiq edilməsi zərurəti insan hüquqlarının təminatı kimi"*
hüquqşünaslar Aysel Əsgərova və Anar Rüstəm

Məhkəmə aktları

- 33 *"Mülki Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsinin Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin IV hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair"*
KM-nin 21/10/2016-cı il tarixli Qərarı
- 37 İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin *"Abdulqədirov Azərbaycana qarşı"*
20/06/2013-cü il tarixli Qərarı

Yerli mətbuat səhifələrindən

- 47 Hüquqşunların nəzərinə! Vəkilliyə sənəd qəbulunun müddəti uzadılmışdır
- 47 Azərbaycanın ədliyyə naziri Avropa Məhkəməsinin katibliyində çalışan azərbaycanlı hüquqşünaslarla görüşüb
- 48 Vəkillər AİHK-nın 6-cı maddəsinin tətbiqi məsələləri və HELP Proqramı ilə tanış ediliblər
- 49 Sürətli oxu üçün: Ədliyyə Nazirliyinin 2016-cı ildə gördüyü işlər 20 cümlədə
- 50 CEPEJ-in 2016-cı il hesabatı və Azərbaycan İKT-nin tətbiqi və tədrisi üzrə ön sıralardadır

Beynəlxalq mətbuat səhifələrindən

- 53 Qarşınızdakı psixopati müəyyənləşdirməyin 5 yolu və vəkillər
- 54 İngilis mətbuatına görə homoseksual hakim "Brexit" işi barəsində qərar çıxara bilməzmiş
- 55 Sığortalının izləndirilməsi şəxsi toxunulmazlıq hüququnun pozuntusudurmu?
- 56 Torpağın dövlət tərəfindən özgəninkiləşdirilməsi mülkiyyət hüququnun pozuntusu sayıla bilərmi?
- 58 **"Sualınıza vəkil cavab versin" rubrikası**

Asudə

- 60 Azərbaycan vəkil Asif Abdullayevin fotokollajında
- 62 Vəkil Qabil Dadaşovun lətifələrini dinləyəək!

Müsaibələr və mövqelər

Nazlı Əhmədova

Vəkil

FUTBOL MATÇINDA YARADICILIĞA YER YOXDUR?



Müasir idman yarışları, demək olar ki, başdan ayağa müxtəlif əqli mülkiyyət hüquqları ilə əhatə olunub. Götürək bu günlərdə davam edən futbol üzrə 2016-cı il Avropa çempionatını. Çempionat onun təşkilatçısı UEFA-ya (Union of European Football Associations) məxsus bir brenddir, hüquqi dillə desək, qeydiyyatdan keçmiş əmtəə nişanıdır. Avropa Birliyinin 005486899 sayılı əmtəə nişanı olan "EURO 2016" 28 avqust 2008-ci il tarixində qeydə alınmış və hələlik 21 noyabr 2016-cı il tarixinədək qüvvədədir.

Əmtəə nişanının sahibi UEFA nişanın tanınması və qorunması məqsədilə çoxsaylı müəlliflik hüququ və digər əqli mülkiyyət hüquqlarının sahibidir: çempionatın rəsmi loqosu, talismanı, kuboku, komandalarla bağlı nişanlar, yayım hüquqları və s. Əqli mülkiyyət hüquqlarını həyata keçirmək üçün UEFA müxtəlif müqavilələr vasitəsilə əqli mülkiyyət hüquqlarından istifadəyə dair lisenziyalar (razılıqlar) verir, təlimatlar hazırlayıb yayır, təşviqat aparır.

Bu hüquqların arasında bəlkə də ən vacibi yayım hüquqlarıdır, çünki "EURO 2016" və digər bu kimi brendlərin tanınmasını və rəqabətə davamlılığını təmin etmənin, habelə sponsorların

yerləşdirdikləri reklamı son istifadəçiyə çatdırmağın əsas yolu brendin əlaqəli olduğu yarışa mümkün qədər çox insanın seyr etməsidir. Nəzərə alsaq ki, stadionlardakı yerlər məhduddur, deməli, əksəriyyət yarışa məsafədən – televiziya, radio, İnternet yayımı vasitəsilə izləyir.

Yayımların əsas qismi pulludur: son istifadəçilər bu cür yarışlara tamaşa etmək üçün, bir qayda olaraq, kabel (pullu) televiziya kanallarının abunəçiləri olmalıdırlar yaxud yarışa peyk vasitəsilə (çanaq anteni) vasitəsilə yayımlayan televiziya kanalı həmin yayım üsulundan istifadə etmək üçün əlavə xərc çəkməlidir. Bütün bu xırdalıqlar UEFA yaxud onun agentləri ilə bağlanan müqavilələrdə əksini tapır.

Lakin heç də hər şey birmənalı deyil. İri idman yarışlarının yayımıyla bağlı açıq qalan suallar çoxdur və onlar öz həllini vaxtı gəldikcə və ya aktuallığı artdıqca, tapır. Məsələn, belə suallardan bəziləri bunlardır: oyun zamanı oyunun bir hissəsini telefona çəkib sonradan Vine, Youtube videosu və ya digər audiovizual formatda yaymaq olarmı? Oyundan canlı Periscope yayımı aparmaq olarmı? Evdə oturub oyunun bir hissəsini pullu kabel televiziya kanalından audiovizual formatda surətini çıxarıb yaymaq olarmı?

Bu sualların bir qisminə dolayısı ilə cavab verən bir məhkəmə qərarı var. Bu dəfə söhbət ABŞ-dan getmir; söz futboldan düşəndə, qərar da futbolun mərkəzi sayılan Avropada verilib. Qərarın kökü isə futbolun vətəni Böyük Britaniyaya gedib çıxır. Rəmzidir, deyilmi?



2011-ci ildə Avropa Ədalət Məhkəməsi (CJEU – Court of Justice of the European Union; Avropa Birliyi hüququnun hər bir üzv ölkədə eyni qaydada tətbiqini təmin edən məhkəmədir; üzv dövlətlərin məhkəmələri hansısa işə baxarkən Avropa Birliyinin hər hansı bir qanunvericilik aktının tətbiqi və ya təfsiri, habelə milli qanunvericiliyin Avropa qanunvericiliyinə uyğunluğu ilə bağlı sualları yaranarsa, bu Məhkəmə həmin hüquqi məsələləri şərh edə bilər. Məhkəmənin bu cür təfsiredici rəyinə “preliminary ruling” deyilir) *FAPL (Football Association Premier League Ltd.) et al. v. QC Leisure et al.* işi üzrə bir qərar çıxarmışdır. Bu işə “FAPL” yaxud “dekoder” işi də deyirlər.

Mübahisə İngiltərədə yaranmışdır. İngiltərə Premyer Liqasının (ölkənin əsas futbol liqası; daha aşağı səviyyəli daha 3 liqa da var) komandalarının birləşdiyi bir qurum var: Football Association Premier League (FAPL). FAPL məhdud məsuliyyətli şirkət kimi qeydiyyatdan keçib və Premyer Liqada iştirak edən 20 klubdan hər biri şirkətdə bir paya sahibdir (aşağı liqaya keçən klubları PL-ya yeni vəsiqə qazananlar əvəz edir). FAPL ona üzv olan klubların futbol meydanındakı sərt oyununa bənzər çox aqressiv yayım siyasəti həyata keçirir, bəlkə də bunun hesabına İngiltərə Premyer Liqası dünyada ən çox auditoriyaya malik futbol liqasıdır. FAPL Premyer Liqa oyunlarının yayımını təşkil edir və həmin oyunları yaymaq üçün müxtəlif yayım şirkətlərinə coğrafi əhatəsi olan lisenziyalar və sub-lisenziyalar verir. İngiltərədəki ictimai iaşə obyektləri (pab və restoranlar) İngiltərədəki yayım şirkətindən canlı yayım üçün icazə almalıdırlar. İcazənin illik qiyməti minlərlə funt sterlinqdir. Bu, yayımın qanuni yoludur.

Yayımın qeyri-qanuni və daha ucuz yolu da var: xarici ölkələrdəki yayım lisenziyalarının sahiblərinə məxsus dekoder (yayım şirkətinin yaydığı xüsusi, şifrələnmiş siqnalları qəbul edib “oxuya” bilən) qurğunu qeyri-rəsmi distribyutorlardan (bu cür qurğular özlüyündə qanuni istehsal edilib, sadəcə təyinat ölkəsi fərqlidir; bu cür satışa “paralel idxal” deyilir) alıb ildə cəmi bir neçə yüz funt sterlinq müqabilində xarici ölkəyə yayımlanan siqnalı qəbul etmək. Bu metod FAPL-ın agentləri qeyri-qanuni yayım faktını aşkar edəndək, mümkün idu.

2008-ci ildə bir qrup pab sahiblərinin bəxti gətirmədi, onların dekoderlərdən qanunsuz istifadəsini aşkar edən FAPL və onun müvafiq ölkələrdəki lisenziya (hüquq) sahibləri 4 pab sahibini və onlara dekoderləri satmış qeyri-rəsmi distribyutorları məhkəməyə verdi. İddiaçılar iddia etdilər ki, cavabdehlərin qanunsuz hərəkətləri nəticəsində onların Böyük Britaniyanın “Müəlliflik hüququ, dizayn və patent Aktı” (Copyright, Designs and Patents Act) ilə qorunan müxtəlif yayım hüquqları pozulmuşdur.

Mübahisənin hüquqi mahiyyətini araşdırmaq üçün ingilis məhkəməsi bir xeyli Avropa Birliyi direktivlərini və beynəlxal hüquq normalarını işin hallarına tətbiq etməli və həmin normaları təfsir etməli oldu. Qanunvericiliyin məzmununa aydınlıq gətirmək üçün iş üzrə icraat dayandırılaraq, AƏM-nə müraciət edildi.

2011-ci il tarixli qərarında AƏM Avropada futbol yarışlarının yayımı ilə bağlı bəzi mühüm hüquqi suallara aydınlıq gətirdi:

- Futbol matçının özü FAPL-ın iddia etdiyi kimi, müəlliflik hüququna dair qanunvericilikdə nəzərdə tutulan “audiovizual” (dramatik, dramatik-musiqili və ya musiqili) əsər deyil və bu səbəbdən FAPL-ın *matçın özünə* heç bir müəlliflik hüququ yoxdur;

- “Əsər” olmaq üçün hər hansı bir obyekt original olmalı, yəni müəllifinin əqli yaradıcılığının məhsulu olmalıdır. İdman yarışları Avropa Müəlliflik Hüququ Direktivi üzrə əqli yaradıcılıq hesab edilə bilməz, xüsusilə də futbol matçı, çünki hər bir matç futbol oyununun qaydaları üzrə keçirildiyindən orada *müəlliflik hüququ baxımından yaradıcılıq azadlığı üçün heç bir yer qalmır*.

- Beləliklə, idman yarışları müəlliflik hüququ ilə qoruna bilməz; əqli mülkiyyət sahəsində Avropa Birliyinin heç bir digər hüququ da onları qorumur.

- Lakin bu tip (Premyer Liqa tipli) idman yarışları unikal və özünəməxsus şəkildə orijinal xarakterə malikdir. Bu səbəbdən onlar “əsərlər”ə bərabər tutula biləcək şəkildə *ölkədaxili* qanunvericiliklə qoruna bilər (məsələn, Fransada qorunur).

- Lakin FAPL yayımın müxtəlif elementlərinə – başlanğıc hissənin video-ardıcılığına, Premyer Liqanın himnəsinə, əvvəlki Premyer Liqa oyunlarından kadrları olan qabaqcadan hazırlanmış



çarxlara yaxud müxtəlif görüntülərə münasibətdə müəlliflik hüququna malik ola bilər.

▪ Yayım şirkətləri yayımla bağlı Avropa direktivlərində təsbit edilmiş bu hüquqlara malikdirlər: yayımın fiksasiyası, yayımın kütləyə çatdırılması və yayımın fiksasiyasının sürətinin çıxarılması.

Nəticədə, AƏM qərara gəldi ki, *fiziki şəxslər şəxsi məqsədlər* üçün xarici dekoderlərdən istifadə edərək Premyer Liqa oyunlarına baxa bilərlər, FAPL “xarici dekoder kartlarının idxalı, satışı və istifadəsini qadağan etməyə cəhd edə bilməz, çünki bu, xidmət göstərmək azadlığına ziddir və nə əqli mülkiyyət hüququnun qorunması, nə də insanların futbol stadionuna getmələrini təşviq etmək məqsədi ilə əsaslandırıla bilməz”. Yəni, FAPL iddiasını bu hissədə uduzdu. Lakin AƏM həmçinin bildirdi ki, pablar (və digər ictimai iaşə obyektləri) bu cür dekoderlərdən istifadə edərək oyunları müştərilərinə nümayiş etdirə bilməzlər, çünki bu, “kütləyə çatdırılma” hesab olunur. Sonuncu hissə çox maraqlı nəticədir: oyun özlüyündə müəlliflik hüququ obyektinə deyilsə, onun kütləyə çatdırılmasının müəlliflik hüququnu pozması da mübahisələndirilə biləcək nəticədir.

Ümumilikdə, qərar FAPL-ın yayım bazarındaki Drakon qanunlarına qarşı ədalətli və balanslı bir addımdır.

Hüquqi xırdaqları kənara qoysaq, qərar razılaşmadığım əsas məqam futbol oyunu zamanı guya yaradıcılığa yer olmaması barədə hakimlərin gəldikləri nəticədir. Görünür, onlar Panenka penaltisi, Vaqif Sadıqovun müəllifi olduğu “Azərbaycansayağı künc zərbəsi”, Zidanın məşhur aldadıcı hərəkəti (fake shot pass), Messi, Maradona, Ronaldinyo və digər ulduzların dribling və aldatma texnikası, Pirlo və Ronaldonun cərimə zərbəsi vuruşları, İbrahimoviçin baş üstündən (“bisiklet”) vuruşları, Barcelona və İspaniya millisinin “tiki-taka”, İtaliyanın katenaççio, Hollandiyanın isə total hücum oyun üslubu və çoxlu bu kimi yaradıcı nou-haulardan bixəbər olublar ya da onları görməzdən gəliblər. Belə olmasaydı, insan onların necə “yaradıcı” olmaması qənaətinə gələ bilər?!

Allahverən Oruclu

Vəkil



**SAHİBKARLIĞA DƏSTƏK KONTEKSTİNDƏ İNZİBATI
CƏRİMƏLƏRİN MƏBLƏĞLƏRİNƏ YENİDƏN
BAXILMASI TƏKLİFİ**

Son dövrlər sahibkarlığa dəstək vermək, inkişafına daha münbit şərait yaratmaq məqsədi ilə bir sıra yeni qanunvericilik aktları qəbul edilmişdir. Bunlara sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların 2 il müddətinə dayandırılmasını, "Lisənziya və icazələr haqqında" qanunun qəbul edilməsini, lisenziya tələb olunan fəaliyyət növlərinin və sahibkarlıq fəaliyyətinə verilən icazələrin siyahılarının təsdiq edilməsini, "İnvestisiya təşviqi sənədi"nin, "investisiyanın həyata keçirildiyi iqtisadi fəaliyyət sahələri, minimal məbləğ və inzibati ərazi vahidləri"nin təsdiq edilməsini, investisiya təşviqi üçün 7 illik vergi və gömrük tariflərində güzəştlərin verilməsini, qeyri-neft məhsullarının ixracı ilə məşğul olan şəxslərə dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına 3% ixrac təşviqinin ödənilməsinin qərara alınmasını, gömrük rəsmiləşdirilməsinin sadələşdirilməsinin, "Elektron hökumət" portalında gömrük rəsmiləşdirilməsinə dair elektron xidmətlərin tətbiqinin, bəyannamələrin elektron qəbul edilməsinin, idxal-ixracda tələb edilən sertifikatların azaldılmasının, gömrük sərhədində "Yaşıl dəhliz" və digər buraxılış sistemlərindən istifadənin qərara alınmasını, müxtəlif hakimiyyət instansiyalarında Apellyasiya Şuralarının yaradılmasını, "Sahibkarlar Günü"nün təsis edilməsini və digər bu kimi hüquqi tədbirləri qeyd etmək olar.

Son günlərdə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinə dəyişiklikləri isə xüsusilə qeyd etmək olar. Belə ki, digər dəyişikliklərlə yanaşı Cinayət Məcəlləsinin iqtisadi fəaliyyət sahəsində cinayətlər fəslində olan maddələrdə qeyd edilən, vurulmuş zərərin xeyli miqdar və külli miqdar məbləğləri artırıldı. Yəni daha yüksək məbləğlərdə ziyan vurulmalıdır ki, əməl müvafiq maddələr üzrə cinayət sayılsın. Əks halda əməl dekriminallaşır. Bu dəyişikliyi bəzi ekspertlər əhəmiyyətinə görə "iqtisadi amnistiya" da adlandırırlar.

Lakin bunlarla yanaşı, hazırda qanunvericiliyimizdə bir sıra müddəalar var ki, ölkəmizdə aparılan sahibkarlığa dəstək siyasəti və sahibkarlığın təşviqi əhval-ruhiyyəsində onlara yenidən baxmaq məqsədmüvafiq olardı. Buna hazırda qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsində (İXM) hüquqi şəxslər üçün müəyyən edilmiş inzibati cərimələrin yüksək məbləğləri daxildir. Belə ki, İXM-yə əsasən hüquqi şəxsdən 50000 (əlli min) manatadək inzibati cərimə tutula bilər. Hazırda İXM-də yüzdən çox inzibati xəta üzrə 5 mindən 50 min manatadək inzibati cərimə müəyyən edilib. Məsələn, 50000 manatadək cərimə İXM-nin 248.2, 286.2 maddələrində, 40000 manatadək 248.1.3, 436, 578.2 maddələrində, 30000 manatadək 210.1, 513, 253.3.4 maddələrində, 25000 manatadək 192.1, 237, 253.2, 253.3.3, 370, 394.0.7, 395.1, 395.2, 516.0.2 maddələrində, 20000 manatadək 210.1, 237.2, 369.2, 370, 438, 516.0.2, 548.3, 578.1 maddələrində, 15000 manatadək 163, 235, 238.1, 253.3.1, 266.2, 268.0, 272.2, 337.6, 394.0.7, 395.1, 395.2, 407, 439.2, 478, 578.1, 598.0.6 maddələrində, 10000 manatadək 215.1, 254, 255, 261, 266.2., 269.0, 336.3, 337.2, 419, 427, 432.1, 439.2, 443.1, 466.2, 478, 192.9, 231.1, 231.2, 233.2, 234.0.6, 236.1, 236.2, 237.1, 238.2, 239, 240, 241, 244.1, 253.3.2, 254.0.7, 266.1, 275.2, 337.3, 350.1, 369.1, 387, 397, 406, 427, 428.9, 428.11, 429.0, 431, 440, 441, 447.0, 448, 466.2, 468, 472, 548.1 maddələrində, 3000 manatdan 5000 manatadək 181.0.4, 192.8, 228, 230, 231.4, 243.0, 245.2, 247.1, 247.2, 257, 262.1, 270.0., 273.0, 292.1,

292.2, 295.2, 335.3, 335.5, 336.1, 336.2, 336.4, 337.1, 348, 353.3, 359, 363, 364, 366, 368, 380.1, 380.2, 380.3, 383.2, 384.0.6, 385, 403, 415, 416.0, 428.11, 439.1, 442, 459.1, 459.2, 459.3, 459.4, 465, 469.2, 470, 471, 474, 514.0.4, 528.1, 582, 597.0 maddələrində nəzərdə tutulmuşdur.

Hüquqi şəxslər, əsasən də kommersiya hüquqi şəxsləri (şirkətlər) Azərbaycanda sahibkarlığın və ümumiyyətlə iqtisadiyyatımızın önəmli hissəsi və təkanverici qüvvəsidir. 2008-ci ilin yanvarın 1-dən kommersiya hüquqi şəxslərin bir pəncərə prinsipi ilə qeydiyyatata alınmasından bu günə qədər şirkətlərin sayı bir neçə dəfə artmışdır. Hazırda sayları on minlərlə ölçülən həm bu şirkətlərin, həm də əvvəlki dövrlərdə yaradılmış şirkətlərin fəaliyyətdə olan hər biri bu yüksək məbləğli inzibati cərimələrlə üzləşə bilər.

Nəzərə alınmalıdır ki, İXM-də qeyd edilən qanun pozuntuları cinayətlər deyil, cinayətlərdən daha az ictimai təhlükəli sayılan inzibati xətalardır. Qeyd olunanlar heç də inzibati xətalərin törədilməsinə haqq qazandırmaq məqsədi daşımır. Hər bir sahibkar, şirkət fəaliyyətində qanunvericiliyin tələblərinə riayət etməli, heç bir qanun pozuntusu (inzibati xəta və ya cinayət) törətməməli, qanunla qorunan ictimai münasibətlərə, hüquqlara, dəyərlərə, insanların və dövlətin maraqlarına ziyan vurmamalı, eyni zamanda, törətdiyi hər bir qanun pozuntusuna görə məsuliyyət daşmalıdır, ağırlaşdırıcı hallarda törədilən qanun pozuntularına görə isə daha ağır cəza ilə üzləşməlidir.

Lakin, şirkətlərə tətbiq edilən inzibati cərimələr elə məbləğdə olmalıdır ki, onların tətbiqi şirkətlərin fəaliyyətini iflic etməsin, onları iflasa, müflisləşməyə, ləğv edilməyə və ya fəaliyyətini dayandıрмаğa aparmasın. Əks halda, bundan tək şirkət və sahibkar əziyyət çəkməyəcək, bu, həm də işçilərin ixtisarına, mənfəətin azalmasına, nəticədə dövlət büdcəsinə ödənilən vergilərin azalmasına gətirib çıxaracaq və bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatına zərbə vuracaq.

Digər diqqət yetirilməli məsələ İXM-də müəyyən edilmiş cərimə məbləğlərinin hədlərinin bütün hüquqi şəxslər üçün eyni olmasıdır. Yəni məsələ, hansısa inzibati xətaya görə müəyyən edilmiş 35 000 manatdan 45 000 manat məbləğədək inzibati cərimə bütün hüquqi şəxslərə tətbiq edilə bilər.

Halbuki, şirkətlərin böyüklüyünə görə növləri (kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektləri), maddi vəziyyətləri fərqlidir. Bir çox şirkətlərin nəinki mənfəəti, heç bütöv illik dövriyyəsi həmin məbləğlərdə deyil və belə yüksək inzibati cərimələr onların bir çoxları üçün "ölüm hökmüdür".

Düzdü, İXM-nin 31.3-cü maddəsində göstərilir ki, hüquqi şəxslər barəsində inzibati tənbeh tətbiq edilərkən, inzibati xətanın xarakteri, inzibati xəta nəticəsində hüquqi şəxsin əldə etdiyi xeyrin həcmi və ya onun maraqlarının təmin edilməsinin xarakteri və dərəcəsi, hüquqi şəxsi xarakterizə edən hallar, o cümlədən onun maliyyə və əmlak vəziyyəti, xeyriyyəçilik və ya digər ictimai faydalı fəaliyyətlə məşğul olması, habelə məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar nəzərə alınır. Lakin bu maddə müvafiq inzibati xətanın sanksiyasındakı inzibati cərimənin məbləğindən (müsbət halda onun aşağı həddindən) kənara çıxmağa imkan vermir. Yəni məhkəmələr hüquqi şəxsin xeyrinə olan halları nəzərə alsalar da belə sanksiyada göstərilən məbləğdən daha aşağı məbləğdə cərimə qərarı verə bilmirlər. Ən yaxşı halda sanksiyanın minimum məbləğini tətbiq edirlər.

Digər tərəfdən, elə inzibati cərimələr var ki, yalnız bir məbləğdə verilib (məsələn, ... hüquqi şəxslər beş min manat məbləğində cərimə edilir). Bu halda isə məhkəmənin ümumiyyətlə, hansısa halları nəzərə alıb fərqli qərar qəbul etmək imkanı olmur. Hətta Cinayət Məcəlləsində törədilmiş cinayətlərə müvafiq maddələrdə nəzərdə tutulmuş cəzadan daha yüngül cəzanın təyin olunması imkanı müəyyən edilir (Cinayət Məcəlləsinin 62.1-ci maddəsi). Oxşar imkanın İXM-də olması sahibkarlığın maraqlarına xidmət edən addım olardı. Misal üçün, bu məsələ Rusiya Federasiyasında müəyyən qədər həll edilib. Belə ki, Rusiyanın Konstitusiyası Məhkəməsi 25 fevral 2014-cü il tarixli qərarı ilə müəyyən xətalər üzrə sanksiyalarında minimum hədlərin müəyyən edilməsini konstitusiyaya zidd saymış, sanksiyalarda göstərilən inzibati cərimənin minimum

daha aşağı məbləğdə cərimə tətbiq etməyin mümkünlüyünü qeyd etmiş və qanunverici orqana bununla bağlı qanunvericiliyə dəyişikliklər etməyi tövsiyə etmişdi. Oxşar qərarın və ya qanunun Azərbaycanda da qəbul edilməsi məqsədən müvafiq olardı.

Eyni zamanda, bir çox sanksiyalarda alternativ inzibati tənbeh növləri də yoxdur ki, məhkəmə işin hallarını nəzərə alıb alternativ cəza (xəbərdarlıq və s.) tətbiq etsin. Doğrudur, pozuntuların aradan qaldırılmasına şərait yaradılması məqsədi ilə inzibati cərimənin şərti olaraq tətbiq edilməsi imkanı İXM-nin 116-cı maddəsində nəzərdə tutulub. Sadəcə onun tətbiq edildiyi xətaların siyahısı olduqca məhduddur və yaxşı olardı ki, şərti olaraq tətbiq edilən inzibati xətaların siyahısı sahibkarlıq subyektləri olan hüquqi şəxslərə aid, bir çox inzibati xətalər hesabına işin hallarına uyğun olaraq artırılınsın.

Başqa bir diqqətəlayiq məsələ hüquqi şəxslərə tətbiq edilən bəzi inzibati cərimələrin məbləğlərinin xətanın xarakterinə, onun ictimai təhlükə dərəcəsinə, vurduğu zərərin əhəmiyyətinə görə adekvat olması məsələsinə yenidən baxılmasıdır. Bu hallara yenidən baxıb zamanın tələblərini və sahibkarların maraqlarını nəzərə alaraq qiymətləndirməklə, bəzi inzibati cərimələri daha az məbləğdə müəyyən etmək, bəzilərini isə ümumiyyətlə İXM-dən çıxarmaq olar.

Məsələn, Maddə 192.2. İşəgötürən tərəfindən işçilərin və iş yerlərinin attestasiyasının keçirilməsi qaydalarının pozulması (yeddi yüz manatdan min iki yüz manatadək məbləğdə cərimə); Maddə 287. Toxumçuluq haqqında qanunvericiliyin pozulması (min manatdan min beş yüz manatadək məbləğdə cərimə); Maddə 389. Statistik məlumatların verilməsi qaydalarının pozulması (üç yüz manatdan beş yüz manatadək məbləğdə cərimə); Maddə 405. Hüquqi şəxslərin dövlət reyestri üçün zəruri məlumatların verilməməsi (hüquqi şəxslər iki min beş yüz manatdan üç min manatadək məbləğdə cərimə); Maddə 426. Səhmdarın hüquqlarının pozulması (hüquqi şəxslər üç min manatdan dörd min manatadək məbləğdə cərimə edilir); Maddə 445. Qiymət intizamının pozulması (səkkiz yüz manatdan min manatadək məbləğdə cərimə); Maddə 444. Malların saxlanması və ya satışı zamanı mal qonşuluğunun, temperatur rejiminin, yaxud satılmış malların dəyişdirilməsi və ya geri qaytarılması qaydalarının pozulması (altı yüz manatdan doqquz yüz manatadək məbləğdə cərimə); Maddə 462. Mühasibat uçotu üzrə qanunvericiliyin pozulması (min beş yüz manatdan iki min manatadək məbləğdə cərimə). Bu siyahını da İXM-nin digər oxşar maddələri ilə uzatmaq olar.

Həmçinin qeyd edilməlidir ki, İXM-də qeyd edilən bəzi inzibati xətalara görə tətbiq edilən inzibati cərimədən əlavə hüquqi şəxsi həm də digər qanunlarda göstərilən əlavə sanksiyalar da gözləyir.

Məsələn, İXM-nin 192.1-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydada əmək müqaviləsi (kontraktı) hüquqi qüvvəyə minmədən işəgötürən tərəfindən fiziki şəxsləri hər hansı işlərin (xidmətlərin) yerinə yetirilməsinə cəlb edilməsinə görə... hüquqi şəxslər iyirmi min manatdan iyirmi beş min manatadək məbləğdə cərimə edilir (bu əməl üzrə cinayət məsuliyyəti yaranmasa inzibati məsuliyyət tətbiq edilir).

Bununla yanaşı Azərbaycan Respublikası Vergilər Məcəlləsinin 58.10-cu maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydada əmək müqaviləsi (kontraktı) hüquqi qüvvəyə minmədən işəgötürən tərəfindən fiziki şəxslərin hər hansı işlərin (xidmətlərin) yerinə yetirilməsinə cəlb edilməsi yolu ilə onların gəlirlərinin gizlədilməsinə (azaldılmasına) şərait yaradıldığına görə işəgötürənə hər bir belə şəxs üzrə 1000 manat məbləğində maliyyə sanksiyası tətbiq edilir.

Hesab edirəm ki, bir xəyata və bu xətanın törədilməsi nəticəsində meydana gələn (nəticədən törəyən) digər hala görə hüquqi şəxsin (işəgötürən) üzərinə həm cərimə, həm də maliyyə sanksiyasının qoyulması məqsədən müvafiq deyil. Çünki, hüquqi şəxs (işəgötürən) yalnız bir qanun pozuntusu törədir (Əmək Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydada əmək müqaviləsi hüquqi qüvvəyə minmədən fiziki şəxsləri hər hansı işlərin (xidmətlərin) yerinə yetirilməsinə cəlb edir) və

digər hal (fiziki şəxslərin gəlirlərinin gizlədilməsinə (azaldılmasına) şərait yaradılması) birinci qanunsuz hərəkətdən törəyir. Bu zaman o da nəzərə alınmalıdır ki, vergi ödəməkdən yayınmaya görə onsuz da ayrıca məsuliyyət növləri vardır.

İXM-də göstərilən inzibati xətlərlə digər qanunvericilik aktlarında göstərilən eyni, oxşar və ya “nəticələrdən törəyən” hüquq pozuntularının bir birini təkrarlamaması üçün digər qanunvericilik aktlarında göstərilən sanksiyalar aradan qaldırılmalıdır (Cinayət Məcəlləsindən başqa). Yəni bir qanun pozuntusuna görə qanunvericilikdə bir məsuliyyət növü (cəza) müəyyən edilməlidir və ya ən ağır cəza tətbiq edilsə, ondan yüngül cəzalar tətbiq edilməməlidir (məsələn, hansısa əməl Cinayət Məcəlləsinə əsasən cinayət məsuliyyəti yaradırsa, İXM-də olan məsuliyyət növləri (inzibati tənbehlər) tətbiq edilmir. Bu qaydanı digər sahələrə də aid etmək olar, məsələn, əməl İXM-yə əsasən inzibati məsuliyyət yaradırsa, eyni və oxşar əməllərə görə Vergi Məcəlləsində olan sanksiyalar tətbiq edilməsin.

Bu yazıda vurğulanan dəyişikliklərin edilməsi həm də xarici investisiyaların cəlb edilməsinə xidmət edir. Çünki biznes mühitini əks etdirən faktorlardan biri də dövlətin qanunlarında hüquq pozuntularına adekvat cəzaların (tənbehlərin, sanksiyaların və s.) olmasıdır.

Oxşar mülahizələri və yanaşmanı fərdi sahibkarların aid edildiyi inzibati məsuliyyətin digər subyektə olan vəzifəli şəxslərə tətbiq edilən inzibati cərimələrlə bağlı da yürütmək olar. Onlar üçün də İXM-də on min manatadək olan yüksək məbləğdə inzibati cərimələr müəyyən edilir ki, bu da onların bir çoxlarının fəaliyyəti üçün “ölüm hökmüdür”.

Paşa Səfərov

Vəkil

VƏRƏSƏLİK HÜQUQ MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ İDDİA, ONUN MÜDDƏTİ VƏ TƏTBİQİNİN NƏZƏRİ-TƏCRÜBİ PROBLEMLƏRİ



1. Vərəsəlik hüquq münasibətlərində iddia

Ümumi prizmadan diqqət yetirsək görürük ki, vərəsəlik hüququnda özünəməxsus əlamətləri və keyfiyyətləri ilə seçilən Roma hüququnda xüsusi bir qayda mövcud idi: "... ya kiminsə mirası tərkibinə daxil olan hüquqları qəbul etməməsi nəticəsində (məsələn, müəyyən şəxs əşyanı Tutsinin vərəsəsinə verməkdən ona görə imtina etmir ki, onu Tutsinin vərəsəsi hesab etmir, ona görə ki, Tutsinin özünün həmin əşyaya hüququnu rədd edir), ya da kiminsə öz davranışı ilə həmin şəxsin vərəsə kimi hüquqlarını pozması və ya qəbul etməməsi nəticəsində (məsələn, həmin şəxsin öz vərəsəlik hüququnu əldə etdiyi vəsiyyətnamənin etibarlılığına etiraz edirdi) vərəsənin məhkəmə müdafiəsinə ehtiyacı yarana bilərdi.

Birinci halda miras qoyanın sərəncamında olan iddialar eynilə vərəsənin sərəncamında da idi: məsələn, üçüncü şəxs mirasın tərkibindən əşyanı özündə saxlayırdısa, belə halda vərəsə miras qoyan sağ olsa idi verilə bilən vindikasiya iddiası verə bilərdi və i.a.

Vərəsənin hüququ mirasın tərkibinə daxil olan hansısa hüquqların qəbul edilməməsi ilə deyil, həmin şəxsin vərəsəlik hüququ olan kimi qəbul olunmaması ilə pozulduqda, vərəsəyə mirasın tələb olunması haqqında öz şərtlərinə və nəticələrinə görə vindikasiya iddiasına oxşar olan sivil iddiası hüququ verilirdi (hereditatis petitio). Mirasın vicdanlı sahibi belə iddia üzrə miras əmlaka çəkdiyi məsrəfləri tutmaqla (həmin məsrəflərin zəruri, faydalı olmasının və ya yalnız həmin şəxsin ləzzət alması üçün çəkilməsinin əhəmiyyəti yoxdur) miras hesabına öz varlanmasını (iddia verilən anda) iddiaçıya verməli idi.

Vicdansız sahib "hereditatis petitio" mirasdan bütün bəhərləri və artımları ilə birlikdə aldığı hamısını iddiaçıya verməli idi, alınmış sərvətlərin təqsirli (iddia verilən andan isə həm də təsadüfi) məhv olmasına və ya xarab olmasına görə məsuliyyət daşıyırdı və yalnız çəkdiyi zəruri və faydalı məsrəfləri, həm də faydalı məsrəfləri onların hazırlanmış əşyaların dəyərini artırdığı qədər saxlaya bilərdi.

Pretor vərəsəsi (bonorum possessor) özünün müdafiəsi üçün köməyi ilə mirasın tərkibinə aid olan əşyalara sahiblik ala bildiyi quorum bonorum interdikti alırdı."

Roma hüququna qədər istər adət-ənənəyə əsaslanan vərəsəlik hüquq prinsiplərində, istərsə də yazılı hüquqi mənbə hesab edilən mənbələrdə vərəsəlik hüququnda mövcud iddia tələbləri ilə bağlı normalar öz əksini tapmaqda idi. Lakin Roma hüququna qədər bu münasibətlər məhdud şəkildə və dar çərçivədə mövcud olmuşdur. Roma hüququ bu münasibətləri və bu münasibətlər zamanı yaranmış çətinliklərin həlli üçün nəzərdə tutulan hüquq həyata keçirmənin başlıca amili olan iddia hüququnu meydana gətirmişdir.

Başlıcası, vərəsəlik hüquq münasibətlərində iddialar istər şifahi (söz hüquq tələbi), istərsə də yazılı (yazı hüquq tələbi) (Qeyd: Hər iki tələbin adı müəllifə məxsusdur.) şəkildə mövcud olmuşlar.

Bəzən vərəsələr, eləcə də digər şəxslər arasında mirasla ilgili müəyyən mübahisələr meydana çıxır ki, bu mübahisələrin həlli qaydası yalnız məhkəmənin səlahiyyətinə aid olur. Yəni vərəsələr, eləcə də digər şəxslər arasında yaranmış mübahisə nə mübahisə iştirakçılarının razılığı ilə, nə də ki, notariat orqanı tərəfindən həll edilir. Bu zaman həmin mübahisələrin həll edilməsi üçün maraqlı şəxsin məhkəməyə müraciət hüququ yaranır. Həmin mübahisə üzrə verilmiş iddialar isə miras iddiaları adlanır. Ümumilikdə miras iddiaları dedikdə, mirasla əlaqədar hüquqların müəyyənləşdirilməsi və mirasla əlaqədar pozulmuş hüquqların bərpa olunması başa düşülür.

Miras iddiaları öz özəllikləri ilə digər mülki hüquqi iddialardan fərqlənərək, bəzən nəzəriyyədə miras iddiaları (vərəsəlik iddiaları) və yaxud hansısa bir iddia kateqoriyasına aid edilir. Məsələn üçün, S.Allahverdiyev hesab edir ki, vərəsəlik iddiası mülki hüquqi iddiaların bir növüdür. O nə əşya iddialarına (vindikasiya iddiasına, neqator iddiaya, mülkiyyət hüququnun tanınması barədə iddiaya), nə də öhdəlik iddialarına (müqavilə iddiasına, delikt iddiasına, kondikasiya iddiasına) aid olunur. Biz vərəsəlik iddiasını mülki iddiaların (mülki müdafiə üsullarının) üçüncü qrupuna şamil etmişik. Müəllif birinci qrupa əşya müdafiə üsullarını (iddialarını), ikinci qrupa öhdəlik müdafiə üsullarını (iddialarını) aid edir.

Hesab edirik ki, miras iddialarını göstərilən digər kateqoriya iddialardan tamamilə ayırmaq düzgün nəticə deyildir. Ola bilər ki, miras iddiaları digər iddialardan fərqlənsin, lakin bu özlüyündə həmin iddiaların ziddiyyət təşkil etməsi, yaxud oxşarlıqdan kənar qalması demək deyil. Miras iddiaları digər iddialara qismən olsa da toxunur və toxunuş mülki hüquqi münasibətlərin inkişafı nəticəsində meydana gəlmişdir. Məsələn üçün, miras vərəsələr A. və B. arasında bölünmüşdür. Lakin sonradan B.-yə məlum olmuşdur ki, atasından ona pay düşən miras çaynıq digər vərəsə A.-nın mirasına qatışaraq onunla getmişdir. B. miras əmlakı tələb etmiş lakin A. onu qaytarmaqdan imtina etmişdir. Bu halda vərəsə B. əşya tələbi ilə bağlı məhkəməyə müraciət etmək məcburiyyətində qalmışdır.

Bu barədə E.Suxanovun fikri olduqca maraqlıdır. Müəllif hesab edir ki, vərəsəlik iddiasını hər şeydən əvvəl, vindikasiya iddiasından fərqləndirmək lazımdır. Bu iddialar arasında həm oxşar, həm də fərqli cəhətlər vardır. Birinci oxşar cəhət ondan ibarətdir ki, hər iki iddia cavabdehin əmlakı qaytarmasına (verməsinə) yönəlir. Buna görə də həm vərəsəlik iddiası, həm də vindikasiya iddiası əmlakın verilməsini tələb etmək barədə iddia növünə şamil edilir.

Miras iddiaları üzrə tərəflər hüquq ədəbiyyatında mübahisə ediləcək dərəcədə fərqlidir. Belə ki, S.Allahverdiyev hesab edir ki, vərəsəlik iddiası iddiaçının vərəsə kimi tanınması barədə, cavabdehin vərəsələr sırasından çıxarılması və ya iddiaçının (və ya cavabdehin) vərəsəlik hüququnun başqa cür müəyyənləşdirilməsi barədə tələbdir. O, elə bir iddiadır ki, bu iddianın vasitəsilə qanun üzrə və ya vəsiyyət üzrə vərəsələrin dairəsi müəyyənləşdirilir, habelə həmin vərəsələrin vərəsəlikdə iştirakının xarakteri (miras payı) təyin edilir.

E.Suxanov isə hesab edir ki, vərəsəlik iddiası üzrə iddiaçı qismində özünü vərəsə sayan iatənilən şəxs çıxış edə bilər. Bunun üçün həmin şəxs sübut etməlidir ki, o, həqiqətən vərəsədir. Bununla belə, vərəsəlik iddiasını ehtiyat vərəsə, vərəsənin vərəsəsi (transmissiar, yəni transmissiya üzrə vərəsə), habelə maliyyə və ya iqtisadi inkişaf orqanlarının şəxsində dövlət də verə bilər.

Müəllif həmçinin göstərir ki, vərəsəlik iddiası üzrə cavabdeh qismində isə yalnız özünü vərəsə sayaraq miras əmlakı ələ keçirən şəxs başa düşülür.

V.Serebrovskiy isə belə qənaətdədir ki, müəyyən şəxs vərəsəlik iddiasının vasitəsilə mirasın (və ya onun müəyyən hissəsinin) verilməsini yalnız ona görə tələb edir ki, o, vərəsədir.

Hesab edirik ki, bu düzgün nəticə deyil. Belə ki, miras (vərəsəlik) iddiaları üzrə iddiaçı (cavabdeh) təkcə vərəsə, yaxud özünü vərəsə sayan şəxs çıxış etmir. Bu iddialar mülki hüquq münasibətlərindən yarandığı üçün bu iddialara üzrə iddiaçı (cavabdeh) istənilən şəxs ola bilər. Fikrimizi daha aydın və misalla izah edək. Belə ki, vərəsə olmayan şəxs mirasqoyanın ona borclu olmasını və həmin pulun mirasdan tutulmasına dair məhkəməyə iddia ilə müraciət edir. Buradan aydın olur ki, müraciət etmiş şəxs vərəsə deyil, lakin o, öz tələbini birbaşa mirasa yönəlmişdir.

Ümumiyyətlə, miras iddiaları subyektindən (tərəflərindən) asılı olmayaraq mirasla əlaqədar

münasibətlərdən doğur. Yəni mirasla əlaqədar münasibətlər nəticəsində, eləcə də mirasa qarşı münasibətlər nəticəsində yaranan iddialar miras iddialarıdır.

Miras iddiaları bölünür:

- a) obyekt (predmet) tərkibinə görə;
- b) subyekt tərkibinə görə.

Burada obyekt qismində miras əmlak, subyekt qismində isə mübahisə tərəfləri çıxış edir. Misal üçün, subyeklə bağlı mülki qanunvericilikdən sitat gətiririk. Belə ki, MM-in 1139-cu maddəsinə əsasən, ləyaqətsiz vərəsənin vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsinə əsas verən hal ləyaqətsiz vərəsənin vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsindən müəyyən əmlak nəticələri əldə edən şəxsin iddiası üzrə məhkəmə tərəfindən müəyyənləşdirilməlidir.

Göründüyü kimi burada subyekt qismində “müəyyən əmlak nəticələri əldə edən şəxs” tanınır.

Miras iddialarının tələbinə gəlincə bu hissədə hüquq ədəbiyyatında bir mənalı qarşılınır. Misal üçün, M.Qordon vərəsəlik iddialarını predmet tərkibinə görə bir neçə yerə bölür:

- a) mirasın bölgüsü barədə mübahisələr;
- b) vəsiyyətnamənin etibarsız sayılması barədə iddialar;
- c) vərəsələrin hüquqlarının asılı olduğu ayrı-ayrı halların müəyyən edilməsi barədə işlər (məsələn, mirasın qəbul edilməsi və mirasın açıldığı yerin müəyyənləşdirilməsi barədə, şəxslərin qohumluq əlaqələrinin müəyyənləşdirilməsi barədə və s. işlər barədə);

ç) vərəsənin məsuliyyətinin ölçüsü barədə mübahisələr.

Biz hüquqşünas M.Qordonun vərəsəlik iddialarını predmet tərkibinə görə bölgüsünü qəbul edirik, lakin bu həddə olmasına razılaşmırıq. Yəni hesab edirik ki, vərəsəlik iddiaları obyektinə (predmetinə) görə daha geniş əhatəyə malikdir və daha artıq qruplara bölünür.

Beləliklə, biz vərəsəlik iddialarından miras iddialarını ayıraraq onları obyektinə (predmetinə) görə aşağıdakı qruplara bölünür:

1) mirasla bağlı iddialar;

- a) miras əmlak barədə mübahisələr;
- b) mirasqoyan və vərəsə ilə bağlı mübahisələr;
- c) mirasın açılması ilə bağlı mübahisələr;
- ç) mirasın açıldığı vaxt barədə mübahisələr;
- d) mirasın açıldığı yer barədə mübahisələr.

2) mirasın qəbulu ilə bağlı iddialar;

- a) mirasın qəbul edilmə qaydası barədə mübahisələr;
- b) mirasın qəbul edilmə müddəti ilə bağlı mübahisələr;
- c) miras paylarının artırılması ilə bağlı mübahisələr;
- ç) vərəsəlik (miras) transmissiyası ilə bağlı mübahisələr; (Qeyd: Hüquq ədəbiyyatında çox zaman vərəsəlik transmissiyası ilə bağlı mübahisələri miras iddialarına deyil, vərəsəlik iddialarına daxil edirlər. Hesab edirik ki, vərəsəlik transmissiyasının məqsədi mirası əldə etməyə yönəldiyindən bu tip mübahisələr miras mübahisələri hesab edilməlidir.)

d) mirasın qəbul edilməsinin hüququ nəticələrindən yaranan mübahisələr.

3) mirasın bölüşdürülməsi ilə bağlı iddialar;

- a) mirasın bölüşdürülməsi ilə bağlı mübahisələr;
- b) mirasın bölüşdürülməsi qaydaları ilə bağlı mübahisələr.

4) sahibsiz mirasla bağlı iddialar;

- a) sahibsiz mirasla bağlı mübahisələr;
- b) mirasın dövlətə keçməsi ilə bağlı mübahisələr.

5) mirasdan imtina ilə bağlı iddialar;

- a) mirasdan imtinaya dair mübahisələr;
- b) mirasdan imtinanın yolverilməzliyi ilə bağlı mübahisələr;
- c) mirasdan imtinanın qəbulu ilə bağlı mübahisələr.

6) mirasın qorunması ilə bağlı iddialar;

- a) mirasın mühafizəsi ilə bağlı mübahisələr;
- ç) mirasın idarə olunması ilə bağlı mübahisələr.
- 7) miras iddiaları ilə bağlı iddialar.

Hüquqşünas O.İeffe isə vərəsəlik hüquq tarixində artıq 50 ilə yaxın bir müddət ərzində öz özəlliyi ilə seçilən vərəsəlik iddialarının subyektinə görə təsnifatını vermişdir.

Bu təsnifata daxildir:

- a) qanun üzrə vərəsələr arasında mübahisələr;
- b) qanun üzrə və vəsiyyəət üzrə vərəsələr arasında mübahisələr;
- c) müxtəlif vəsiyyətnamələr ilə təyin edilən vərəsələr arasında mübahisə və ya eyni bir vəsiyyətnamədə göstərilən vərəsələr arasında mübahisə;

- ç) dövlətlə qanun üzrə vərəsələr və ya vəsiyyəət üzrə vərəsələr arasındakı mübahisələr;
- d) istənilən vərəsələr arasında mübahisələr;

e) vərəsələrlə vərəsə olmayan şəxslər arasında yaranan mübahisələr.

Qeyd edək ki, müəlliflər P.Nikityuk və T.Salamatova O.İeffenin təsnifatını uğurlu hesab etmişlər.

Biz hüquqşünas O. İeffenin vərəsəlik iddialarını obyekt tərkibinə görə bölgüsünü (təsnifatını) qəbul edirik, lakin bunun da yuxarıda qeyd etdiyimiz subyekt tərkibi kimi məhdud həddə olmasına görə razılaşmırıq. Yəni hesab edirik ki, vərəsəlik iddiaları subyektinə (tərəflərə) görə daha geniş əhatəyə malikdir və daha artıq qruplara bölünür. Beləliklə, biz vərəsəlik iddialarından miras iddialarını ayıraraq onları subyektinə (tərəflərə) görə aşağıdakı qruplara bölünür:

1) qanun üzrə vərəsələr arasında mübahisələr;

a) şəxsin vərəsə kimi tanınması barədə tələb;

b) vərəsəlik hüququndan mülki qanunvericilikdə (MM-in 1137-1138-ci maddələri) nəzərdə tutulan əsaslara görə məhrum etmək barədə mübahisələr;

c) şəxsin vərəsəliyə çağırılması barədə tələbi;

ç) vərəsənin miras əmlaka daxil olan bəzi əşyaları əlmaqda üstünlük hüququnun tanınması barədə tələbi;

d) şəxsin miras qoyanla qohumluq əlaqəsinin tanınması və onun qanun üzrə vərəsələr sırasına daxil edilməsi barədə tələbi.

2) qanun üzrə və vəsiyyəət üzrə vərəsələr arasında mübahisələr;

a) vəsiyyətnamənin bütövlükdə (tamamilə) etibarsız sayılması barədə iddialar;

b) vəsiyyətnamənin qismən (bir hissəsinin) etibarsız sayılması barədə iddialar;

3) vəsiyyəət üzrə vərəsələr arasında mübahisələr;

a) sonradan tərtib edilmiş vəsiyyətnamənin etibarsız sayılması və əvvəl tərtib olunmuş vəsiyyətnamənin (hər iki vəsiyyətnamə eyni bir əmlaka aiddir) bərpa edilməsi barədə tələb;

b) mirasa daxil olan eyni bir əmlak barəsində iki müxtəlif vəsiyyətnamənin bir-birini qarşılıqlı surətdə tamamlayan hissələrinin etibarlılığının müəyyənləşdirilməsi barədə iddia;

4) dövlətlə vərəsələr (qanun və ya vəsiyyəət üzrə) arasında mübahisələr;

a) qanun üzrə vərəsələr omadığı hallarda dövlətin vəsiyyətnamənin etibarsız sayılması barədə iddiası;

b) ləyaqətsiz vərəsə olduğuna görə qanun üzrə bütün vərəsələri və ya vəsiyyəət üzrə vərəsələri vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsi barədə iddialar;

5) vərəsələrlə vərəsə olmayan şəxslər arasında mübahisələr;

a) mirasın qəbul edilməsi barədə iddia;

b) vərəsənin ləyaqətsiz vərəsə hesab edilməsi barədə iddia;

c) qanun üzrə vərəsələr arasında miras əmlakın naturada bölüşdürülməsi barədə iddia;

ç) vərəsəlik şəhadətnaməsinin etibarsız sayılması (tam və ya qismən etibarsız sayılma) barədə iddia;

d) mirası qəbul etmə aktının həyata keçirilməsi barədə iddia;

e) mirasdan imtina aktının həyata keçirilməsi barədə;

6) vərəsələrlə vərəsə ola bilməyən şəxslər arasında mübahisələr;



- a) ləyaqətsiz vərəsə hesab edilmiş şəxsin vərəsələrə qarşı iddiası;
- b) vərəsəlikdən məhrum edilmiş şəxsin mirasla bağlı iddiası;
- 7) vərəsələrlə notariat orqanları arasında mübahisələr;
 - a) mirasın qorunması ilə bağlı iddia;
 - b) mirasın qorunmasından imtina ilə bağlı iddia;
 - c) mirasa düzgün idarəçi təyin edilməməsi ilə bağlı iddia;
 - ç) mirasın qorunması ilə bağlı xərclər üzrə iddia;
- 8) vərəsələrlə kreditorlar arasında mübahisələr;
 - a) mirasın açılması ilə bağlı kreditora məlumat verilib-verilməməsi ilə bağlı iddia;
 - b) kreditora ödənilməli olan borca görə;
 - c) icra müddətinin təxirə salınması ilə əlaqədar iddia;
 - ç) dövlətin kreditor qarşısında məsuliyyəti ilə bağlı iddia;
 - d) mirasın kreditor tərəfindən alınması ilə bağlı iddia;
- 9) vərəsələrlə leqatlar arasında mübahisələr;
 - a) vəsiyyət tapşırığının predmeti ilə bağlı iddia;
 - b) vəsiyyət tapşırığına əsasən yaşayış otağından istifadə ilə bağlı iddia;
 - c) yaşayış otağından ömürlük istifadə hüququnun özgəninkiləşdirilməsi ilə bağlı iddia;
 - ç) vəsiyyət tapşırığının icra hədləri ilə bağlı iddia;
 - d) vəsiyyət tapşırığının başqa vərəsələr tərəfindən icrası ilə bağlı iddia;
 - e) vəsiyyət tapşırığının icrasına xitam verilməsi ilə bağlı iddia;
 - ə) vəsiyyət tapşırığının mirasdakı paya mütənasib surətdə icrası ilə bağlı iddia;
 - f) vəsiyyət tapşırığının icrası müddəti ilə bağlı iddia;
 - g) məcburi pay alınarkən vəsiyyət tapşırığı ilə əlaqədar iddia;
 - ğ) vəsiyyət tapşırığı alanın məsuliyyəti ilə bağlı iddia;
 - h) vəsiyyət tapşırından imtina ilə bağlı iddia;
 - x) vəsiyyət tapşırığının icrasından azad edilmə ilə bağlı iddia;
 - ı) vəsiyyət tapşırığının vərəsələrə keçməsi ilə bağlı iddia;
 - i) ümumi faydalı məqsədlər üçün vəsiyyət tapşırığı ilə bağlı iddia;
- 10) vərəsələrlə miras saylayıcıları arasında mübahisələr;
 - a) miras saxlayıcısının öhdəliyi yerinə yetirməməsi ilə bağlı iddia;
 - b) miras saxlayıcısına ödəniləcək haqla bağlı iddia;
 - c) miras saxlayıcısının hərəkəti (hərəkətsizliyi) ilə bağlı iddia;
- 11) vərəsələrlə əmlak idarəçisi arasında olan mübahisələr;
 - a) əmlak idarəçisinin öhdəliyi yerinə yetirməməsi ilə bağlı iddia;
 - b) əmlak idarəçisinə ödəniləcək haqla bağlı iddia;
 - c) əmlak idarəçisinin hərəkəti (hərəkətsizliyi) ilə bağlı iddia.

2. Vərəsəlik hüquq münasibətlərində iddia müddəti

İstər maddi, istərsə də prosessual norma baxımından, məhkəməyədək, məhkəmə və məhkəmədən sonrakı icraat (cinayət, mülki və s.) üzrə müddətlər mövcuddur və onlar xüsusi əhəmiyyət kəsb edirlər. Bu, xüsusilik başlıca olaraq müddətlərin konkret sahə üzrə fəaliyyət istiqamətinə uyğun şəkildə bərqərar olunmaqda öz təsdiqini tapır ki, bu sahələrdən biri də “iddia” (iddia müddəti) sahəsidir.

İddia müddəti institutu mülki dövriyyənin, hüquq münasibətlərinin müəyyənliyini və sabitliyini yaratmaq, onların iştirakçılarını intizamlandırmaq, hüquq münasibətlərinin subyektlərinin hüquq və qanuni maraqlarının müddət baxımından vaxtında müdafiəsini və bərpasını təmin etmək məqsədi daşıyır. (“Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 373.2 və 384.0.4-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” Konstitusiya Məhkəməsinin 3 iyun 2013-cü il tarixli Qərarı).

Təhlil etməyə çalışdığımız mövzu məhz mülki məhkəmə icraatı üzrə, konkret olaraq vərəsəlik hüququ sahəsində yaranan və yaranacaq mübahisələrin həlli istiqamətində qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş “maddi” iddia müddəti ilə bağlıdır.

Maddi iddia müddəti ümumi və xüsusi olmaqla konkret mübahisə ilə bağlı məhkəməyə şəxsin müraciət hüququnu həyata keçirilməsi üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulan zamandır.

Vərəsəlik hüququ yeganə hüquq sahəsidir ki, özündə ümumi olmadan konkret iddia müddətləri nəzərdə tutur. Belə ki, MM-də vərəsəlik hüquq münasibətlərindən doğan mübahisələr üçün ümumi iddia müddəti yoxdur, lakin konkret olaraq vərəsəlik mübahisələri üçün (məsələn, vərəsənin ləyaqətsiz vərəsə hesab olunması və s.) iddia müddəti nəzərdə tutulmuşdur.

Ümumi iddia müddətinin nəzərdə tutulmaması isə vərəsəlik hüquq münasibətlərindən doğan mübahisələrin tənzimlənməsində təcrübədə müəyyən çətinliklər meydana gətirir. Bu çətinliklərin başlıca səbəbi vərəsəlik hüquq münasibətlərini tənzimləyən normaların tariximizdə olan adət-ənənələr əsasında deyil, gəlmə hüquq və davranış qaydaları əsasında formalaşmasıdır (məsələn, 1751-1752-ci illərdə qəbul edilmiş “Car-Tala Qanunnaməsi”ndə vərəsəlik münasibətlərində daşınar əmlakın varislər arasında bölüşdürülməsi üçün 40 illik iddia müddətinin, daşınmaz əmlaka münasibətdə isə 60 illik iddia müddətinin müəyyən edilməsi nəzərdə tutulurdu).

Mülki mübahisələrə dair məhkəməyə müraciət hüququndan istifadə edilməsi üçün başlıca əhəmiyyət kəsb edən iddia müddəti (hüququ pozulmuş şəxsin iddiası ilə hüququn müdafiəsi üçün müddət) ümumi, xüsusi-ümumi və xüsusi olmaqla üç hissəyə bölünür. Ümumi iddia müddəti MM-in 373.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan 10 illik iddia müddətidir. Xüsusi-ümumi iddia müddətləri elə müddətlərdir ki, bu müddətlər konkret sahəyə aid edilsədə, yaranmış mülki hüquq mübahisəsinin həlli məqsədilə bəzən ümumilik daşıyan xüsusiyyətləri özündə cəmləyən ümumi normada göstərilən hallara əməl etmək məcburiyyətində qalan və məhkəməyə müraciət etmə hüququndan yararlanmaq üçün olan zamandır. Xüsusi iddia müddəti isə, istər MM-də, istərsə də digər normativ hüquqi aktlarda konkret mübahisə ilə bağlı şəxsin pozulmuş və pozulmaq təhlükəsi yaşayan hüququnun bərpası və müdafiəsi üçün qanunvericilik tərəfindən konkretləşdirilən və məhdudlaşdırılan zaman anlamıdır.

Vərəsəlik hüquq münasibətləri digər mülki hüquq münasibətlərindən bir qədər fərqli xüsusiyyətə və özəlliyə malik olduğundan bu tip mübahisələrin həllində nəzərdə tutulan hər üç iddia müddətinə (ümumi, xüsusi və xüsusi-ümumi) istinad edilməsi faktı danılmazdır. Beləliklə, ümumi iddia müddətinə aid olan vərəsəlik hüququna dair mübahisələr üzrə iddia müddəti MM-in 373.1-ci maddəsində konkret olaraq nəzərdə tutulmuş 10 ildir (məsələn, MM-in 1231.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan vəsiyyət edən özgəsinin əmlakını yanlış olaraq öz əmlakı kimi vərəsəyə vəsiyyət etdikdə, əmlak sahibinin əmlak tələbi ilə bağlı iddia müddəti MM-in 373.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan müddətinin təsiri altına düşür).

Ümumi-xüsusi iddia müddətinin vərəsəlik hüququ mübahisələrə şamil edilməsi ümumi norma kimi MM-in 373.2-ci və 373.3-cü maddələrini, xüsusi norma kimi isə MM-in vərəsəlik hüququ bölməsinə aid olan normalarda nəzərdə tutulan iddia müddətlərini özündə ehtiva edən maddələrini özündə cəmləşdirir (məsələn, MM-in 1312-ci maddəsinin məzmunundan aydın olur ki, kreditörün tələbi icra müddəti çatandan sonra sürülürsə, kreditör ümumi iddia müddəti ərzində icranı tələb edə bilər, yəni, sözügedən xüsusi norma (1312-ci maddə) iddia müddəti üçün ümumi normaya (373.3-cü maddəyə) istinadı nəzərdə tutur).

Vərəsəlik hüququnda xüsusi iddia müddəti aşağıdakı tələblər üzrə nəzərdə tutulmuşdur:

1. Şəxsin ləyaqətsiz vərəsə sayılması barəsində iddia üçün müddət – 5 il (MM-in 1143-cü maddəsi);
2. Vəsiyyətnamənin qüvvədən düşmüş sayılması barədə iddia üçün müddət – 2 il (MM-in 1231.1-ci maddəsi);
3. Mirasın qəbul edilməsi və ya qəbulundan imtina edilməsi barəsində iddia üçün müddət – 2 ay (MM-in 1272-ci maddəsi);
4. Vəsiyyət tapşırığının icra olunmasını tələb etmək barədə iddia üçün müddət – 3 il (MM-in 1213-cü maddəsi);
5. Məcburi payın tamamlanmasını tələb etmək barədə iddia üçün müddət – 2 il (MM-in 1200-cü maddəsi).

Göstərilən xüsusi iddia müddətlərinin axımının başlanması anı fərqli xüsusiyyətlərə malik olub həmin normalarda konkret olaraq nəzərdə tutulmuşdur.

3. Vərəsəlik hüquq münasibətlərində iddia müddətinin tətbiqinin nəzəri və təcrübi problemləri

Hüquq ədəbiyyatında vərəsəlik işlərinə (mübahisələrinə) hansı iddia müddəti tətbiq edilməsi ilə əlaqədar müəyyən bir fikir ayrılığı mövcuddur. Müəllif V.Serebrovski göstərir ki, vərəsəlik işləri üzrə ümumi iddia müddəti yox, altı aylıq iddia müddəti mövcuddur. Müəllif qeyd edir ki, altı aylıq müddət həm də vərəsəlik iddiaları üçün iddia müddəti kimi əhəmiyyətlidir, yəni altı aylıq müddət vərəsəlik iddiaları üçün həm də iddia müddətidir.

Digər müəlliflər O.İoffe isə başqa mövqedə dayanaraq hesab edir ki, iki müxtəlif hüquq anlayışının (mirası qəbul etmə müddətinin və iddia müddətinin) bir-biri ilə qarışıq salınmasına əsaslanır.

Eyni zamanda hüquqşünaslar B.Antimonov və K.Qrave isə belə qənaətdədirlər ki, mirasın qəbul edilməsi üçün nəzərdə tutulan altı aylıq müddət (mirası qəbul etmə müddəti) iddia müddəti deyildir. Bu iki müddət öz təbiətinə görə eyni olmayıb, bir-birindən fərqlənir.

Bundan başqa mülki hüquq nəzəriyyəsində vərəsəlik iddialarının müddəti ilə bağlı olduqca maraqlı və ziddiyyətli fikirlər mövcuddur. Belə ki, O.İoffe hesab edir ki, vərəsəlik iddiaları verilərkən ümumi iddia müddətinə (on illik iddia müddətinə) əməl olunmalıdır. Müəllif hesab edir ki, vərəsəlik iddialarının verilməsi mirasın açılması ilə eyni vaxtda mümkün olur. Mirasın açıldığı andan vərəsəlik iddiaları üçün iddia müddətinin axımı başlanır. Vərəsə məhz bu anda öz subyektiv vərəsəlik hüququnun pozulduğunu bilir. Əgər maralı şəxs sübut etsə ki, o, öz hüququnun pozulduğunu gec bilmişdir (məsələn, hər hansı şəxsin xeyrinə tərtib edilmiş vəsiyyətnamənin olması aşkar olunduqdan sonra), onda buna uyğun olaraq iddia müddəti axımının başlanğıc anı uzadılır.

Müəllif S.Allahverdiyev hesab edir ki, vərəsəlik iddialarına ümumi iddia müddətindən savayı, xüsusi iddia müddəti də şamil oluna bilər. Belə ki, vəsiyyətnamənin qüvvədən düşmüş sayılması barədə vərəsəlik iddiasına ümumi iddia müddəti yox, xüsusi iddia müddəti tətbiq edilir. Bu iddia müddəti iki ildir (MM-in 1231-ci maddəsi). Həmin iddia müddəti mirasın açıldığı gündən hesablanır. Bundan əlavə, şəxsin ləyaqətsiz vərəsə barəsində iddiaya da xüsusi iddia müddəti tətbiq edilir. Qanun həmin müddəti beş il müəyyənləşdirir (MM-in 1143-cü maddəsi). Bu müddət ləyaqətsiz vərəsə hesab edilən şəxsin mirasa sahibliyə başladığı andan (miras açıldığı andan yox) hesablanır.

Hüquq ədəbiyyatında vərəsəlik iddialarının müddəti ilə yanaşı vərəsəlik iddialarının anlayışıyla da bağlı maraqlı fikirlər mövcuddur. Məsələn, O.İoffe hesab edir ki, vərəsəlik iddiası mübahisə edilən subyektiv vərəsəlik hüququnun müəyyənləşdirilməsi haqqında və ya subyektiv vərəsəlik hüququnun qorunması haqqında iddiadır. A.Barişevə görə, həqiqətən vərəsəlik hüququ olmayan şəxsin hüquq və vəzifələrin məcmusuna yiyələnməsinə vərəsəlik iddiası deyilir. V.Serebrovskiyə görə, vərəsəlik iddiası vərəsə kimi müəyyən şəxsə çatası bütün əmlakın verilməsinə yönəlir. P.Nikityuk isə hesab edir ki, vərəsəlik iddiası qanun üzrə vərəsələrin və ya vəsiyyət üzrə vərəsələrin dairəsinin müəyyənləşdirilməsi və onların vərəsəlik varisliyində iştirak xarakteri haqqında iddiadır.

Maraqlı hal ondan ibarətdir ki, müəllif S.Allahverdiyev yuxarıda sadalanan anlayışların hamısını qüsurlu hesab edir. Müəllif hesab edir ki, iddia həm mülki hüquqda, həm də mülki prosessual hüquqda istifadə olunan vahid anlayışdır. Onun həm maddi tərəfi, həm də prosessual tərəfi vardır. Vərəsəlik iddiasına verilən yuxarıdakı anlayışların hamısı iddianın prosessual tərəfini yox, yalnız maddi tərəfini əks etdirir. Habelə mülki hüquqda istifadə olunan anlayış kimi çıxış edir. Vacib və lazımdır ki, həmin anlayışlar həm də iddianın prosessual tərəfini əks etdirsin. İddianın prosessual tərəfi hüququn müdafiəsi barədə məhkəmədən tələb etməkdən, maddi tərəfi isə pozulmuş subyektiv hüququn qorunması və ya mübahisə edilən subyektiv hüququn müəyyənləşdirilməsi barədə tələbdən ibarətdir. Buna görə də həmin cəhətləri nəzərə almaqla vərəsəlik iddiasına anlayış vermək lazımdır.

Vərəsəlik iddiası müəyyən prosessual qaydada baxılmaq və həll edilmək üçün məhkəməyə verilən elə bir tələbdir ki, həmin tələbə baxılması nəticəsində mübahisəli subyektiv vərəsəlik hüququ müəyyənləşdirilir və ya pozulmuş subyektiv vərəsəlik hüququ qorunur.

MM-in müxtəlif normalarında miras iddiaları ilə bağlı müəyyən bir müddəalar nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, MM-in 1213-cü maddəsinə əsasən, vəsiyyəət tapşırığını alan vəsiyyəət tapşırığının miras açılan gündən hesablanan üç illik iddia müddəti ərzində icra olunmasını tələb edə bilər; 1231.1-ci maddəsinə əsasən, vəsiyyətnamənin qüvvədən düşmüş sayılması barədə iddia mirasın açıldığı gündən iki il ərzində irəli sürülə bilər; 1231.2-ci maddəsinə əsasən, vəsiyyəət edən özgəsinin əmlakını yanlış olaraq öz əmlakı kimi vərəsəyə vəsiyyəət etdikdə, bu Məcəllənin 1231.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan iddia müddəti mülkiyyətçinin iddiasına şamil edilmir; 1250-ci maddəsinə əsasən, əgər qanun üzrə vərəsə vəsiyyətnamənin olduğunu bilmədən mirasa sahiblik etməyə başlayarsa, vəsiyyəət üzrə vərəsə isə vəsiyyətnamənin etibarsız olduğunu bilməzsə və ya qanun üzrə və vəsiyyəət üzrə vərəsələr qanun üzrə daha yaxın vərəsələrin olduğunu və ya başqa vəsiyyətnamənin olduğunu bilməzlərsə, iddia qaldırılanadək mirasdan aldıkları gəlir onlara qalır; onlar mirasa qoyduqları bütün kapitalı da tələb edə bilərlər; 1312-ci maddəsinə əsasən, əgər kreditor tələbi icra müddəti çatanadək irəli sürmüşdürsə, vərəsə icranı müddət çatanadək təxirə sala bilər. Müddət çatdıqda kreditor ümumi iddia müddəti ərzində icranı tələb edə bilər.

Hesab edirik ki, miras iddialarının verilməsi üçün iddia müddətinin hesablanması mirası qəbul etmə anından deyil, mirasın açılmasını iddiaçı tərəfindən bildiyi andan hesablanmalıdır. Məhz iddia müddətinin axımı şəxsə mirasın açılmasının məlum olduğu andan başlayır.

Hüquq ədəbiyyatında miras iddialarının ünvanlandığı məhkəmə instansiyası ilə bağlı da müəyyən mübahisələr mövcuddur. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsinin 39.2-ci maddəsinə əsasən, vərəsələr tərəfindən vərəsəlik qəbul edilənə qədər miras qoyanın kreditorları tərəfindən verilən vərəsəlik hüquq münasibətləri ilə əlaqədar iddialar miras qalan əmlakın və yaxud onun əsas hissəsinin olduğu yerin məhkəməsinə aiddir.

Miras iddiaları zamanı iddia ərizələri üzrə dövlər rüsumunun hansı məbləğdə ödənilməsi də hüquq ədəbiyyatında, eləcə də təcrübədə mübahisə ediləcək dərəcədə inkişafdadır. Əslində miras iddiaları üzrə dövlət rüsumunun müəyyən edilməsi halında biz adi iddia rüsumlarına müraciət etməliyik.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Allahverdiyev S. *Azərbaycan Respublikasının mülki hüququ. Dərslik. I cild. I kitab. Bakı, 2003.*
2. Allahverdiyev S. *Azərbaycan Respublikasının vərəsəlik hüququ (Vərəsəlik qanunvericiliyinin kommentariyası).*
3. Антимонов Б.С., Граве К.А. *Советское наследственное право. Москва, 1955.*
4. Барышев А.И. *Приобретение наследства и его юридические последствия. Москва, 1960.*
5. Гордон М.В. *Наследование по закону и по завещанию, Москва, 1953.*
6. Иоффе О.С. *Советское гражданское право. Курс лекций. Часть 3. Ленинград, 1965.*
7. Никитюк П.С. *Наследственное право и наследственный процесс. Кишинев, 1973. Səhifə 24.*
8. Novitski İ.B. *Roma hüququ. (Tərcümə). "Qanun" nəşriyyatı. Bakı, 1999.*
9. Саламатова Т.В. *Наследование по завещанию и по закону. Москва, 2002.*
10. Серебровский В.И. *Очерки советского наследственного права. Москва, 1953.*
11. Суханова Е.А., *Гражданское право. Учебник. Том 1, Москва, 1998.*



Доцент **А.А.Гасымов**
Докторант **М.А.Гусейнли**



ВИДЫ ПРИГОВОРОВ

Статья 349. 2 УПК АР предусматривает два вида приговоров: обвинительный и оправдательный. На все вопросы обвинения в приговоре должен быть дан категорический ответ. Подсудимый либо признаётся виновным в совершении преступления, либо оправдывается. По делу суд выносит только один приговор, даже когда одному лицу предъявлено несколько обвинений либо когда в одном деле решается вопрос о нескольких обвиняемых. Поэтому приговор, являясь единым документом, может быть в отношении одних обвиняемых и предъявленных им обвинений обвинительным, а в отношении других – оправдательным. В одном приговоре могут фактически содержаться различные сочетания приговоров разного вида: он может быть обвинительным в отношении одних подсудимых по групповому делу и оправдательным в отношении других, обвинительным в отношении осуждённого по одним статьям Уголовного кодекса и оправдательным по другим и т.д.

Обвинительный приговор постановляется при условии, когда в ходе судебного разбирательства виновность подсудимого доказана. Обвинительный приговор суда не может быть основан на предположениях и выносится только, если виновность обвиняемого доказана ходе судебного разбирательства (с т.351.2 УПК АР 2000г.). Суд выносит обвинительный приговор, если он однозначно, утвердительно ответит на все первые пять вопросов ст. 346 УПК АР. Обвинительный приговор должен основываться только на достоверных доказательствах. Суд не вправе вынести обвинительный приговор, если не проверены и не опровергнуты все выводы в защиту подсудимого и не устранены все сомнения в его виновности.

Обвинительные приговоры в зависимости от того, как в них решается вопрос о наказании, могут быть трёх видов:

- 1) с назначением наказания;
- 2) с освобождением от отбытия наказания;
- 3) без назначения наказания.

Обвинительный приговор с назначением наказания определяет в соответствии со статьёй Уголовного кодекса вид и меру наказания, которое подлежит отбытию осуждённым.

Обвинительный приговор с освобождением от отбытия наказания может быть постановлен вследствие истечения сроков давности; издания акта амнистии, устранивающего наказание за совершённое деяние; ввиду помилования подсудимого. При наличии этих оснований производство по делу чаще прекращается на более ранних стадиях или в суде путём вынесения постановления о прекращении производства по делу. Но если указанные обстоятельства обнаруживаются в судебном разбирательстве либо обвиняемый на прежних стадиях возражал против прекращения дела по этим основаниям, а в судебном заседании обвинение подтвердилось, суд обязан постановить обвинительный приговор с освобождением подсудимого от наказания. В обвинительном приговоре с освобождением от наказания суд не всегда должен первоначально назначать меру наказания осуждённому. Он может принять решение об освобождении от отбывания наказания и, не определяя эту конкретную меру. При вынесении обвинительного приговора с освобождением от наказания необходимо назначение определённой меры наказания лишь в случае, когда от этого зависит применение акта амнистии.

Обвинительный приговор без назначения наказания суд постановляет в тех случаях, когда приходит к выводу, что цели наказания могут быть достигнуты самим фактом осуждения лица. Основанием его постановления является признание судом, что к моменту рассмотрения дела деяние потеряло общественную опасность или лицо, совершившее его, перестало быть общественно опасным. В такой ситуации подсудимый признается судом виновным в совершении преступления, его действиям даётся уголовно-правовая квалификация, а далее формулируется решение не назначать подсудимому наказания.

Вводная часть обвинительного приговора содержит реквизиты этого правоприменительного акта, из которых должно быть ясно, кем, в каких условиях и в отношении кого постановлен данный приговор (18, 45).

Согласно ст.353 УПК АР, во вводной части приговора указывается, что приговор вынесен именем Азербайджанской республики, а затем фиксируется:

1. Время и место постановления приговора.

Временем (датой) постановления приговора считается день подписания его составом суда. Если совещание судей при постановлении приговора длится несколько дней, иногда неправильно указывается весь этот период в приговоре. Время нахождения суда в совещательной комнате отражается в протоколе судебного заседания.

Местом постановления приговора является город или район, где фактически был вынесен приговор.

2. Наименование суда, постановившего приговор, состав суда, секретарь судебного заседания, обвинитель, защитник.

В приговоре указывается фамилия председательствующего по делу.

Указывается должность и фамилия прокурора, участвовавшего в судебном процессе в качестве государственного обвинителя.

Фамилия защитника и, если участвовал адвокат, то также – структура коллегии адвокатов, в которую он входит.

В случае участия по групповому делу нескольких защитников, не надо пояснять, кто из них, чьи интересы защищает. Эти сведения отражаются в протоколе.

Далее должны быть приведены сведения о личности подсудимого, имеющие значения для дела:

1. Фамилия, имя и отчество подсудимого. Если подсудимый значится по делу и под другой, отличной от зарегистрированной в ЗАГСе, фамилией, это обстоятельство должно быть отражено в приговоре.

2. Год, месяц, день и место рождения.

3. Место жительства (адрес постоянного или временного проживания).

4. Место работы, занятие. В отношении работающего указывается место работы и занимаемая должность, в отношении учащегося – учебное заведение и т.д.

5. Образование.

6. Семейное положение. Возраст несовершеннолетних детей.

7. Иные сведения о личности подсудимого, которые имеют значение для дела.

Таковыми сведениями могут быть: участие подсудимого в боевых действиях по защите Родины; наличие у него государственных наград, ранений, контузий, инвалидности, тяжелых заболеваний; почетных, воинских и других званий; сведения о судимости с указанием времени осуждения, меры наказания и данных о содержании в местах лишения свободы; о признании ранее особо опасным рецидивистом; о применении в прошлом принудительного лечения от алкоголизма или наркомании и т.п.

Приводимые в приговоре сведения о личности подсудимого не могут основываться только на том, что он сам сообщает о себе, а должны иметь документальное подтверждение либо проверяться иным путём.

Вводная часть заканчивается ссылкой на уголовный закон, предусматривающий преступление, в совершении которого обвиняется подсудимый.

Во вводной части отмечается также, в открытом или закрытом судебном заседании рассмотрено дело.

В описательной части приговора суд излагает то, что он считает установленным в результате судебного разбирательства и приводит мотивировку своих решений по делу.

Описательная часть обвинительного приговора должна содержать следующие элементы.

1. Описание преступного деяния, признанного судом доказанным, должно включать сведения о месте, времени и способе совершения преступления, характер вины подсудимого, мотивов и последствий преступления. То есть дается формулировка обвинения, соответствующая признакам состава преступления. Формулировка обвинения излагается отдельно в отношении каждого из предъявленных обвинений. Должны быть описаны все эпизоды преступного деяния. Если рассматривается дело в отношении нескольких подсудимых, формулировка обвинения излагается таким образом, чтобы были обрисованы действия каждого из соучастников.

При описании преступных деяний по многоэпизодным, групповым делам эпизоды обвинения могут излагаться в хронологическом порядке по времени совершения преступных действий, но, как правило, это неудобно, так как затрудняет связь обвинения, признанного доказанным, с самими доказательствами (19, 66).

Конкретизация места и времени в приговоре может быть различна и зависит, во-первых, от того насколько точно они установлены судом, и, во-вторых, от характера обвинения и имеющихся доказательств. В приговоре должно быть указано то место, где преступная деятельность прекратилась (в случае длящихся и продолжаемых преступлений). Время совершения преступления указывается со степенью точности, которая установлена судом.

В описании способа совершения преступления должны найти отражение все юридически значимые обстоятельства, которые позволяют сделать определенный вывод о том, какие конкретно преступные действия и как именно были совершены подсудимым, либо – в чем конкретно выразилось его бездействие, какие именно требования им не выполнены.

При вынесении обвинительного приговора суд должен установить последствия совершенного преступления. Они входят в предмет доказывания потому, что характеризуют как вред, причиненный преступным посягательством общественным отношениям, защищенным уголовным законом, так и охраняемым законом правам и интересам граждан. Последствия имеют различное значение для доказывания события преступления. В одних случаях они являются необходимыми элементами состава преступления, их отсутствие исключает возможность квалифицировать деяние как оконченное преступление, в других – во многом определяет квалификацию преступления (например, причинение телесного повреждения). Указывать в приговоре последствия преступления необходимо как в тех случаях, когда они имеют характер квалифицирующего обстоятельства, так и тогда, когда они не влияют на квалификацию. Без учета реально наступивших последствий невозможно правильно решить вопрос о степени общественной опасности преступления и лица, его совершившего. Наступившие последствия могут быть вменены в вину подсудимому лишь при условии установления причинной связи между ними и совершенными им преступными действиями.

Приговор не должен оставлять сомнений относительно формы вины, цели и мотивов совершения преступления. При этом особое внимание обращается на исследование обстоятельств, от выяснения которых зависит решение вопроса о направленности умысла виновного (13, 81) (охватывалось ли умыслом совершение общественно-опасных действий

и их последствия). Недопустимо, когда судьи в действиях подсудимого признают более опасную форму вины, не доказав последнюю достоверно. При доказывании виновности подсудимого судьям важно не только правильно разграничивать умышленные действия от неосторожных, но и верно оценить обстоятельства, свидетельствующие об отсутствии в действиях подсудимого, как умысла, так и неосторожности. От установления характера субъективной стороны содеянного может зависеть вывод о виновности или невиновности подсудимого, в большинстве же случаев это необходимо для правильной квалификации преступления. Кроме того, эти обстоятельства могут смягчать либо отягчать ответственность и, следовательно, влиять на избираемое судом наказание. Неправильное или неясное изложение в приговорах формы вины – одна из причин их отмены или изменения вышестоящими судами (13, 86). Вывод о форме вины излагается в приговоре, как правило, после анализа доказательств как мотивировка квалификации.

Диспозиции некоторых статей Уголовного кодекса содержат указание на специальную цель, как необходимый элемент субъективной стороны преступления. Формулировка обвинения в этих случаях обязательно должна содержать указание на наличие у подсудимого такой цели.

2. После описания преступного деяния в приговоре излагаются доказательства, на которых основаны выводы суда о виновности подсудимого, и мотивы, по которым суд отверг другие доказательства.

Суд обязан обеспечить всесторонность, полноту и объективность исследования обстоятельств дела. Умолчание в приговоре о доказательствах, не согласующихся с обвинением, это типичное проявление обвинительного уклона. Нередко по этой причине вышестоящие суды отменяют или изменяют приговоры. Обоснование выводов суда (мотивировка приговора) предполагает не простое изложение, пересказ доказательств, либо, что ещё хуже, только перечисление источников доказательств, а их анализ. Под анализом доказательств в приговоре понимается такое их изложение, когда они логически связаны, согласуются между собой и с формулировкой обвинения, когда отсутствуют противоречия в доказательствах, а не устраненным противоречиям дана оценка. Критерии оценки противоречивых доказательств могут относиться к сущности самого доказательства либо к совокупности доказательств. Чаще всего оценивается именно достоверность доказательств.

При постановлении приговора должны получить оценку все рассмотренные в судебном заседании доказательства, как подтверждающие выводы суда по вопросам, разрешаемым при постановлении приговора, так и противоречащие этим выводам. Суд в соответствии с требованиями закона должен указать в приговоре, почему одни доказательства признаны им достоверными, а другие отвергнуты. По делу в отношении нескольких подсудимых или по делу, по которому подсудимый обвиняется в совершении нескольких преступлений, приговор должен содержать анализ доказательств в отношении каждого подсудимого и по каждому обвинению (10, 44).

Обычно вслед за описанием преступного деяния указывается отношение подсудимого к обвинению, признанному судом доказанным, а также приводится существо его показаний. Излагая показания подсудимого, важно точно отразить, что именно из предъявленного обвинения он признает и в чём именно не считает себя виновным, а также привести его объяснения в связи с отрицанием обвинения (если он такие объяснения даёт). Суд должен дать оценку доводам, приведенным им в свою защиту. Отказ подсудимого от дачи показаний не может служить подтверждением доказанности его вины и учитываться в качестве обстоятельства, отрицательно характеризующего личность подсудимого при назначении ему вида и размера наказания.

В случае изменения подсудимым показаний, данных им в процессе предварительного следствия, необходимо мотивировать в приговоре, на основании каких данных судебного

следствия суд считает достоверными одни показания подсудимого и отвергает другие. Суд обязан тщательно проверить те и другие его показания, выяснить причины изменения показаний и дать им оценку в совокупности с иными собранными по делу доказательствами (10, 46).

Заключение эксперта не имеет заранее установленной силы, не обладает преимуществами перед другими доказательствами и, как все иные доказательства, подлежит оценке по внутреннему убеждению судей с учётом квалификации эксперта, полноты представленных на экспертизу материалов. Результаты оценки заключения должны найти полное отражение в приговоре. Суд обязан указать, какие факты установлены заключением эксперта, а не ограничиваться лишь ссылкой на его заключение. В случаях, когда в деле имеется несколько заключений экспертов, содержащих различные выводы по одним и тем же вопросам, суду необходимо дать в приговоре оценку каждому из них в совокупности с другими доказательствами по делу и привести мотивы, по которым он согласился с одним из заключений и отверг другие. Показания эксперта не являются самостоятельным источником доказательств, и ссылаться на них в приговоре недопустимо (11, 12).

Вещественные доказательства являются средством для установления тех или иных обстоятельств дела лишь в совокупности с другими доказательствами, в связи с чем ссылку в приговоре на вещественные доказательства следует делать в логической связи с другими данными, на которых суд основывает свой вывод. Необходимо указать, при каких обстоятельствах вещественные доказательства были обнаружены и приобщены к делу.

Анализ и оценка доказательств в описательной части обвинительного приговора завершаются выводами о доказанности обвинения (сформулированного в начале описательной части), квалификации преступления, изменении обвинения (если суд приходит к такому решению), возмещении материального ущерба, причиненного преступлением (при наличии гражданского иска), а также необходимости назначения подсудимому наказания (14, 43).

Если предъявленное органами предварительного следствия обвинение полностью подтверждается в суде, то после изложения доказательств мотивируется вывод о квалификации преступления. Если же производится изменение обвинения, порядок изложения этой части приговора может быть двояким. В случае когда изменение обвинения не затрагивает вывод о квалификации преступления, признанного судом доказанным, следует сначала логически завершить обоснование вины подсудимого в совершении преступления его юридической оценкой, а затем приводить мотивы относительно не подтвердившейся части обвинения. Когда же изменение обвинения влечет изменение квалификации и тех преступных действий, которые доказаны в суде, сначала, естественно, мотивируется изменение обвинения, после чего делается вывод о квалификации.

Всякое изменение обвинения в суде должно быть мотивировано в описательной части приговора (9, 273).

Суд вправе изменить обвинение и квалифицировать действия подсудимого по другой статье уголовного закона, а равно квалифицировать отдельные эпизоды преступления по статье закона, по которой подсудимому не было предъявлено обвинение, лишь при условии, если действия подсудимого, квалифицируемые по новой статье закона, вменялись ему в вину и не были исключены судьей из обвинительного заключения при назначении судебного заседания, не содержат признаков более тяжкого преступления и существенно не отличаются по фактическим обстоятельствам от обвинения, по которому дело принято к производству суда, а изменение обвинения не ухудшает положения подсудимого и не нарушает его права на защиту.

Судам следует исходить из того, что более тяжким считается обвинение, когда:

а) применяется другая норма уголовного закона (статья), санкция которой предусматривает более строгое наказание;

б) в обвинение включаются дополнительные, не вмененные обвиняемому факты (эпизоды), влекущие изменение квалификации преступления на закон, предусматривающий более строгое наказание, либо увеличивающие фактический объем обвинения, хотя и не изменяющие юридической оценки содеянного (10, 49).

Существенно отличающимся обвинением от первоначального по фактическим обстоятельствам следует считать всякое иное изменение формулировки обвинения (вменения других деяний вместо ранее предъявленных; вменение преступления, отличающегося от предъявленного по объекту посягательства, форме вины и т.д.), если при этом нарушается право подсудимого на защиту.

Признавая подсудимого виновным в совершении преступления по признакам, относящимся к оценочным категориям (тяжкие или особо тяжкие последствия, крупный размер, существенный вред, крупный или значительный ущерб и др.) суд обязан привести в приговоре обстоятельства, послужившие основанием для вывода о наличии в содеянном того или иного признака.

В соответствии со ст. 353 УПК АР в описательной части обвинительного приговора приводятся мотивы, обосновывающие решение суда в отношении гражданского иска или возмещения материального ущерба, причинённого преступлением.

В случаях, когда материальный ущерб является составной частью объективной стороны преступления, целесообразно изложить требования истца сразу после описания последствий преступления.

Разрешение гражданского иска зависит, прежде всего, от характера (вида) выносимого приговора. Постановляя обвинительный приговор, суд, в зависимости от доказанности оснований и размера гражданского иска, удовлетворяет иск полностью или частично либо отказывает в нём. Суд удовлетворяет гражданский иск лишь при условии, что преступлением, совершенным подсудимым, нанесен потерпевшему имущественный ущерб.

В приговоре надо также указать, признает ли подсудимый гражданский иск и каковы его возражения против той части иска, которую он не признаёт. Если иск предъявлен к лицам или организациям, несущим материальную ответственность за вред, причинённый действиями подсудимого, о возражениях против иска следует спрашивать не подсудимого, а гражданского ответчика или его представителя.

В приговоре должно быть указано, из чего складывается сумма иска (приведён его расчёт). После обоснования выводов по предъявленному обвинению достаточно сослаться на то, что доказательства виновности подтверждают также обоснованность (полностью или частично) гражданского иска, и указать нормы материального права (гражданского, трудового и др.), регулирующие спорное правоотношение (15, 113).

Если к подсудимому предъявлено несколько исков, в приговоре указываются, в какой сумме нашёл подтверждение иск каждого истца или почему следует отказать кому-либо из них в иске.

Если приговор постановляется в отношении нескольких подсудимых, к которым предъявлен гражданский иск (или несколько исков), суд, удовлетворяя иск, должен решить, должны ли подсудимые нести солидарную или долевую ответственность (19, 52).

В обвинительном приговоре должны быть мотивированны решения, связанные с назначением наказания. Суды не должны допускать фактов назначения виновным наказания, которое по своему размеру является явно несправедливым как вследствие мягкости, так и вследствие суровости. Определяя меру наказания, суд должен обосновать ссылкой на конкретные фактические данные свою оценку характера и степени общественной опасности преступления, личности подсудимого, а также привести обстоятельства, смягчающие и отягчающие наказание.

Резолютивная часть приговора представляет собой формулировку юридически значимых выводов, к которым пришел суд в результате рассмотрения конкретного

уголовного дела. В соответствии со ст. 353 УПК АР, в резолютивной части обвинительного приговора должны быть указаны: 1) фамилия, имя, отчество обвиняемого и признание его виновным в совершении преступления, предусмотренного конкретной статьей уголовного закона; 2) вид и размер уголовного наказания, назначенного судом виновному за каждое преступление, признанное доказанным; 3) окончательная мера наказания, подлежащая отбыванию; 4) вид исправительного или воспитательного учреждения, определенный для отбывания наказания в виде лишения свободы; 5) начало срока отбывания наказания; 6) в случае применения условного осуждения срок продолжительности испытательного срока, обязанности условно осужденного лица и орган или учреждение, на которое возлагается осуществление надзора за условно осужденным; 7) в случае принятия соответствующего решения, освобождение обвиняемого от наказания по основаниям, предусмотренным уголовным законом; 8) в случае содержания виновного под арестом зачет срока предварительного ареста в срок отбывания наказания; 9) в случаях, предусмотренных положениями уголовного закона, назначение дополнительного вида наказания; 10) разрешение гражданского иска и уплата судебных издержек (кто и в каком размере уплачивает); 11) разрешение вопроса о вещественных доказательствах; 12) решение о мере пресечения, избранной в отношении осужденного до вступления приговора суда в законную силу; 13) разъяснение порядка вступления приговора суда в законную силу и его обжалования.

Оправдательный приговор суда отражает итоговое судебное решение по результатам судебного разбирательства о невиновности обвиняемого в совершении преступления по обвинению, по которому он был привлечен к уголовной ответственности и предан суду (ст. 350.1 УПК АР 2000г.). Оправдательный приговор в соответствии со статьей 42.1 УПК АР выносится при наличии одного из следующих оснований: если отсутствует событие преступления; если в деянии отсутствует состав преступления; если имеется непричастность к совершению преступления; если не доказана вина; если коллегией присяжных заседателей вынесен вердикт о невиновности лица. Оправдание по любому из оснований означает полную реабилитацию подсудимого, подтверждает его непричастность к преступлению. Поэтому закон запрещает включать в содержание оправдательного приговора формулировку, ставящую под сомнение невиновность оправданного (ст. 350.3 УПК АР 2000г.). Оправдательный приговор при любом из оснований оправдания может иметь в качестве своей базы достоверно установленные факты, подтверждающие отсутствие события или состава преступления либо непричастность к нему подсудимого. В силу презумпции невиновности не доказанность вины по своей правовой сути тоже означает доказанность невиновности.

Оправданному в силу требований закона, суд обязан разъяснить в письменной форме порядок восстановления его нарушенных прав и принять меры к возмещению ущерба, причиненного в результате незаконного привлечения к уголовной ответственности и незаконного заключения под стражу.

Оправдательный приговор при любом из оснований оправдания может иметь в качестве своей базы достоверно установленные факты, подтверждающие отсутствие события или состава преступления либо непричастность к нему подсудимого. В таких случаях налицо положительно подтвержденная, доказанная невиновность лица. Однако условия уголовного судопроизводства не всегда позволяют установить это с несомненностью. Использование всех возможностей по доказыванию может не устранить сомнений в фактических обстоятельствах дела. Неустранимые сомнения могут относиться к выводам о наличии или отсутствии события преступления, к признакам состава, определяющим преступный характер деяния, к причастности подсудимого. Любые из этих сомнений толкуются в пользу подсудимого. Тогда оправдательный приговор удостоверяет недоказанность вины, отсутствие ее объективной подтвержденности. В силу презумпции невиновности недоказанность вины по своей правовой сути тоже означает доказанность невиновности (14, 38).

Изложение оправдательного приговора подчиняется тем же общим требованиям, что и изложение обвинительного приговора. Этот вид приговора обладает и определенными особенностями, которые должны учитываться при его составлении.

Описательная часть оправдательного приговора должна начинаться с изложения существа обвинения, по которому обвиняемый был предан суду. Только при этом условии станет понятной логика последующего изложения, которое представляет собой критическую оценку судом, как самого обвинения, так и положенных в его основу доказательств.

Далее излагаются обстоятельства дела, установленные судом, и приводятся доказательства, послужившие основанием для оправдания подсудимого, с указанием мотивов, почему суд отвергает доказательства, на которых было основано обвинение.

Опровержение предъявленного обвинения – наиболее трудная для изложения часть приговора. На практике это делается по-разному. Можно сначала изложить все доказательства, положенные в основу обвинения органами предварительного следствия, а затем их проанализировать и привести опровергающие обвинение доказательства. Возможно также иное построение, при котором доказательства анализируются и опровергаются поочередно либо, будучи сгруппированы применительно к тем или иным обстоятельствам дела. Выбор того или иного способа зависит также от оснований оправдания.

Чаще всего в оправдательных приговорах доказательственная часть начинается с изложения и анализа показаний подсудимого (16, 43).

Завершается описательная часть выводом о наличии одного из предусмотренных ст. 42 УПК АР оснований для вынесения оправдательного приговора: не установлено событие преступления, в деянии подсудимого нет состава преступления либо не доказано участие подсудимого в совершении преступления. Вывод суда должен логически вытекать из предшествующего изложения.

Для оправдательных приговоров, выносимых вследствие неустановления события преступления, характерно то, что в них анализируются лишь доказательства, необходимые и достаточные для ответа на первый вопрос, подлежащий разрешению судом: имело ли место деяние, в совершении которого обвиняется подсудимый. Отрицательный ответ на этот вопрос делает беспредметными последующие вопросы: содержит ли деяние состав преступления, кто совершил это преступление и т. д. следовательно, нет необходимости и анализировать доказательства, относящиеся к разрешению всех этих вопросов.

Анализ доказательств в описательной части приговора завершается выводом о том, что сам факт преступного деяния не установлен.

В резолютивной части основание оправдания подсудимого также должно быть указано.

Оправдательный приговор за отсутствием в деянии подсудимого состава преступления выносится в случаях: правомерности деяния, в котором обвиняется подсудимый (например, суд признает, что он действовал в состоянии необходимой обороны); отсутствия общественной опасности в силу малозначительности деяния; отсутствия хотя бы одного из необходимых признаков состава преступления (объекта, объективной стороны, субъекта, субъективной стороны). Каждое из перечисленных условий, если оно имело место, должно быть отражено в описательной части приговора. Следует помнить об одном исключении. В случае установления, что подсудимый не достиг к моменту совершения вмененного ему деяния необходимого для привлечения к уголовной ответственности возраста, суд должен вынести не оправдательный приговор, а определение о прекращении уголовного дела (12, 12).

Характерной особенностью оправдательных приговоров этого вида является, то что, прежде всего, необходимо изложить доказательства, подтверждающие, что деяние имело место и что его совершил подсудимый. Только после этого логично доказывать, что в этом деянии отсутствуют признаки преступления.

Оправдательный приговор вследствие недоказанности участия подсудимого в совершении преступления выносится в случаях, когда имеющихся доказательств недостаточно для вынесения обвинительного приговора, когда эти доказательства противоречивы сами по себе, сомнительна их достоверность или они получены с нарушением процессуального порядка и не могут быть положены в основу приговора; наконец, когда наряду с доказательствами вины подсудимого имеются противоречащие этому доказательства. Относительно чаще оправдательные приговоры выносятся именно по этому основанию. Однако нередко суды в таких случаях не проявляют должной принципиальности, уклоняются, по-существу, от принятия решения и выносят определение о возвращении дела для дополнительного расследования.

Проанализировать и оценить доказательства в указанных случаях, а также изложить их в приговоре бывает особенно трудно из-за противоречивости, недоброкачества самих доказательств. Если суд придет к выводу о невозможности устранить имеющиеся противоречия, он должен истолковать все сомнения в отношении доказанности обвинения в пользу подсудимого, т.е. признать обвинение недоказанным, а подсудимого – невиновным (17, 156).

Оправдательный приговор за недоказанность обвинения нередко порождает у несведущих людей представление не о виновности оправданного, а о “недоказанной виновности”. Такое впечатление только усугубится, если суд при составлении приговора не проявит особой тщательности и внимания именно к этой стороне дела. Тут особенно важно помнить указание закона о недопустимости включения в приговор формулировок, ставящих под сомнение невиновность оправданного.

В некоторых случаях основание, по которому следует оправдать подсудимого, бывает не столь очевидным. Такая ситуация возникает, например, когда обвинение состоит из ряда однородных эпизодов, часть из них не находит в суде подтверждения, а оставшиеся доказанные эпизоды не образуют преступления. В другой ситуации основанием исключения эпизодов из обвинения может быть недоказанность. Представляется, что основания оправдательного приговора в этих ситуациях должны быть разными. Если эпизоды исключены из обвинения за недоказанность и именно поэтому оставшиеся эпизоды не образуют состава преступления, основанием оправдательного приговора должна быть недоказанность обвинения. Если же в двух эпизодах не было события преступления, это не может быть и в целом основанием оправдательного приговора, так как частично деяние подтвердилось. В данном случае логичнее постановить оправдательный приговор за отсутствием состава преступления в действиях подсудимого (16, 46).

Резолютивная часть любого оправдательного приговора должна содержать, помимо решения об оправдании подсудимого, и другие решения, перечисленные в ст. 353.5 УПК АР.

Список использованной литературы

1. Конституция Азербайджанской Республики от 12 ноября 1995 года;
2. Уголовный Кодекс Азербайджанской Республики от 1 сентября 2000 года;
3. Уголовно-Процессуальный Кодекс Азербайджанской Республики от 1 сентября 2000 года;
4. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 3 сентября 1953 года;
5. Abbasova F.M. Cinayət prosesi. Dərslik. Ümumi hissə. Bakı: Zərdabi MMC LTD, 2012, 416 s.
6. Abbasova F.M. Cinayət prosesi. Dərslik. Xüsusi hissə. Bakı: Zərdabi MMC LTD, 2014, 500 s.
7. Qasımov Ə.Ə. Məhkəmə nitq və mübahisələr mədəniyyəti. Bakı: Bakı Universiteti, 2013, 504 s.
8. Qəfərov M.S. Azərbaycan Respublikasının cinayət prosesində şəxsiyyətin hüquqlarının təmin edilməsi. Bakı: Qanun, 2006, 248
9. Божьев В. П. Уголовный процесс. Москва 2003. стр. 273.
10. Глушков В. С. На страже справедливости. Москва 1990. стр. 44.
11. Гойко Л. Ф. Судебные были. Киев 1991. стр. 12.
12. Кобликов А. С. Судебный приговор. Москва 1966. стр. 12.
13. Ласточкина Р. Н. , Москвитина Т. А. Основания к отмене или изменению приговора. Ярославль 1987. стр. 81.
14. Маликов М. Ф. Эффективность приговора в советском уголовном процессе. Уфа 1980. стр. 43.
15. Мартынич Е. Г. Основы формирования приговора в советском уголовном процессе. Кишинев 1989. стр. 113.
16. Мирецкий С. Г. Приговор суда. Москва 1989. стр. 43.
17. Пикулик Г. П. Ваш уголовный процесс. Ростов-на-Дону 2000. стр. 156.
18. Сирота С. И., Паньке К. А. Суд выносит приговор. Воронеж 1972. стр. 45.
19. Тубелец А. К. Рассмотрение уголовных дел. Киев 1984. стр. 52.



Toğrul Quliyev

Hüquqşünas

**BEYNƏLXALQ KOMMERSİYA ARBİTRAJININ
MÜQAVİLƏ TƏRƏFLƏRİ ÜÇÜN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ
XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Bildiyiniz kimi, müqavilə tərəfləri arasında yaranan mübahisələr yalnız məhkəmələr tərəfindən deyil, mübahisənin alternativ həlli üsullarından da istifadə edilməklə həll edilir. Mübahisənin həlli üsullarından biri kimi arbitraj məhkəməsi daha geniş vüsət almışdır. Bir çox ədəbiyyatlarda arbitraj, mübahisənin həlli üsülü kimi, hüquq elmi üçün yeni bir anlayış olduğu qeyd edilir. Lakin, əgər arbitrajın tarixinə nəzər yetirsək görürük ki, arbitraj qədim Roma hüququndan bu günümüzdə kimi gəlib çatmışdır. Bu yazıda arbitrajın qısa tarixinə nəzər yetirdikdən sonra, Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajının müsbət və mənfi cəhətləri müzakirə olunaraq onun müqavilə tərəfləri üçün mahiyyətindən və təqdim etdiyi xüsusiyyətlərindən danışılacaq.

Ümumiyyətlə, arbitraj mübahisələrin həlli üsulu kimi, miladdan əvvəl birinci əsrdə Roma qanunvericiliyi altında təsis olunmuşdur. Roma qanunvericiliyinə müvafiq olaraq, müqaviləni imzalamış tərəflər *compromissum* adlandırılan, mübahisəni arbitraja təqdim etməli və arbitrajın qərarına əməl etməlidilər. Məşhur Roma müəlliflərindən biri –Cicero- “dəqiq, aydın və konkret” hesab etdiyi məhkəmə çəkişməsi ilə müqayisədə arbitrajı “zəif və mülayim” mübahisə həlli üsulu kimi ifadə edirdi.

İngiltərədə isə, bir çox əsrlər boyunca başlıca fikir ondan ibarət idi ki, mübahisələr ticarət münasibətlərinin inkişafına mane olur və mübahisələrin tez bir zamanda həlli ticarət üçün məqsədəuyğun hesab edilirdi. 1475-ci ildə, Ulduz Palatasının Kansleri demişdir: “*Mübahisənin qaldırılmasına xarici tacir səbəb olub... hansı ki öz ticarətini idarə etmək üçün buraya gəlmiş və məhkəmə prosesi üçün on iki nəfəri və dövlətin digər təntənəli qanunlarını gözləməməli, ticarətçilərin xeyrinə olaraq saatbasaat, günbəgün məhkəməyə müraciət etmək imkanına malik olmalıdır*”. 1698-ci il birinci İngilis Arbitrajının preambulasında təsdiq olunmuşdur ki, arbitraj xüsusi olaraq ticarətin xeyrinə qərarlar çıxarır: “*İndi ticarətin sürətli inkişafı üçün, ticarətçilər və tacirlər və ya digərləri tərəfindən və ya ticarət və yaxud digər məsələlərlə bağlı onlara yönləndirilən mübahisələr barəsində yekun qərar üçün arbitrların qərarları bütün hallarda daha effektivdir*”. Bu üç məqsəd Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajlarının əsas mahiyyəti olaraq qalır ki, bu da Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajını məhkəmə çəkişməsi və mübahisələrin digər həlli üsullarından fərqləndirir.

Tərəflər mübahisənin arbitrajda həll edilməsi ilə bağlı mübahisə yarandıqdan sonra qarşılıqlı razılaşma (*Submission Agreement*) və ya ümumi halda xüsusi bir müqavilə imzalanan zaman həmin müqavilədən yaranan bütün gələcək mübahisələri arbitraja yönəldəcəklərini razılaşdırıb bilirlər ki, bu müqavilə tərəfləri üçün hər zaman arbitraja müraciət etmək hüququnu verir.

Hətta bəzi ölkələrin qanunvericiliyi yerli məhkəmələr üzərinə müqavilə tərəflərinə yerli məhkəmədə prosesi başlamazdan əvvəl, onların arbitraja müraciət etmək hüququ və imkanı olduğunu izah etmək öhdəliyini qoyur.

Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajının məzmununu analiz edərkən onun mənfi və müsbət cəhətlərini aşkara çıxarmaq üçün Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajının əsas xüsusiyyətlərini qeyd etmək çox vacibdir. Lew, Mistelis və Kroll müqavilənin digər tərəfinin yerli məhkəmələrdə iddia qaldırılmamasının dörd əsas cəhətini müəyyən etmişlər. Hər-hansı yerli sistemə məxsus

olmayan və neytral bir zonada müəyyən edilən arbitraj prosesinin neytrallığı və müstəqilliyi beynəlxalq razılaşmalardan yaranan mübahisələri həll etmək üçün bir sistem kimi Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajının tərəfləri üçün daha effektiv vasitəsidir. Müqavilə tərəfləri müxtəlif hüquqi, siyasi, mədəni və etik sistemlərdə fəaliyyət göstərdiyi üçün Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajı bütün bu maraqların müdafiə oluna biləcəyi bir formu təmin edir. UNCITRAL Arbitraj Qaydalarını təsdiq edən, Birləşmiş Millətlərin Qərarında deyilir: *“Baş Məclis...müvafiq beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin yaradılmasına əhəmiyyətli dərəcədə yardım edəcək, müxtəlif hüquqi, sosial və iqtisadi sistemlərə malik dövlətlərdə məqbul sayılan arbitraj... üçün qaydaların müəyyən olunacağına əmin edir...”*

Qeyri-sərt Prosedur: yerli məhkəməni Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajından fərqləndirən əsas amillərdən biri yerli məhkəmə prosedurlarının sərtliyidir. Prosesual qaydalar məhkəmələrin məhkəmə proseslərinə necə başlamaq lazım olduğunu, hansı sənədlərin rəsmiləşdirilməli olduğunu, işin ümulkədə necə aparılmalı olduğunu müəyyən etmək üçün hüquq normaları müəyyən edir. Hakimin öz rəyi ilə və müqavilə tərəflərinin razılığı ilə prosesual normalardan kənara çıxma biləcək çox kiçik sahələr vardır və ya belə sahələr heç mövcud deyildir.

Əksinə, hər bir Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajının müvafiq qanun və prosedur forması və strukturu fərqlidir və işin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq dəyişir. Arbitrajlar müxtəlif qaydalar altında, tətbiq olunan müxtəlif yerli və ya beynəlxalq qanunvericilik ilə, bir və ya üç arbitr ilə və bir və ya daha çox iddiaçı və ya cavabdeh ilə aparıla bilər. Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajının xüsusi özəlliyindən və müqavilə tərəflərinin razılığı ilə yaradılmasından asılı olaraq, prosedur arbitrajın razılığı ilə müqavilə subyektləri tərəfindən müəyyən oluna bilər və arbitrlər hər bir işin xüsusiyyətlərinə uyğunlaşmalıdırlar.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, bütün əsas beynəlxalq arbitraj qaydaları hər zaman tərəfin azadlığından asılı olaraq, arbitrlərə müvafiq hesab etdikləri qaydada proseduru müəyyən etmək səlahiyyətini və hüququnu təmin edir. Misal üçün, ICC Qaydalarının 15-ci Maddəsində deyilir:

“Arbitraj Tribunalı qarşısında məhkəmə prosesləri bu Qaydalar ilə idarə olunacaq və bu Qaydalar susan zaman, tərəflərin üstünlük verdiyi və ya belə bir seçim olmayan zaman, arbitraja tətbiq edilməli olan yerli qanunvericiliyin prosedur qaydalarına istinad edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq Arbitraj Tribunalının üstünlük verdiyi istənilən qaydalar ilə idarə olunmalıdır” (bu qaydaları aşağıdakı sənədlərdən də əldə edə bilərsiniz: AAA ICDR Qaydaları Maddə 16(1); LCIA Maddə 14(2); NAI Arbitraj Qaydaları Maddə 23(2); UNCITRAL Arbitraj Qaydaları Maddə 15(1); WIPO Arbitraj Qaydaları Maddə 38(a)) 2.

Bundan başqa, yerli məhkəmələrdən fərqli olaraq, arbitraj tribunalının qərarları yalnız maddi və prosesual hüquq normalarına əsaslanaraq yox, işin xarakterindən asılı olaraq *ex aequo et bono* (ədalətlə və vicdanla) və *amicable compositeur* (dostcasına) prinsipini tətbiq etməklə də qəbul edilə bilər. Yəni, gördüyünüz kimi, arbitraj tribunalının qərar qəbul etmək səlahiyyəti tək hüquq normaları ilə məhdudlaşmır. Əslində, bu yuxarıda adıçəkilən prinsiplərin digər hüquq prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil etməsi haqqında bir çox hüquq ədəbiyyatlarında fərqli fikirlər irəli sürülmüşdür. Lakin, bu məsələ üçün ayrıca bir yazı tələb olunur.

Neytrallıq: Vətəndaşlıq və ya milliyət kriteriyası bir qayda olaraq yerli məhkəmələrin hakimlərinin təyinatı üçün əsas tələblərdən biridir. Ona görə onların beynəlxalq razılaşmalardan irəli gələn və hüquqi, mədəni, siyasi və etik sistemləri bir-birinə zidd olan müxtəlif ölkələrdən olan müqavilə tərəfləri arasında yaranan mübahisələri idarə etmək biliyi və ya bacarıqları lazımi səviyyədə deyildir. Yerli məhkəmələrdə əməl olunan prosedur həmin ölkənin müəyyən etdiyi qanunvericiliyə müvafiq olur. Yerli məhkəmələrdən fərqli olaraq, arbitraj tribunalı mübahisənin həllinə neytral yanaşır. Arbitraj prosesi heç bir tərəfin əlaqəsi olmayan bir ölkədə aparıla bilər; arbitrlər müxtəlif ölkələrdən, müxtəlif millətlərdən seçilə bilər və tribunal birbaşa yerli sistemin təsirindən kənardır. Bu neytrallıq arbitraja müstəqillik, tərəflərə isə əsasən əminlik verir.

Ekspert arbitrlər: Bəzi xüsusi sahələr üzrə yaranan (daşınma, malların beynəlxalq daşınması, sığorta, maliyyə və s.) mübahisələr üçün və ya mübahisələrin xüsusi özəllikləri olan zaman, tərəflərin

ekspert biliklərinə (daşınma haqqında Qanun üzrə ixtisaslaşmış hüquqşünas; keçmiş kapitan, maliyyəçi və s.) malik olan arbitrlar seçmək imkanı vardır.

Zaman: Arbitraj prosesi xüsusiyyətinə görə sürətli mübahisənin həlli üsülüdür, lakin, bu xüsusiyyət həmişə özünün doğrultmur. Misal üçün, bir mübahisə üzrə arbitraj hökmü 2014-cü ilin may ayında çıxarılmalı idi; bu arbitraj prosesi *Amkor Technology və Tessera Technologies* texnologiya şirkətləri arasında patent lisenziya müqaviləsini tələb etməklə, təxminən səkkiz il gözlənilirdi.

Dəyər: Bir qayda olaraq sübut olunmuşdur ki, arbitraj məhkəmə çəkişməsindən daha ucuz başa gəlir. Məhkəmə çəkişməsinin daha baha ola biləcəyinə baxmayaraq, məhkəmə çəkişməsi zamanı yaranan xərclər eyni zamanda arbitraj zamanı da yaranır. 2013-cü ildə, *Swatch şirkətinin Tiffany brendi üçün saatlar* hazırlamalı olduğu partnyorluğun baş tutmaması ilə əlaqədar olaraq, Tiffany şirkəti Swatch SA şirkətinə arbitraj prosesi nəticəsi olaraq 449.5 million dollar, əlavə olaraq, faiz, xərclər və hüquqşünas xərclərini ödəməli oldu. Arbitraj zamanı Swatch şirkətinin üzləşdiyi qanuni xərclərin həcmi – çox güman ki, rentabelli məkanda – federal məhkəmədə patent çəkişməsi üçün orta ümumi xərclərdən iki dəfə daha artıq idi ki, bu da bir daha onu göstərir ki, arbitrajın baha olmadığını bildirən ümumi fikirlər çox zaman sadəcə bir yalandır.

Yekun və Məcburi: Ümumi qayda olaraq, arbitrajın qərarından şikayət verilə bilməz, bu qərar yekun qərardır və müqavilə tərəfləri üzərinə müəyyən məcburi öhdəlik qoyulur. Arbitrların rəylərinin və ya qərarlarının yanlış olması əsası ilə onların qərarından yerli məhkəmələrə şikayət vermək üçün çox məhdud əsaslar vardır və ya heç bir belə əsas mövcud deyildir. Arbitrların qərarlarından etiraz etmək və bu qərarları təxirə salmaq üçün əsaslar yalnız müqavilədə nəzərdə tutulan yurisdiksiya səlahiyyətini aşması və tətbiq edilən ölkənin və ya arbitraj prosesinin aparıldığı ölkənin məcburi hesab edilən hüquq normalarının tələblərini aşması səbəbi ilə məhdudlaşdırıla bilər.

Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajı ilə əlaqədar potensial mənfi xüsusiyyətlərə baxmayaraq, bu, müqavilə tərəfləri üçün mübahisələrin həllində seçilən əsas alternativ mübahisə üsulu olaraq qalır. Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajının məhkəmə çəkişməsi ilə və ya mübahisələrin digər alternativ həll üsulları ilə müqayisədə praktiki bir istiqamət olub-olmaması hər bir mübahisənin faktlarından və vəziyyətlərindən asılı olaraq müəyyən edilir. Buraya aşağıdakılar daxildir (lakin bu siyahı məhdud deyildir): prosedurun aparıldığı yurisdiksiya; iştirak edən tərəflərin sayı; mürəkkəbliyi; mübahisənin mahiyyəti; məxfiliyin labüdlüyü; qarşı tərəfin aktivlərinin və ya mülkiyyətinin yeri.

Beləliklə, yuxarıda göstərilən səbəblərdən də bir çox müəssisələr üçün mübahisələrin həllində Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajına üstünlük verilir. Hər bir halda, beynəlxalq kommersiya mübahisələrində müqavilə tərəfləri hər zaman yaranmış və ya yarana biləcək mübahisənin faktlarını və vəziyyətlərini arbitraja təqdim olunmasına cəhd etməlidirlər. Çünki, yalnız bu əsasla beynəlxalq kommersiya razılaşmalarında tərəflər yaranan mübahisənin ən ədalətli, effektiv və səmərəli qaydada həll olunmasına nail ola bilərlər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar

1. Barrett, J. T., Barrett, J. P. (2004). *A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of Political, Cultural, and Social Movement*. San Francisco: Jossey-Bass.
2. Foldenauer, A. (2014). *Big Risks and Disadvantages of Arbitration vs. Litigation*. <<http://www.injurylawyerofatlanta.com/wp-content/uploads/2014/12/ARBITRATION.Big-Risks-and-Disadvantages-of-Arbitration-vs.-Litigation.CORPORATE-COUNSEL.072914.pdf>>
3. Lew, J.D.M., Mistelis, L. A., Kroll, S. M. (2003). *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague/London/New York: Kluwer Law International.
4. Lord David Hacking (1997). *Arbitration Law Reform: The Impact of the UNCITRAL Model Law on the English Arbitration Act 1997*. *The Journal of the Chartered Institute of Arbitrators*, vol. 64.
5. Lord David Hacking (2000). *Dispute Resolution in London*. *The Journal of the Chartered Institute of Arbitrators*, vol. 65.

Hüquqşünas **Aysel Əsgərova**
Hüquqşünas **Anar Rüstəm**



İNZİBATİ XƏTALAR HAQQINDA İŞLƏRƏ BAXILMASINDA ADVERSARIAL PROSEDURUN ELEMENTLƏRİNİN TƏTBİQ EDİLMƏSİ ZƏRURƏTİ İNSAN HÜQUQLARININ TƏMİNATI KİMİ

Roman-German hüquq sistemində daxil olan Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində inzibati xətlər haqqında işlərə baxılmasının inkvizitorial proseduru tətbiq olunur. Hakimin həm də istintaq funksiyası həyata keçirməsi ilə əlaqədar bu prosedurdə onun qərəzli olması riski adətən daha böyük olur. Tərəflərin öz istintaqını aparmaq vəzifəsi daşdığı və müstəqil hakim qarşısında həqiqəti üzə çıxarmağa çalışdığı adversarial prosedur isə əsasən Anglo-Sakson hüquq sistemini qəbul etmiş ölkələrə xasdır. Lakin XX əsrin sonlarından başlayaraq Roman-German hüquq sistemində aid olan bir sıra ölkələr inkvizitorial prosedurun çatışmayan cəhətlərini aradan qaldırmaq məqsədilə adversarial prosedurun müəyyən aspektlərini qəbul etməyə başlamışlar.

Məqalədə son illərdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin inzibati xətlər haqqında işlərə baxılmasında inkvizitorial prosedurun xüsusiyyətlərindən irəli gələrək ittiham tərəfinin olmamasının Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı (ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ) maddəsi ilə ziddiyət təşkil etməsi ilə əlaqədar insan hüquqları pozuntusunun aşkar edilməsi ilə nəticələnən qərarlar qəbul etməsi məsələsi müzakirə olunur və gələcəkdə Azərbaycan Respublikasına qarşı beynəlxalq məhkəmələr qarşısında bu çatışmazlıqla bağlı iddiaların qaldırılmaması üçün tövsiyələr təqdim edilir.

Açar sözlər: inkvizitorial prosedur, adversarial prosedur, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarları, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi.

1. İnkvizitorial və adversarial prosedur

Hüquqda məhkəmədə sübutların üzə çıxarılmasının iki metodu vardır: inkvizitorial və adversarial prosedur. Bəzi müəlliflərin fikrincə, bu prosedurlar arasında fərq məhkəmə prosesləri və ya istintaq metodlarının struktur və təşkili ilə bağlıdır.

İnkvizitorial prosedur öz hüquq sistemlərini Roman-German hüquq sistemi əsasında qurmuş ölkələr üçün xarakterikdir. Bu prosedurdə mümkün ittihami irəli sürmək üçün məhkəmədən qabaq dinləmə adətən hakimin nəzarəti altında olur. Burada hakimin vəzifələrinə ittiham və ya müdafiə tərəfi üçün əlverişli və ya əlverişsiz olmasından asılı olmayaraq, işin bütün hallarının istintaqı daxildir. Şahidlər, həmçinin vəkillə təmsil olunan ittiham olunan şəxs də dindirilə bilər, lakin sonuncunun ifadə verməsi tələb olunmur və əgər, o, ifadə versə belə, and içmir. Almaniyada ittiham tərəfi istintaqda iştirak edir, Fransada isə ittiham tərəfi tövsiyələrini yalnız məhkəmə baxışının sonunda təqdim edir. Hər iki ölkədə istintaq aparən məmur yalnız təqsiri sübut edən kifayət qədər sübutların olmasından əmin olduğu halda məhkəmə prosesinin başlanmasını tövsiyə edə bilər.

Hakim məhkəmə zamanı iş materiallarına əsaslanan suallar verməklə şahidləri dindirməkdə birbaşa rol oynayır. Nə ittiham, nə də müdafiə tərəfinin çarpaz yoxlama keçirmək hüququ olmur, lakin onlar effektiv yekun söz söyləmək hüququna malikdirlər. Andlılar işin materiallarına deyil, məhkəmə baxışında üzə çıxmış faktlara istinad edirlər.

Hakimlərin daha aktiv mövqe tutaraq sübutların hazırlanmasında, şahidlərin dindirilməsində, həqiqətin üzə çıxarılmasında iştirak etdiyi bu prosedurun üstünlüyü həqiqətin üzə çıxması, işin uğurunun vəkildən həddindən artıq asılı olmaması və müvafiq sübutun aşkar edilməsidir. Bu sistemdə hakimlər qərarları daha yuxarı instansiya məhkəmələrinin əvvəlki qərarları əsasında deyil, hər bir iş üzrə halları nəzərə almaqla verirlər.

Ümumiyyətlə, bu sistemin insan hüquqlarının pozulmasına qarşı məhdud müdafiə təmin etdiyi iddia olunur. Məsələn, adversarial sistemdən fərqli olaraq inkvizitorial sistemdə istisna hallarda polis axtarış orderi olmadan belə şəxsin evində axtarış həyata keçirə bilər. Hakimin həm də istintaq funksiyası həyata keçirməsi səbəbindən bu sistemdə hakimlərin qərəzli olması riski daha böyükdür.

Adversarial prosedur isə tərəflərin müvafiq məlumatları üzə çıxarmasını, şahidləri təqdim etməsini və çarpaz dindirməsini tələb edir. Adversarial sistemə görə hər bir tərəf öz istintaqını aparmaq vəzifəsi daşıyır. Cinayət işlərində ittiham tərəfi ümumi təmsilçilik həyata keçirir və adətən müstəntiqləri və laboratoriyaları ilə birlikdə polis departamentləri onun sərəncamında olur, müdafiə tərəfi isə öz maliyyə resursları əsasında istintaqı həyata keçirməlidir. Hər iki tərəf çağırış vasitəsilə şahidlərin iştirakını tələb edə bilər. Adversarial məhkəmə prosesində tərəflər özləri üçün əlverişli ola biləcək məlumatları çatdırma bilmək üçün dairəsini özləri müəyyənləşdirməkdə sərbəst olduqları sübutları təqdim edir, şahidləri dindirir, çarpaz yoxlamalar həyata keçirir. Bir qayda olaraq, birbaşa ifadədə mütləq kimi görünən hallar çarpaz dindirmədə şübhələr doğura bilər. Vəkilin səriştəsi həm bu mərhələdə, həm də andlı iclasçılar qarşısında yekun çıxışda özünü göstərir.

Adversarial sistemdə əsas prinsip istintaq mərhələsi ilə sonda nəticə barədə qərar verən şəxs arasında müəyyən məsafə yaratmaqdır. Hakimin hansı məsələlərin istintaqını aparmaq və bunu necə etmək lazım olması məsələlərinə müdaxilə etməməsinə baxmayaraq, onun rolunu passiv kimi də qiymətləndirmək düzgün olmazdı. Burada hakim hüquq məsələləri üzrə moderator və ya münsif kimi fəaliyyət göstərərək yalnız mühüm hüquqi məsələ və ya fakta aydınlıq gətirilməsi zəruri olduğu halda sorğu-suala müdaxilə edə bilər. Tərəflərin nümayəndələri öz məhkəmə mübahisələrini əks mövqelərdən çıxış edərək müzakirə etdikləri müddətdə hakim ədalətlik və bərabərlik prinsiplərinə riayət olunmasına nəzarət edir və sonda qərar qəbul etdiyi anadək neytral qalır. Andlı iclasçılar olmadığı halda, o, həm hüquq məsələləri, həm də faktlar barədə qərar verir. Bu prosedurun məqsədi həqiqətin üzə çıxarılması deyil, açıq məhkəmədə müstəqil hakim qarşısında ədalətli məhkəmə baxışının təşviq edilməsidir. Bu sistemdə həmçinin daha yuxarı instansiya məhkəməsinin əvvəlki qərarları daha aşağı instansiya məhkəmələri üçün presedent formalaşdırır. Adversarial sistemin üstünlüklərindən biri qanunsuz axtarış və götürmədən müdafiə təmin etməsidir. Belə ki, şəxs öz mülkiyyətinə daxil olmağa icazə vermirsə və ya polis axtarış üçün order əldə edə bilmirsə, götürülmüş əşyalar cinayət işində sübut kimi istifadə edilə bilməz.

Lakin tərəflərin bərabər imkanlara malik olmaması hallarında daha yaxşı resurslara malik tərəf sübutların toplanması və hakimə daha yaxşı iş təqdim edilməsində əks tərəfi qabaqlaya bilər. Belə ki, əgər müdafiə tərəfi lazımı maliyyə vəsaitlərinə malik deyildirsə, onun vəkilinin daha geniş istintaq aparmaq imkanları məhdud olur. Qeyd olunan xüsusiyyət adversarial prosedurun ən böyük çatışmazlıqlarındandır. Bu prosedur əsasən Anglo-Sakson hüquq sistemini qəbul etmiş ölkələrdə müşahidə olunsada, XX əsrin sonlarından başlayaraq Roman-German hüquq sistemində aid olan bir sıra ölkələr bu prosedurun müəyyən aspektlərini qəbul edərək "hibrid" prosedurun tətbiqinə üstünlük vermişlər. Məsələn, İtaliya ABŞ hüququ əsasında formalaşmış modeli qəbul edərək məhkəmə baxışını adversarial xarakterli etmişdir.

2. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarları və dövlətlərin daxili qanunvericiliyi

Son illərdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin çıxardığı qərarlarda inzibati xətalər haqqında işlərə baxılmasında ittiham tərəfinin olmaması məsələsinin Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı (ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ) maddəsi ilə ziddiyət təşkil etməsi səbəbindən insan hüquqları pozuntusunun aşkar edilməsi tendensiyası müşahidə olunur.

Fikrimizcə, inzibati xətlər haqqında işlərə baxılmasında ittiham tərəfinin olmaması məhz inkvizitorial prosedurun xüsusiyyətlərindən irəli gəlir.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi *Karelin Rusiyaya qarşı* məhkəmə işi üzrə bu yaxınlarda (20.09.2016) qəbul etdiyi qərarında Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı maddəsinin (ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ) qərəzsizlik tələbinə riayət olunmaması ilə əlaqədar pozuntu baş verdiyini qərara almışdır. Həmin maddəyə görə “hər kəs onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən və ya ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsi ilə ... işinin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malikdir. İnzibati xəta törətməkdə təqsirli bilinərək cərimə olunmuş ərizəçi öz ərizəsində xətanın törədilməsini inzibati xəta haqqında protokolda rəsmiləşdirən məmurun məhkəmədə işə baxılarkən inzibati xətaya görə təqsiri sübut etmək səlahiyyətinə malik olmadığını, ittihamedicinin orqanın və ya rəsminin olmaması şəraitində isə ona qarşı ittihamın sübut edilməsi yükünün bütünlükdə hakimlərin üzərinə düşdüyünü, bunun isə hakimlərin müdafiə tərəfinin ifadələrini rədd etmək üçün *proprio motu* arqumentlər axtarmaqdan başqa yol qoymadığını qeyd etmişdir. O, bunun öz növbəsində sübutların qiymətləndirilməsində balans pozduğunu, nəticədə onun Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası ilə nəzərdə tutulan ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozulduğunu iddia etmişdir.

Ərizəçi ittiham tərəfinin məhkəmə baxışında iştirakını adversarial prosedurun mühüm cəhəti kimi qiymətləndirərək inzibati icraata başlamaq haqqında qərar qəbul etmiş ittiham tərəfinin ittihamı tərtib edərək onu məhkəmə qarşısında sübut etməli olduğunu bildirmiş, hakimlərin ittiham funksiyası həyata keçirməsini yolverilməz hesab etmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, sözügedən qərar bu problemlə əlaqədar Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin ilk qərarı deyil və Məhkəmənin bu sahədə formalaşmış presedent hüququ vardır. Belə ki, məsələn, *Krivoşapkin Rusiyaya qarşı* işində Məhkəmə cinayət işi üzrə məhkəmə baxışı zamanı hakimlərin ittiham tərəfinin olmaması şəraitində təqsirləndirilən şəxsi və şahidləri dindirmək yolu ilə onun təqsirini müəyyən etməsi cinayət prosesinin adversarial xarakterinin nəzərə alınmaması və ittiham tərəfinin funksiyası ilə hakimlərin funksiyasının səhv salınması kimi qiymətləndirmişdir.

Ozerov Rusiyaya qarşı işində isə Məhkəmə ittiham tərəfinin məhkəmə baxışı gedişində ümumiyyətlə iştirak etməməsini, hakimlərin prokurorluq tərəfindən təqdim olunan ittihamı oxuyaraq *proprio motu* şahid dəvət edib dindirməsini Konvensiyanın 6-cı maddəsinin tələblərini pozaraq insan hüquqlarının pozulmasına şərait yaratması kimi qiymətləndirmişdir.

Məhkəmə *Karelin Rusiyaya qarşı* işi üzrə qərarında Rusiya Federasiyasının ümumi yurisdiksiya məhkəmələri tərəfindən baxılan inzibati xətlər üzrə işlərdə qeyd olunan pozuntu ilə bağlı ona təqdim olunan şikayətlərin sayının çox olduğunu qeyd edərək, Rusiya Federasiyasının İnzibati Xətlər haqqında Məcəlləsinin inzibati xəta haqqında icraata başlamaqla bağlı dövlət prokuroruna geniş səlahiyyətlər verməsinə baxmayaraq, Məcəllənin prokurorun məhkəmə baxışında iştirak etməsini tələb etmədiyini və onun bu cür dinləmədə iştirak etməməsinə görə heç bir xüsusi nəticə nəzərdə tutmadığını bildirmişdir. Məcəlləyə əsasən, hakim müəyyən qrup adamların məhkəmə baxışında iştirakını tələb etmək hüququna malik olsa da, bu siyahıda prokuror qeyd olunmur.

Rusiya Federasiyasında olduğu kimi, Roman-German hüquq sistemində daxil olan Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində də inzibati xətlər haqqında işlərə baxılmasında inkvizitorial prosedur tətbiq olur. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsində inzibati xətlər haqqında işlərə baxılmasında prokurorun iştirakının məcburiliyi ilə bağlı müddəə yoxdur.

Belə ki, Məcəllənin inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatın iştirakçıları, onların hüquqları və vəzifələrini təsbit edən 11-ci fəslində inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatın iştirakçıları sırasında ittiham tərəfinin nümayəndəsi qeyd olunmur. Məcəllənin 54-cü maddəsi inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraat zamanı prokurorun bir sıra hüquqlarını sadalayır və inzibati xətlər

haqqında işlərin baxılmasında iştirak etmək prokurorun vəzifəsi deyil, malik olduğu hüquq kimi göstərilir. Məcəllədə inzibati xətalər haqqında işlərə baxılmasında ittiham tərəfinin nümayəndəsinin iştirakının məcburiliyi aşağıdakı kimi müəyyən olunur. Belə ki, yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində inzibati xətalər haqqında, habelə prokurorun öz təşəbbüsü ilə başlanmış inzibati xətalər haqqında işlərin baxılmasında prokurorun iştirakı o halda məcburidir ki, o, özünün məhkəmə prosesində iştirak etmək istəyini məhkəməyə yazılı vəsatətlə bildirsin. Məcəllənin 112.5-ci maddəsinə görə işə baxılmada prokuroru iştirak etdikdə, onun rəyinin dinlənilməsi inzibati xəta haqqında işə baxılma qaydalarından biri kimi müəyyənləşdirilir. Məcəllənin 6.2-ci maddəsinə görə, inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın təmin olunması tədbirləri tətbiq edilərkən qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunması prokurorun iştirakı ilə deyil, "prokuror nəzarəti" ilə təmin edilir. Məcəllənin 30-cu maddəsi ilə inzibati tənbeh növlərindən biri kimi inzibati həbs nəzərdə tutulur. Bu tənbeh növü yalnız müstəsna hallarda, inzibati xətalərin ayrı-ayrı növlərinə görə üç ay müddətində hakim tərəfindən tətbiq edilir. Fikrimizcə, fundamental insan hüquqlarından olan azadlıq hüququnun ittiham tərəfinin iştirakı olmadan hakim tərəfindən məhdudlaşdırılması Məcəllənin özünün əsaslandığı insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına hörmət edilməsi prinsipi ilə ziddiyyət təşkil edir.

Nəticə

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində inzibati xəta haqqında icraata başlamaq və nəzarət həyata keçirməklə bağlı ittiham tərəfinə geniş səlahiyyətlər verilsə də, Məcəllə prokurorun məhkəmə dinləməsində iştirak etməsini tələb etmir, bunu onun hüquqlarından biri kimi göstərərək bu cür dinləmədə iştirak etməməsinə görə heç bir xüsusi nəticə nəzərdə tutmur. Bundan başqa, Məcəllə hətta insan hüquq və əsas azadlıqlarının ən ciddi məhdudlaşdırılmasından olan inzibati həbsin də prokurorun iştirakı olmadan həyata keçirilməsinə icazə verir. Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində məhkəmədə sübutların üzə çıxarılmasının inkvizitorial prosedurunun tətbiq olunduğunu nəzərə alsaq, inzibati işlərə baxılarkən ittiham tərəfinin məhkəmədə iştirak etməməsi şəraitində hakimin həm də ittiham funksiyası həyata keçirməsi, nəticədə onun qərəzsizliyinin pozulması qaçılmazdır. Bu işə insanların ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu pozaraq gələcəkdə beynəlxalq məhkəmələr qarşısında qaldırıla bilər. Qeyd olunanları nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində dünyanın qabaqcıl ölkələrin təcrübəsindən istifadə edərək adversarial prosedurun üstün cəhətlərinin inkorporasiya edilməsi və qanunvericilikdə inzibati işlərə baxılmasında ittiham tərəfinin nümayəndəsinin iştirakının məcburiliyini təmin etməklə məhkəmələrin qərəzsizliyinin nail olunması zəruri hesab olunur. Bunun son nəticədə insan hüquqlarının daha effektiv qorunmasına gətirib çıxaracağını və beynəlxalq məhkəmələr qarşısında ölkəmizə qarşı qeyd olunan çatışmazlıqla bağlı iddiaların qaldırılması ehtimalını azaldacağını hesab edirik.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar:

1. Creighton A. "An adversarial system: a constitutional requirement?" [1999] ALRCReffl 15; (1999) 74 Australian Law Reform Commission Reform Journal 65
2. Caenegem W. "Advantages and disadvantages of the adversarial system in criminal proceedings", Law Faculty Publications, Bond University, 1-1-1999, p. 12
3. L. Nash "Differences between an Adversarial and an Inquisitorial Legal System", 2015, <<http://www.ashfords.co.uk/differences-between-an-adversarial-and-an-inquisitorial-legal-system/>>
4. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası, 1950
5. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi, 29 dekabr 2015, 96-VQ
6. Rusiya Federasiyasının İnzibati Xətalər haqqında Məcəlləsi, 30 dekabr 2001, N 195-Φ3
7. Karelin Rusiyaya qarşı (Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarı, September 2016 no. 926/08)
8. Krivosapkin Rusiyaya qarşı (Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarı January 2011, no. 42224/02)
9. Ozerov Rusiyaya qarşı ((Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarı May 2010, no. 64962/01)

Məhkəmə aktları

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun

QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin IV hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

21 oktyabr 2016-cı il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rafael Qvaladze, Rövşən İsmayılov, İsa Nəcəfov, Mahir Muradov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Elməddin Hüseynovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun, cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Əmək qanunvericiliyi sektorunun müdiri Adil Vəliyevin,

mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Əmək və əhalinin sosial müdafiəsi nazirliyinin Əmək siyasəti şöbəsinin müdir müavini Əbülfəz Məhərrəmovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiyaya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) 25 iyul 2016-cı il tarixli sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin IV hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssisin çıxışlarını dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu verərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 965.2.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyaya) 25-ci maddəsinin IV hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, Mülki Məcəllənin 965.2-ci maddəsində hesabdakı pul vəsaiti müştərinin sərəncamlarını və ona qarşı irəli sürülmüş bütün tələbləri yerinə yetirməyə kifayət etmədikdə hesabdan pul vəsaitinin silinmə ardıcılığı sadalanmışdır. Həmin Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsinə görə, ikinci növbədə əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdən çıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsi üzrə və müəlliflik müqaviləsinə görə haqların ödənilməsi üzrə hesablaşmalar üçün pul vəsaitinin köçürülməsini və ya verilməsini nəzərdə tutan sənədlər və

yaxud bu sənədlər əsasında verilən icra sənədi üzrə hesabdan silmə, habelə bu məqsədlər üçün verilmiş bank kreditlərinin hesabdan silinməsi həyata keçirilir.

Sorğuda qeyd olunur ki, göstərilən maddədə “əməkhaqqı” ifadəsinin “işdənçıxma müavinətlərinin” ifadəsindən sonra yazılması, bu ifadəyə “və” bağlayıcısı ilə birləşməsi belə bir anlama əsas verir ki, həmin maddədə istifadə olunan “əməkhaqqı” ifadəsi “işdənçıxma” sözüne aiddir.

Bu isə sorğuverənin qənaətinə görə, əmək müqaviləsi ilə işləmiş şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsinə nəzərdə tutduğu halda əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə əmək haqqının ödənilməsinə ehtiva etmir. Təcrübədə belə hüquqi qeyri-müəyyənliyin yaranması işləyən şəxslərin hüquqlarının effektiv müdafiəsinə mane olur və nəticədə sosial ədalət prinsipi pozulur.

Sorğuverən hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsi əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə əmək haqqının ödənilməsinə ehtiva etmədiyindən Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin IV hissəsi, 35-ci maddəsinin VI hissəsi və 149-cu maddələrinin I və III hissələri ilə uyğunsuzluq təşkil edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, sorğu ilə bağlı Konstitusiyanın, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquqi aktların və əmək qanunvericiliyinin bəzi normaları nəzərdən keçirilməlidir.

Konstitusiyasının 16-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən, Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsinin qayğısına qalır.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I və III hissələrinə görə, hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Konstitusiyanın 35-ci maddəsinə görə, hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olaraq normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalı, qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır.

Hər hansı ayrı-seçkilik olmadan əmək hüquqlarının həyata keçirilməsi beynəlxalq hüquqi aktlarda da əks olunmuşdur. İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 23-cü maddəsinin 2-ci bəndində, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 7-ci maddəsində hər kəsin hər hansı ayrı-seçkilik olmadan eyni əmək üçün bərabər haqq almaq hüququ təsbit olunmuşdur.

Avropa Sosial Xartiyasında və Əmək haqqının mühafizəsi haqqında Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 95 saylı Konvensiyasında işçilərin əmək haqqı almaq hüquqlarının heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan mühafizə edilməsi xüsusilə vurğulanmışdır.

Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra – Əmək Məcəlləsi) 2-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə müvafiq olaraq, bu Məcəllə əmək münasibətlərində tərəflərin: hüquq bərabərliyinin təmin edilməsi; mənafeələrinin haqq-ədalətlə və qanunun aliliyinin təmin olunması ilə qorunması; maddi, mənəvi, sosial, iqtisadi və digər həyatı tələbatlarını ödəmək məqsədi ilə əqli, fiziki və maliyyə imkanlarından sərbəst istifadə etməsinin təmin edilməsi; əsasən əmək müqaviləsi (kontrakt) üzrə öhdəliklərinin icrasına hüquqi təminat yaradılması prinsiplərinə əsaslanır.

Əmək Məcəlləsinin qeyd olunan prinsiplərinə əsasən, əmək münasibətlərində tərəflər - işçi

və işəgötürən bərabər hüquq və vəzifələrə malikdir. Əmək Məcəlləsi həm işçinin, həm də işəgötürənin hüquqlarını müdafiə edir və tərəflərdən hər hansı birinə üstünlük verilməsi yolverilməzdir.

Əmək Məcəlləsinin 154-cü maddəsinin 1-ci hissəsində əmək haqqının anlayışı verilmişdir. Həmin maddəyə əsasən əmək haqqı – müvafiq iş vaxtı ərzində əmək funksiyasını yerinə yetirmək üçün əmək müqaviləsi ilə müəyyən edilmiş, işçinin gördüyü iş (göstərdiyi xidmətlərə) görə işəgötürən tərəfindən pul və ya natura formasında ödənilən gündəlik və ya aylıq məbləğ, habelə ona edilən əlavələrin, mükafatların və digər ödəmələrin məcmusudur.

Əmək Məcəlləsi ilə əməyin ödənilməsinin təminatları da nəzərdə tutulmuşdur. Məcəllənin 178-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə görə, işəgötürən maliyyə vəziyyətindən asılı olmayaraq işçiyə onun gördüyü işin müqabilində müəyyən edilmiş əmək haqqını bu Məcəllənin 172-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş müddətlərdə ödəməyə borcludur.

Əmək qanunvericiliyinin yuxarıda qeyd olunan normalarından da göründüyü kimi, əmək müqaviləsi ilə işləmiş və işləyən şəxslərə əmək haqqının ödənilməsində heç bir fərq qoyulmamışdır.

Qeyd olunduğu kimi, Mülki Məcəllənin 965-ci maddəsində hesabdən pul vəsaitinin silinməsinin növbəliyindən bəhs olunur. Məcəllənin 965.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, hesabdakı pul vəsaitinin məbləği hesaba qarşı irəli sürülən bütün tələbləri ödəməyə kifayət etdikdə hesabdən bu vəsaitin silinməsi müştərinin sərəncamlarının və hesabdən silməyə dair digər sənədlərin daxil olduğu ardıcılıqla (təqvim ardıcılığı) həyata keçirilir, bu şərtlə ki, qanunda ayrı qayda nəzərdə tutulmasın.

Həmin Məcəllənin 965.2-ci maddəsi isə hesabdakı pul vəsaiti müştərinin sərəncamlarını və ona qarşı irəli sürülmüş bütün tələbləri yerinə yetirməyə kifayət etmədikdə hesabdən pul vəsaitinin silinməsi ardıcılığını müəyyən edir.

Qeyd olunan maddədə birinci növbədə həyata və ya sağlamlığa vurulmuş zərərin ödənilməsi haqqında tələblər, habelə alimentlərin tutulması haqqında tələblər (965.2.1-ci maddə); ikinci növbədə əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdən çıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsi üzrə və müəlliflik müqaviləsinə görə haqların ödənilməsi (965.2.2-ci maddə); üçüncü növbədə dövlət büdcəsinə, məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə büdcədən kənar dövlət fonduna və bələdiyyələrin büdcələrinə ödənişlər (965.2.3-cü maddə); dördüncü növbədə verilmiş kreditlər üzrə bankın tələblərinin yerinə yetirilməsini nəzərdə tutan ödənişlər (965.2.4-cü maddə); beşinci növbədə başqa pul tələbləri (965.2.5-ci maddə); altıncı növbədə təqvim ardıcılığı qaydasında digər ödəniş sənədləri (965.2.6-cı maddə) üzrə hesabdən silmə həyata keçirilir.

Göründüyü kimi, qanunverici bu maddədə pul vəsaitinin silinməsinin növbəliyini müəyyən edərkən dövlətin sosial ədalət prinsipinə əsaslanaraq ödəniləcək məbləğin ilk növbələrdə şəxslərin tələblərinin təmin olunmasını nəzərdə tutmuşdur. Qanunverici bu ardıcılığı müəyyən edərkən hətta dövlət büdcəsinə olan ödənişlərdən və digər dövlət və bələdiyyə ödənişlərindən də şəxslərə olan ödənişləri üstün tutmuşdur.

Bu baxımdan sorguverənin qeyd etdiyi kimi Mülki Məcəllənin mübahisələndirilən norması heç bir halda əmək müqaviləsi ilə işləmiş və işləyən şəxslər arasında fərq qoyaraq əmək müqaviləsi ilə işləmiş şəxslərə işdən çıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ikinci növbədə, əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə isə əmək haqqının beşinci növbədə ödənilməsini nəzərdə tuta bilməz.

Əks hal dövlətin sosial ədalət prinsipinin pozulmasına və əmək müqaviləsi ilə işləmiş və işləyən şəxslər arasında ayrı-seçkiliyə səbəb olar.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, sosial dövlətin prinsipi ədalətli sosial quruluşun təmin edilməsini dövlətin hüquqi vəzifəsi kimi təsdiq edir. Bu prinsip ədalətli, iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq hamının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsini bəyan edən Konstitusiyanın preambulasından irəli gəlir. Məhz dövlətin effektiv sosial siyasəti cəmiyyətdə

əmin-amanlığın və firavanlığın bərqərar edilməsini təmin edir. Konstitusiya sosial dövlətin təsvirini verməyə də dövlətin məqsədi kimi iqtisadiyyatın inkişafının müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət etməsini nəzərdə tutur. Konstitusiyanın müddəalarına görə dövlət sosial-iqtisadi hüquqlar sahəsində həyata keçirilən siyasətlə vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasına, bazar iqtisadiyyatında insanın dövlət tərəfindən sosial müdafiə olunmasına və sosial ədalət prinsipinə xidmət etməyi öz üzərinə götürmüşdür. Qeyd etmək lazımdır ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) təcrübəsində əməyin ödənilməsi ilə bağlı mübahisələrə baxarkən mülkiyyət hüququnun müdafiəsini təmin edən Avropa Konvensiyasının 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə istinad edilir. Məhkəmə tərəfindən işə baxılması ona əsaslanır ki, əmək haqqının ödənilməsi mülkiyyətin əldə edilməsinin “qanuni gözlənti”sini təşkil edir. Bununla bağlı mübahisələndirilən ödəmə müqavilə və ya normativ aktla müəyyən edilməli və işəgötürənin öhdəlikləri yaranmalıdır. Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna əsasən, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin 1-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş “mülkiyyət” anlayışı müstəqil məzmunu malik olub maddi əşyalara sahiblik ilə məhdudlaşmır və milli qanunvericilikdəki formal təsnifatdan asılı deyil. Maddi əşyalar kimi əmlakı təşkil edən bəzi digər hüquqlar və maraqlar da “mülkiyyət hüququ” kimi tanınmalı və bu maddənin məzmunu baxımından “mülkiyyət” hesab olunmalıdır (*İatridis Yunanıstana qarşı iş üzrə* 25 mart 1999-cu il tarixli Qərar, № 31107/96, § 54). “Mülkiyyət” anlayışı “mövcud mülkiyyətlə” məhdudlaşmır və tələblər də daxil olmaqla ərizəçinin ən azından mülkiyyət hüququndan səmərəli şəkildə istifadəsinin əldə olunmasına əgəlabatan və “qanuni gözləntisi” olan əmlakı da əhatə edə bilər. “Gözlənti” mübahisə obyektı olan mülki maraqla bağlı hüquqi müddəaya və ya hüquqi akta əsaslandığı halda “qanunidir”. Hər bir işdə, işin bütün halları nəzərə alınmaqla, bu halların ərizəçiyə 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi ilə qorunan maddi maraqla hüquq verib-verməməsi müəyyən olunmalıdır (*Saghinadze və başqaları Gürcüstana qarşı iş üzrə* 27 may 2010-cu il tarixli Qərar, № 18768/05, § 103).

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin tələbləri baxımından Mülki Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsinin “əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsi” müddəası əmək müqaviləsi ilə həm işləyən şəxslərə, həm də işdənçıxmış şəxslərə müavinət və əmək haqqının ödənilməsini nəzərdə tutur.

- Bu Qərarın nəticə hissəsinin birinci bəndində göstərilən əsaslara görə, Mülki Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsi Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin IV hissəsi, 35-ci maddəsinin VI hissəsi və 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin tələbləri baxımından Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin “əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsi” müddəası əmək müqaviləsi ilə həm işləyən şəxslərə, həm də işdənçıxmış şəxslərə müavinət və əmək haqqının ödənilməsini nəzərdə tutur.

2. Bu Qərarın nəticə hissəsinin birinci bəndində göstərilən əsaslara görə, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin IV hissəsi, 35-ci maddəsinin VI hissəsi və 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr

Fərhad Abdullayev

İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ AVROPA MƏHKƏMƏSİ
ABDULQƏDİROV AZƏRBAYCANA QARŞI
(24510/06 nömrəli ərizə)
QƏRAR

STRASBURQ
20 iyun 2013-cü il

Bu qərar Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndində təsbit edilmiş qaydada qəti qüvvəyə minəcəkdir. Qərarı redaktə xarakterli düzəlişlər edilə bilər.

Abdulqədirov Azərbaycanı qarşı işi üzrə,

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (Birinci Bölmə) aşağıdakı tərkibdə:

Sədr – İzabel Berro-Lefevr,

Hakimlər –

Elizabet Şteyner,

Xanlar Hacıyev,

Linós-Alexandre Sisilianos,

Erik Mose,

Kseniya Turkoviç,

Dmitri Dedov,

və *Bölmə katibi* – Soren Nilsen,

2013-cü il 28 may tarixdə şikayətə qapalı məhkəmə iclasında baxaraq,

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

PROSEDUR MƏSƏLƏLƏRİ

1. Bu iş Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı cənab Rizvan Məmməd oğlu Abdulqədirovun (ərizəçi) "İnsan hüquqları və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiyanın (Konvensiya) 34-cü maddəsinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasına qarşı 2006-cı il 29 may tarixində təqdim etdiyi şikayət (24510/06 nömrəli) ilə başlanmışdır.

2. Ərizəçi Bakıda fəaliyyət göstərən hüquqşünas cənab E.Osmanov tərəfindən təmsil olunmuşdur. Azərbaycan Hökumətini (Hökumət) səlahiyyətli nümayəndəsi cənab Ç.Əsgərov təmsil etmişdir.

3. Ərizəçi xüsusilə iddia etmişdir ki, işinə Apellyasiya Məhkəməsi və Ali Məhkəmədə baxılan zaman iclaslarda iştirakının təmin olunmaması nəticəsində ədalətli mühakimə hüququ pozulmuşdur.

4. 2009-cu il 8 iyun tarixdə ərizə Hökumətə göndərilmişdir. Eyni zamanda, ərizənin mümkünlüyü və mahiyyəti barədə eyni vaxtda qərar çıxarmaq qəti olunmuşdur (29-cu maddənin 1-ci bəndi).

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

5. Ərizəçi 1958-ci ildə anadan olmuşdur və Bakı şəhərində yaşayır.

6. Ərizəçi mömin müsəlmandır. O, məsciddə olan zaman A. ilə tanış olmuşdur. Sonradan A. keçmişdə Əl-Qəidə ilə əlaqələrə malik olmaqda və Azərbaycanda terrorçu əməllər törətməyi planlaşdıran qrupun rəhbəri olmaqda şübhəli bilindiği üçün Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin (MTN) əməkdaşları tərəfindən həbs olunmuşdur. Hakimiyyət orqanları qrupun dini fundamentalist qrup olduğunu hesab etmişdir (onları "Vəhhabizmin davamçıları adlandırdılar").

7. 2004-cü il 7 sentyabr tarixdə ərizəçi də həmin qrup ilə əlaqədə şübhəli bilindiği üçün MTN-nin əməkdaşları tərəfindən həbs olunmuşdur.

8. Həmin gün onun evində aparılan axtarış zamanı hər hansı ittihamedicisi sübut əldə olunmamışdır. Lakin MTN əməkdaşları ərizəçinin mənzilində də axtarış aparmış və burada əl qumbarası tapılmışdır.

9. Ərizəçiyə qarşı Cinayət Məcəlləsinin 228.1-ci maddəsi əsasında qanunsuz silah saxlamağa görə ittiham irəli sürülmüşdür. Ərizəçi ilə yanaşı digər beş şəxsə (o cümlədən A.) qarşı da cinayət işi qaldırılmış və onlar ərizəçi ilə müqayisədə daha ağır cinayətlər törətməkdə ittiham olunmuşlar. Bu şəxslərdən dördü terror aktlarına hazırlıqda iştirakçılığa görə ittiham olunmuşlar.

10. 2004-cü il 10 sentyabr tarixdə məhkəmənin qərarı ilə ərizəçi barədə həbs qətimkan tədbiri seçilmişdir.

11. Ərizəçi ilə birgə digər beş təqsirləndirilən şəxsin işinə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəmə tərəfindən baxılmışdır. Məhkəmə baxışı qapalı keçirilirdi. Ərizəçinin sözlərinə görə, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəmədə işə baxılan zaman o, əl qumbarasının ona məxsus olmadığını və MTN əməkdaşları tərəfindən həyat yoldaşını aldadaaraq sonuncudan, ərizəçidən və hal şahidi olmaqları xahiş edilmiş iki şəxsdən 30 dəqiqə əvvəl həyat yoldaşının mənzilinə qoyulduğunu bildirmişdir.

12. 2005-ci il 7 fevral tarixdə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəmə ərizəçini qanunsuz silah saxlamaqda təqsirli bilərək üç il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum etmişdir. Digər təqsirləndirilən şəxslər daha ağır cinayət (terrorçuluq) törətməkdə təqsirli bilinərək beş ildən on dörd ilə qədər uzun müddətli azadlıqdan məhrum etmə cəzalarına məhkum edilmişlər.

13. 2005-ci il 18 fevral tarixdə ərizəçi hökmdən apellyasiya şikayəti verərək Apellyasiya Məhkəməsindən hökmü ona aid olan hissədə ləğv etməyi və onun barəsindəki cinayət işinə xitam verilməsini xahiş etmişdir. O, bir daha təkrar etmişdir ki, əl qumbarası ona məxsus deyil, iş materiallarında onun əleyhinə hər hansı sübut yoxdur və o, təqsirləndirildiyi cinayət əməlini törətməmişdir. O bildirmişdir ki, həyat yoldaşının evində əl qumbarasının tapılmasının əsasən ona qarşı yeganə sübut olduğu bir vəziyyətdə məhkəmə axtarışın qanunsuz şəkildə aparıldığını nəzərə almamış və axtarış nəticəsində əldə olunmuş sübutun mümkünlüyü və mötəbərliyini lazımı qaydada qiymətləndirməmişdir. O, həmçinin qeyd etmişdir ki, birinci instansiya məhkəməsi Cinayət Məcəlləsinin 228.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş ən ciddi cəzanı tətbiq etmiş və cəza təyin edən zaman şəxsiyyətini xarakterizə edən halları, xüsusilə yaşlı və xəstə anasının qayğısına qalmasını nəzərə almamışdır.

14. Digər təqsirləndirilən şəxslərdən də bəziləri apellyasiya şikayəti vermişdir.

15. 2005-ci il 22 mart tarixdə dövlət ittihamçısının iştirakı ilə, lakin təqsirləndirilən şəxslərin və onların vəkillərinin iştirakı olmadan keçirilmiş ilkin baxış zamanı Apellyasiya Məhkəməsi işin mahiyyətinə 2005-ci il 29 mart tarixdə baxılacağı və həmin iclasa yalnız dövlət ittihamçısı və təqsirləndirilən şəxslərin vəkillərinin dəvət ediləcəyi barədə qərar qəbul etmişdir. Apellyasiya Məhkəməsinin qərarında ilkin baxışın tarixi və yeri barədə təqsirləndirilən şəxslərə və onların vəkillərinə məlumat verilməsi barədə heç nə qeyd olunmamışdır (aşağıda 23-cü bəndə bax). Burada eyni zamanda, işə mahiyyəti üzrə baxılmasının "məhkəmə istintaqı" keçirilməklə və ya onsuz olacağı da qeyd edilməmişdir (aşağıda 24-cü bəndə bax).

16. 2005-ci il 29 mart tarixdə Apellyasiya Məhkəməsi bütün altı təqsirləndirilən şəxs, o cümlədən ərizəçi tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətinə baxmışdır. Məhkəmə işə "məhkəmə istintaqı" keçirmədən, yəni işi yenidən tam şəkildə araşdırmadan baxmışdır (apellyasiya prosesinin "məhkəmə istintaqı" keçirilməklə və "məhkəmə istintaqı" keçirilmədən həyata keçirilməsi arasındakı fərqlərin izahı üçün aşağıda 25-ci bəndə bax). Ərizəçinin sözlərinə görə,



Apellyasiya Məhkəməsində işə baxılması 10-12 dəqiqə çəkmişdir. İclas protokoluna görə ərizəçi iclasda iştirak etməmiş, lakin onun vəkili və dövlət ittihamçısı iştirak etmişdir. Həmin günü də Apellyasiya Məhkəməsi Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəmənin 2005-ci il 7 fevral tarixli hökmünü dəyişdirmədən saxlamışdır. Apellyasiya Məhkəməsinin qərarı demək olar ki, 2005-ci il 7 fevral tarixli hökmü sözbəsöz təkrarlayırdı.

17. 2005-ci il 5 avqust tarixdə ərizəçi Ali Məhkəməyə kassasiya şikayəti vermişdir. O, xüsusilə bildirmişdir ki, onun Apellyasiya Məhkəməsində işə baxılan zaman iştirakının təmin olunmaması nəticəsində ölkə qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş hüquqları pozulmuşdur. Ali Məhkəmə ərizəçinin kassasiya şikayətinə ayrıca baxmış və 2005-ci il 29 noyabr tarixdə aşağı məhkəmələrin qərarlarını dəyişdirmədən saxlamışdır. Ali Məhkəmənin qərarında ərizəçinin Apellyasiya Məhkəməsində işə baxılan zaman iştirak etməməsi ilə bağlı məsələyə toxunulmur. Ali Məhkəmədə işə baxılan zaman ərizəçini vəkili təmsil etmiş və o, şəxsən iştirak etməmişdir.

II. MÜVAFIQ DAXİLİ QANUNVERİCİLİK

A. Apellyasiya Məhkəməsinin səlahiyyətləri

18. Cinayət Prosesual Məcəlləsinin (CPM) 397-ci maddəsinə görə apellyasiya instansiyası məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən işin faktiki hallarının müəyyən edilməsinin, habelə cinayət qanununun və CPM-nin normalarının tətbiq edilməsinin düzgünlüyünü yoxlayır.

19. CPM-nin 398-ci maddəsinə görə apellyasiya şikayətinin və ya apellyasiya protestinin baxışı nəticəsində apellyasiya instansiyası məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin hökm və ya qərarını dəyişdirmədən, apellyasiya şikayətini və ya apellyasiya protestini isə təmin etmədən saxlanması, birinci instansiya məhkəməsinin hökmünü və ya qərarını ləğv edərək yeni hökm və ya qərar çıxarılması, birinci instansiya məhkəməsinin hökm və ya qərarını ləğv edərək cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi və ya birinci instansiya məhkəməsinin hökm və ya qərarının dəyişdirilməsi barədə qərar qəbul edə bilər.

B. Təqsirləndirilən şəxsin apellyasiya baxışında iştirakı

20. CPM-nin 91.5.25-ci maddəsinə görə təqsirləndirilən şəxsin birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin iclaslarında və işin materiallarının tədqiqində iştirak etmək hüququ var.

21. CPM-nin 392.2-ci maddəsinə görə apellyasiya şikayətində və ya apellyasiya protestində məhkum edilmiş və ya bəraət almış şəxsin vəziyyətinin pisləşməsi barədə məsələ qoyulduqda, yaxud məhkəmə istintaqının aparılması apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən zəruri hesab edildikdə, məhkum edilmiş və ya bəraət almış şəxs, onların qanuni nümayəndələri apellyasiya instansiyası məhkəməsinin iclasına mütləq çağırılmalıdırlar. Belə hallarda dövlət ittihamçısı və cinayət prosesində iştirakı məcburi olan müdafiəçilər də çağırılırlar. Həmin maddəyə görə apellyasiya şikayəti və ya apellyasiya protesti vermiş şəxsin məhkəmə baxışında iştirakı və onların gəlməməsinin nəticələri CPM-nin 311-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq müəyyən olunur.

22. CPM-nin 311-ci maddəsinə görə təqsirləndirilən şəxs məhkəmə baxışı zamanı məhkəmənin bütün iclaslarında iştirak edir və CPM-də müdafiə tərəfi üçün nəzərdə tutulmuş bütün hüquqlardan istifadə edir. 311.2-ci maddədə məhkəmənin təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan işə baxmasının iki müstəsna halı göstərilmişdir: (a) ölkə hüdudlarından kənarda olan təqsirləndirilən şəxs məhkəməyə gəlməkdən qəsdən boyun qaçırırdıqda və ya (b) böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətdə təqsirləndirilən şəxs ona qarşı irəli sürülmüş ittihama məhkəmədə onun iştirakı olmadan baxılması barədə vəsatət qaldırırdıqda.

CPM-nin 311.4-cü maddəsinə görə Məcəllənin 311.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, təqsirləndirilən şəxs məhkəmə iclasına gəlmədikdə, məhkəmə baxışı təxirə salınır və məhkəmə iclası başqa vaxta keçirilir.

C. Apellyasiya şikayətinə apellyasiya məhkəməsi tərəfindən baxılması qaydası

23. CPM-nin 391.1-ci maddəsinə görə apellyasiya şikayətləri apellyasiya instansiyası məhkəməsinə daxil olduqdan sonra apellyasiya instansiyası məhkəməsi 15 (bəzi hallarda 30) gün müddətində apellyasiya şikayətinin ilkin baxışını aparır. Apellyasiya şikayəti vermək hüququ olan şəxslər və dövlət ittihamçısı məhkəmənin iclasında iştirak etmək hüququna malikdirlər. Həmin şəxslər müəyyən edilmiş qaydada məhkəmə iclasının keçirilməsinin vaxtı və yeri barədə əvvəlcədən xəbərdar edilirlər, lakin onların gəlməməsi apellyasiya şikayətinə ilkin baxılmasına mane olmur. Apellyasiya şikayətinə ilkin baxılması üzrə məhkəmə iclasında iştirak etmək barədə müraciət olduqda, apellyasiya instansiyası məhkəməsi həbsdə saxlanılan məhkumun gətirilməsi barədə qərar çıxarır.

24. İlkin baxış zamanı apellyasiya məhkəməsi mümkünləklə bağlı müxtəlif məsələləri araşdırır və bir sıra prosesual məsələlər barədə qərar qəbul edir. Bundan sonra, CPM-nin 391.3.4-cü maddəsinə görə o, apellyasiya şikayəti üzrə məhkəmə baxışının təyin edilməsi haqqında qərar qəbul edə bilər. CPM-nin 392.1-ci maddəsinə görə apellyasiya şikayətinin baxışını təyin edərkən apellyasiya instansiyası məhkəməsi, *inter alia*, aşağıdakı məsələləri həll edir: məhkəmə istintaqının aparılması zərurəti və onun həcmi haqqında; əlavə sübutların tələb edilməsinin zəruriliyi haqqında və məhkəmə iclasına çağırılmalı olan şəxslər haqqında;

25. CPM-nin 394.3-cü maddəsinə görə (burada CPM-nin 339-341-ci maddələrinə də istinadlar edilir) apellyasiya instansiyası məhkəməsi apellyasiya şikayətinin baxışını məhkəmə istintaqını aparmadan keçirdikdə aşağıdakı hərəkətləri yerinə yetirir: a) *inter alia*, birinci instansiya məhkəməsinin hökmünün mahiyyətini izah etmək, apellyasiyanın səbəblərini ümumiləşdirmək və tərəflərin etirazlarının olub-olmadığını soruşmaqla iclası açıq elan edir; b) tərəflərə apellyasiya baxışı zamanı verilmiş əlavə vəsatətlər barədə məlumat verir; c) tərəflərin işin halları ilə bağlı dəlillərini dinləyir; d) tərəfləri yekun sözlə çıxış etməyə və digər tərəflərin yekun sözlünə replika ilə cavab vermək hüququndan istifadə etməyə dəvət edir (CPM-nin 339-341-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada) və e) dinləmələri bağlı elan edir və müşavirə otağına keçir.

CPM-nin 394.4 və 394.6-cı maddələrinə görə (burada CPM-nin 324-341-ci maddələrinə istinadlar edilir) apellyasiya instansiyası məhkəməsi apellyasiya şikayətinin baxışını məhkəmə istintaqını aparmaqla keçirdikdə, apellyasiya baxışı əsas etibarlı ilə işə birinci instansiya məhkəməsində olduğu kimi tam şəkildə baxılması formasında olur (sadəcə olaraq baxış apellyasiya şikayətində qaldırılmış məsələlərlə məhdudlaşır). Xüsusilə, apellyasiya baxışı təxminən aşağıdakı kimi həyata keçirilir: məhkəmə a) *inter alia*, birinci instansiya məhkəməsinin hökmünün mahiyyətini izah etmək, apellyasiyanın səbəblərini ümumiləşdirmək və tərəflərin etirazlarının olub-olmadığını soruşmaqla iclası açıq elan edir; b) dövlət ittihamçısının ittiham aktının nəticəvi hissəsini elan etmək, təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş hər bir ittihamın mahiyyətini və təqsirləndirilən şəxs kimi onun hüquqlarını izah etməklə və təqsirləndirilən şəxsdən özünü təqsirli bilib-bilməməsini soruşmaqla "məhkəmə istintaqına" başlayır; c) təqsirləndirilən şəxsi işin bütün halları ilə bağlı dindirir və digər tərəfə onu dindirmək imkanı verir və zəruri olduğu halda məhkəmə baxışı mərhələsinə qədər təqsirləndirilən şəxs tərəfindən verilmiş digər ifadələri araşdırır; d) sübutların təqdim edilmə ardıcılığını müəyyən edir, tərəfləri sübutlar təqdim etməyə dəvət edir və açıq iclasda sübutları araşdıraraq tərəflərə şahidləri çarpaz dindirmək imkanı verir: bura şahidlərin dindirilməsi, onların ifadələrinin oxunması, zərərçəkmişlərin dindirilməsi, ekspert rəylərinin araşdırılması, ekspertlərin dindirilməsi, maddi və sənəd xarakterli sübutların araşdırılması və sairə daxildir; e) məhkəmənin çıxışları yekunlaşdırmağa hazır olduğu barədə tərəflərə məlumat verməklə və onların əlavə vəsatətlərinin olub-olmadığını soruşmaqla "məhkəmə istintaqını" bağlı elan edir; f) tərəfləri yekun sözlə çıxış etməyə və digər tərəflərin yekun sözlünə replika ilə cavab vermək hüququndan istifadə etməyə dəvət edir; g) təqsirləndirilən şəxsə son söz demək üçün imkan yaradır və h) dinləmələri bağlı elan

etməklə müşavirə otağına keçir.

D. Kassasiya məhkəməsinin səlahiyyətləri və təqsirləndirilən şəxsin kassasiya icraatında iştirakı

26. CPM-nin 419-cu maddəsinə görə Ali Məhkəmə kassasiya şikayətinə mahiyyəti üzrə baxaraq yalnız hüquq məsələləri üzrə cinayət qanununun və CPM-nin normalarının tətbiqinin düzgünlüyünü yoxlayır. Kassasiya şikayəti vermək hüququ olan şəxslər və kassasiya instansiyasında ittiham tərəfi təmsil edən dövlət ittihamçısı məhkəmənin iclasında iştirak etmək hüququna malikdirlər (CPM-nin 419.2-ci maddəsi). Şikayət vermiş və lazımı qaydada məlumatlandırılmış şəxsin olmaması Ali Məhkəmə iclasının davam etdirilməsini istisna etmir (CPM-nin 419.4-cü maddəsi).

E. Cinayət Məcəlləsi

27. Cinayət Məcəlləsinin 228.1-ci maddəsi (qanunsuz olaraq silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular əldə etmə, başqasına vermə, satma, saxlama, daşıma və gəzdirmə) maksimum üç il müddətinə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutur.

HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏR

I. KONVENSIYANIN 6-CI MADDƏSİNİN 1-Cİ BƏNDİ VƏ 3-CÜ BƏNDİNİN C) YARIMBƏNDİNİN POZULMASI İDDİASI

28. Ərizəçi şikayət edərək bildirmişdir ki, işinə Apellyasiya Məhkəməsi və Ali Məhkəmədə baxılan zaman icaslarda iştirakının təmin edilməməsi nəticəsində Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi və 3-cü bəndinin c) yarım bəndi ilə nəzərdə tutulmuş ədalətli mühakimə hüququ pozulmuşdur. Burada qeyd olunur:

“1. “Hər kəs, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən...məhkəmə vasitəsi ilə...işinin ədalətli...araşdırılması hüququna malikdir.”

3. Cinayət törətməkdə ittiham olunan hər kəs ən azı aşağıdakı hüquqlara malikdir:

...

(c) şəxsən və ya özünün seçdiyi müdafiəçi vasitəsi ilə özünü müdafiə etmək ya müdafiəçinin xidmətini ödəmək üçün vəsaiti kifayət etmədiyi zaman, ədalət mühakiməsinin maraqları tələb etdikdə, belə müdafiədən pulsuz istifadə etmək ...”

A. Ərizənin mümkünlüyü

29. Məhkəmə qeyd edir ki, bu şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndinin a) yarım bəndinin mənasında əsassız deyil. Bundan əlavə, o qeyd edir ki, şikayət istənilən digər əsaslara görə də mümkünsüz hesab edilə bilməz. Buna görə də o, mümkün elan olunmalıdır.

B. Ərizənin mahiyyəti

1. Tərəflərin izahatları

30. Hökumət bildirmişdir ki, ərizəçinin işinə birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən ədalətli şəkildə baxılmışdır. Ərizəçi və onun vəkili işə birinci instansiya məhkəməsində baxılan zaman bütün icaslarda iştirak etmişlər. İşə Apellyasiya Məhkəməsində baxılmasına gəlincə, Hökumət bildirmişdir ki, hazırkı işdə Apellyasiya Məhkəməsi işin mahiyyətinə “məhkəmə istintaqı” keçirmədən baxmaq qərarına gəlmişdir və apellyasiya şikayətinə baxılması nəticəsində ərizəçinin vəziyyətinin pisləşməsi imkanı yox idi. Belə vəziyyətdə CPM-nin 392.2-ci maddəsinə görə Apellyasiya Məhkəməsi ərizəçinin iştirakı olmadan “işə baxmaq hüququna malik idi”. Bundan əlavə, ərizəçinin vəkili işə mahiyyəti üzrə baxılan zaman iştirak edirdi və ona ərizəçinin xeyrinə dəlillər irəli sürmək imkanı verilmişdi. Xüsusilə, CPM-nin 394.3-cü maddəsinə görə müdafiə tərəfi apellyasiya şikayətini müdafiə etmək üçün ifadələr vermişdir. Yekunda Hökumət bildirmişdir ki, Apellyasiya Məhkəməsində işə baxılması zamanı tərəflərin hüquq bərabərliyi tam şəkildə təmin

olunmuşdur.

31. Hökumət ərizəçinin işə Ali Məhkəmədə baxılması zamanı iclasda iştirak etməməsi məsələsi ilə bağlı bildirmişdir ki, ölkədaxili qanunvericiliyə əsasən Ali Məhkəmə yalnız hüquqi məsələlərlə bağlı işlərə baxır. Hökumət belə bir qənaətə gəlmişdir ki, ərizəçi Ali Məhkəmədə vəkil tərəfindən təmsil olunduğundan, onun iclasda iştirak etməməsi nəticəsində müdafiə hüquqları pozulmamışdır.

32. Ərizəçi öz şikayətlərini təkrar etmişdir.

2. *Məhkəmənin qiymətləndirməsi*

(a) Ümumi prinsiplər

33. Məhkəmə təkrar edir ki, bütövlükdə götürüldükdə 6-cı maddənin obyektinə və məqsədinə cinayət törətməkdə ittiham edilən şəxsin məhkəmə baxışında iştirak etməsini nəzərdə tutur. Bundan əlavə, 3-cü bəndin c), d) və e) yarım bəndləri cinayət törətməkdə ittiham olunan hər kəsin özünü şəxsən müdafiə etmək, şahidləri dindirmək, məhkəmə baxışının aparıldığı dili bilmədikdə tərcüməçinin yardımından istifadə etmək hüquqlarını təmin edir və bir kəsin məhkəmə baxışında iştirak etmədən bu hüquqlardan necə istifadə edəcəyini anlamaq çətinidir (bax: *"Kolozza İtaliyaya qarşı"* (*Colozza v. Italy*, 12 February 1985, § 27, Series A no. 89)). Cinayət işində təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə iclasında iştirakını təmin etmək hüququ (istər ilkin məhkəmə baxışı, istərsə də işə yenidən baxılması zamanı) 6-cı maddənin əsas tələblərindən biri kimi çıxış edir (bax: *"Stoiçkov Bolqarıstana qarşı"* (*Stoiçkov v. Bulgaria*, no. 9808/02, § 56, 24 March 2005)).

34. Apellyasiya məhkəməsi instansiyasında təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə baxışında şəxsən iştirakı birinci instansiya məhkəməsində olduğu qədər əhəmiyyətə malik deyildir (bax: *"Kamasinski Avstriyaya qarşı"* (*Kamasinski v. Austria*, 19 December 1989, § 106, Series A no. 168)). 6-cı maddənin apellyasiya məhkəməsi instansiyasında işə baxılmasına tətbiqi qaydası müvafiq prosesin xüsusiyyətlərindən asılıdır. Burada ölkədaxili hüquq qaydasında bütövlükdə məhkəmə prosesi özü və burada apellyasiya məhkəməsinin rolu nəzərə alınmalıdır (bax: *"Ekbatani İsveçə qarşı"* (*Ekbatani v. Sweden*, 26 May 1988, § 27, Series A no. 134)).

35. Faktların müəyyən edildiyi proseslərdən fərqli olaraq, apellyasiyaya icazə verilməsi və yalnız hüquqi məsələlərlə bağlı proseslərdə hətta apellyasiya və ya kassasiya məhkəməsi tərəfindən ərizəçiyə prosesdə şəxsən iştirak etmək imkanı verilmədikdə belə, 6-cı maddənin tələbləri pozulmuş olmur, bir şərtlə ki, o, birinci instansiya məhkəməsində işə baxılması zamanı iştirak etsin (digər qərarlarla yanaşı bax: apellyasiyaya icazə məsələsi ilə bağlı, *"Monnel və Morris Birləşmiş Krallığa qarşı"* (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*, 2 March 1987, § 58, Series A no. 115) və kassasiya mərhələsi ilə bağlı, *"Sutter İsveçərə qarşı"* (*Sutter v. Switzerland*, 22 February 1984, § 30, Series A no. 74)).

36. İstər faktiki, istərsə də hüquqi məsələlərin yoxlandığı apellyasiya prosesində 6-cı maddə heç də həmişə iclasın açıq keçirilməsi hüququ, prosesdə şəxsən iştirak etmək hüququnun təmin olunmasını tələb etmir (bax: *"Fejde İsveçə qarşı"* (*Fejde v. Sweden*, 29 October 1991, § 33, Series A no. 212-C)). Bu məsələni həll etmək üçün digər mülahizələrlə yanaşı, sözügedən prosesin xüsusiyyətləri və xüsusilə apellyasiya məhkəməsi tərəfindən barəsində qərar qəbul ediləcək məsələlərin xarakteri və onların ərizəçi üçün əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, bu instansiyada ərizəçinin maraqlarının təmsil olunması və müdafiə edilməsi qaydası diqqətə alınmalıdır (digər qərarlarla yanaşı bax: *"Kremzov Avstriyaya qarşı"* (*Kremzow v. Austria*, 21 September 1993, § 59, Series A no. 268-B)) *"Beljuk Polşaya qarşı"* (*Belziuk v. Poland*, 25 March 1998, § 37, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II) və *"Hermit İtaliyaya qarşı"* (*Hermit v. Italy* [GC], no. 18114/02, § 62, ECHR 2006-XII)). Misal üçün, apellyasiya məhkəməsi təqsirlilik və ya təqsirsizliklə bağlı məsələni tam qiymətləndirməli olan zaman təqsirləndirilən şəxsin cinayət əməli olması iddia edilən hərəkəti etmədiyini sübut etmək məqsədilə şəxsən verdiyi ifadəni qiymətləndirmədən bu barədə qərar qəbul edə bilməz (bax: *"Dondarini San Marinoya qarşı"* (*Dondarini v. San Marino*, no. 50545/99, § 27, 6 July 2004)).

37. Məhkəmə daha sonra təkrar edir ki, tərəflərin bərabərliyi prinsipi ədalətli mühakimə kimi geniş konsepsiyasının elementlərindən biridir. Bu konsepsiya, həmçinin cinayət prosesinin çəkişmə prinsipi əsasında həyata keçirilməsi kimi fundamental hüququ da ehtiva edir. Tərəflərin bərabərliyi prinsipi hər bir tərəfə öz işini opponenti ilə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə əlverişsiz şərtlərə məruz qalmadan təqdim edə bilməsi üçün ağlabatan imkan verilməsini tələb edir (bax: *"Nideröst-Huber İsveçrəyə qarşı"* (*Nideröst-Huber v. Switzerland*, 18 February 1997, § 23, *Reports* 1997-I)). Çəkişmə əsasında məhkəmə baxışı hüququ o deməkdir ki, həm ittiham, həm də müdafiə tərəfinə digər tərəfin etdiyi qeydlər və verdiyi sübutlardan xəbərdar olmaq və onlarla bağlı mövqelərini bildirməyə imkan yaradılmalıdır (bax: *"Brandstetter Avstriyaya qarşı"* (*Brandstetter v. Austria*, 28 August 1991, §§ 66-67, Series A no. 211)).

(b) Yuxarıdakı prinsiplərin hazırkı işə tətbiqi

38. Məhkəmə ilk əvvəldən qeyd edir ki, o, CPM-nin 392.2-ci maddəsinin Apellyasiya Məhkəməsinə apellyasiya şikayətinə məhkəmə istintaqı aparılmadan baxıldığı və apellyasiya şikayətinin araşdırılmasının təqsirləndirilən şəxsin vəziyyətinin pisləşməsinə gətirib çıxarmayacağı zaman məhkəmə baxışını təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan keçirməyə açıq şəkildə hüquq verən müddəa olması barədə Hökumətin dəlili onun üçün inandırıcı görünür. Məhkəmə qeyd edir ki, ümumiyyətlə, CPM açıq şəkildə təqsirləndirilən şəxsin ikinci instansiyada həyata keçirilən apellyasiya baxışında iştirak etmək hüququnu təmin edir və bununla bağlı Məhkəmə, xüsusilə CPM-nin 91.5.25-ci maddəsinə istinad edir (yuxarıda 20-ci bəndə bax). İlk baxışdan belə görünür ki, CPM-nin 392.2-ci maddəsi təqsirləndirilən şəxsin iştirakının məcburi olduğu halları sadalamaqla bu hüququn əhəmiyyətini bir qədər də gücləndirir (yuxarıda 21-ci bəndə bax). Bundan əlavə, Hökumət 392.2-ci maddədə təsbit edilmiş şərtlər olmadan ərizəçinin CPM-nin 91.5.25-ci maddəsi ilə birmənalı şəkildə bəyan edilmiş prosesdə iştirak etmək hüququna hansı səbəbdən məhəl qoyulmadığını göstərməmişdir. Eyni zamanda, Hökumət dəlillərini təsdiq etmək üçün bu hüquq normalarının təfsirini əks etdirən hər hansı daxili məhkəmə təcrübəsinə də istinad etməmişdir. Bundan əlavə, CPM açıq şəkildə təqsirləndirilən şəxsin ikinci instansiya məhkəməsində iştirakı hüququndan iki istisna hal müəyyən etmiş (yuxarıda 22-ci bəndə bax), lakin hazırkı işdə bu hallardan heç biri olmamışdır.

39. Hər bir halda, hazırkı şikayətin araşdırılması üçün təqsirləndirilən şəxsin şəxsən iştirakına dair ölkədaxili qanunvericilik normaları o qədər də mühüm rol oynamır. Belə ki, bu işdə Məhkəmənin vəzifəsi ərizəçinin Apellyasiya Məhkəməsində işə baxılması zamanı iştirakının təmin olunmamasının milli qanunvericiliyə münasibətdə müstəqil xarakter daşıyan Konvensiyanın 6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olub-olmadığını müəyyən etməkdir.

40. Məhkəmə hesab edir ki, hazırkı işdə ərizəçinin Apellyasiya Məhkəməsində işə mahiyyəti üzrə baxılan zaman iştirakının təmin olunmaması məsələsinə onun və vəkilinin apellyasiya şikayətinə ilkin baxış zamanı iştirak etməməsi məsələsi ilə birgə baxılmalıdır.

41. Məhkəmə qeyd edir ki, Azərbaycanın hüquq sistemində görə Apellyasiya Məhkəməsi işin həm faktiki, həm də hüquqi məsələlərinə baxmaq və təqsirləndirilən şəxsin təqsirli və ya təqsirsiz olması ilə bağlı qəbul edilmiş qərarı tam şəkildə yenidən araşdırmaq hüququna malikdir. Zəruri olduğu hallarda, Apellyasiya Məhkəməsi işə yenidən baxmaq və sübutları birbaşa araşdırmaq, şahidləri dindirmək və s. səlahiyyətlərə malikdir.

42. Apellyasiya şikayətini əsaslandırın zaman ərizəçi barəsində çıxarılmış ittiham hökmünü və çıxarılmış cəzanı istər faktiki, istərsə də hüquqi əsaslara görə mübahisələndirmişdir. O, xüsusilə bildirmişdir ki, onun təqsiri qanuni yolla əldə olunmuş dəlillərlə sübuta yetirilməmiş və birinci instansiya məhkəməsi onun əleyhinə olan yeganə sübut, axtarış zamanı prosessual normaların iddia edilən pozulması ilə əl qumbarasının tapılması faktının mümkünlüyü və mötəbərliyini lazımı qaydada qiymətləndirə bilməmişdir. Məhkəmənin mövqeyinə görə bu arqumentlər onu göstərir ki, ərizəçi axtarışın həyata keçirilmə şəraitinin Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən yenidən

araşdırılmasını və əldə olunmuş sübutun mümkünlüyü və mötəbərliyinə dair yeni qərar qəbul edilməsini arzu etmişdir. Bundan əlavə, ərizəçi, həmçinin şikayət edərək bildirmişdir ki, məhkəmə onun şəxsiyyətini xarakterizə edən halları lazımı qaydada nəzərə almadan Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddəsində təsbit edilmiş ən ağır cəzanı tətbiq etmişdir. Buna görə də buradan belə görünür ki, ərizəçi apellyasiya şikayətində Apellyasiya Məhkəməsindən barəsində çıxarılmış ittiham hökmü və cəzanın bütün faktiki və hüquqi əsaslarına yenidən baxılmasını xahiş etmişdir.

43. Hökumətin mövqeyinə görə Apellyasiya Məhkəməsi 2005-ci il 22 mart tarixdə keçirilmiş ilkin baxış zamanı işə tam şəkildə yenidən baxmamaq (başqa sözlə məhkəmə istintaqı keçirmədən işə baxmaq) qərarına gəlmişdir. Lakin Məhkəmə qeyd edir ki, Hökumətin arqumentinə və CPM-nin 392.1-ci maddəsinin tələblərinə (yuxarıda 24-cü bəndə bax) baxmayaraq, Apellyasiya Məhkəməsinin 2005-ci il 22 mart tarixli qərarında məhkəmə istintaqı ilə bağlı heç nə qeyd olunmamış və ümumiyyətlə, bu məsələyə toxunulmamışdır (yuxarıda 15-ci bəndə bax). Faktiki olaraq Apellyasiya Məhkəməsi prosesi məhkəmə istintaqı olmadan keçirsə də, Məhkəmə qeyd edir ki, nə ilkin baxış, nə də ki, işə mahiyyəti üzrə baxılması zamanı qəbul edilmiş qərarlarında Apellyasiya Məhkəməsi prosesi bu qaydada həyata keçirməklə bağlı qeyri-rəsmi qərarının hər hansı səbəbini göstərmiş və ya ərizəçinin şikayətinə hansı səbəbdən məhkəmə istintaqı keçirilmədən baxıldığını izah etmişdir.

44. Bundan əlavə, Məhkəmə ilk növbədə qeyd edir ki, Apellyasiya Məhkəməsi 2005-ci il 22 mart tarixində keçirilmiş ilkin baxış zamanı dövlət ittihamçısının ifadəsini dinləmiş və nə ərizəçi, nə də onun vəkili burada iştirak etmişlər. Beləliklə də, müdafiə tərəfi ittiham tərəfi ilə müqayisədə əlverişsiz vəziyyətə qoyulmuşdur. Belə ki, o, apellyasiya şikayətində qaldırılmış məsələlərə tam şəkildə baxılmasının təmin edilməsi məqsədilə məhkəmə baxışının məhkəmə istintaqı aparılmaqla keçirilməsinin xeyrinə dəlillərini irəli sürmək imkanına malik olmamış və bundan əlavə, ona dövlət ittihamçısının şifahi ifadələrindən xəbərdar olmaq və ya bunlar barədə fikrini bildirmək imkanı da yaradılmamışdır.

45. İkincisi, Apellyasiya Məhkəməsi işə mahiyyəti üzrə baxmaq üçün bir iclas keçirmiş, burada ərizəçinin vəkili iştirak etmiş və iclas 10-12 dəqiqə arasında davam etmişdir. Apellyasiya Məhkəməsi iş materialları əsasında birinci instansiya məhkəməsinin gəldiyi nəticələri araşdırmış və ərizəçinin vəkili apellyasiya şikayətinin dəlilləri ilə bağlı ifadəsini, həmçinin dövlət ittihamçısının əks arqumentlərini dinləmişdir. Məhkəmə qeyd edir ki, yuxarıda bildirildiyi kimi müdafiə tərəfinin Apellyasiya Məhkəməsi qarşısında qaldırdığı məsələlər digər məsələlərlə yanaşı, ərizəçinin şəxsiyyətini xarakterizə edən hallarla bağlı idi və buna görə də onun birbaşa dindirilməsi zəruri idi.

46. Məhkəmə yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq hesab edir ki, müdafiə tərəfinin iştirakı olmadan ilkin baxışı keçirməklə, heç bir rəsmi qərar qəbul etmədən işə tam şəkildə yenidən baxılması imkanını aradan qaldırmaqla və müdafiə tərəfinə buna qarşı dəlillərini irəli sürmək üçün şərait yaratmamaqla, həmçinin sonradan ərizəçinin iştirakı olmadan apellyasiya şikayətinə mahiyyəti üzrə baxmaqla Apellyasiya Məhkəməsi ərizəçini tərəflərin bərabərliyi və prosesin çəkişmə əsasında həyata keçirilməsi prinsiplərinə uyğun şəkildə apellyasiya şikayətinin dəlilləri barədə öz mövqeyini səmərəli şəkildə bildirmək imkanından məhrum etmiş və apellyasiya şikayətinin dəlillərinin ən azından *prima facie* ərizəçinin birbaşa dindirilməsini tələb etməsinə baxmayaraq, onu prosesdə bilavasitə iştirak etmək hüququndan məhrum etmişdir. Ərizəçinin vəkili işə mahiyyəti üzrə baxılması zamanı iştirak etməsi və apellyasiya şikayətinin dəlilləri ilə bağlı qısa ifadə verməsinə icazə verilməsi vəziyyəti yaxşılığa doğru dəyişməmişdir.

47. Bundan əlavə, Məhkəmə iş materialını nəzərə alaraq qeyd edir ki, ərizəçinin hər hansı bir şəkildə apellyasiya prosesində iştirak etmək hüququndan imtina etdiyini demək olmaz (misal üçün bax: "*Samoxvalov Rusiyaya qarşı*" (*Samokhvalov v. Russia*, no. 3891/03, §§ 55 et seq., 12 February 2009)).

48. Beləliklə, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi və 3-cü bəndinin c) yarımbəndi pozulmuşdur.

49. Məhkəmə yuxarıdakı nəticələri nəzərə alaraq ərizəçinin Ali Məhkəmənin iclasında iştirakının təmin olunmaması ilə bağlı şikayətini ayrıca araşdırmağı zəruri hesab etmir.

II. KONVENSIYANIN DİGƏR İDDİA OLUNAN POZUNTULARI

50. Ərizəçi həmçinin 3, 5, 6, 7, 13 və 14-cü maddələr əsasında cəzaçəkmə müəssisəsində saxlanma şəraitinin pis olmasından, həbsi və ibtidai həbsinin Konvensiyanın bir sıra tələblərinə uyğun həyata keçirilməməsindən, Ali Məhkəmənin sədri (o, ərizəçinin işinə baxılmasında şəxsən iştirak etməmişdir) və ərizəçinin ittiham aktını imzalayan prokurorun eyni şəxs olması ilə əlaqədar Ali Məhkəmənin qərəzsiz olmamasından, xüsusilə ağır cinayətlər üzrə işlərə baxmaq üçün yaradılmış Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəmənin onun işinə baxmasının düzgün olmamasından, işində dövlətdaxili səmərəli hüquq müdafiə vasitələrinin olmamasından və vəhəbiçiliklə əlaqədə sübhələndiyi üçün ona qarşı ayrı-seçkilik edilməsindən şikayət etmişdir.

51. Məhkəmə işdə olan bütün materialları nəzərə alaraq barəsində şikayət verilmiş məsələlərin onun səlahiyyətinə aid olan hissədə hesab edir ki, ərizənin bu hissəsində ərizəçi tərəfindən iddia edilmiş pozuntu faktları müəyyən edilməmişdir. Buradan belə çıxır ki, bu hissədə ərizə 35-ci maddənin 3-cü bəndinin a) yarımbəndinə görə açıq-aşkar mümkünsüzdür və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq rədd olunmalıdır.

II. KONVENSIYANIN 41-Cİ MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

52. Konvensiyanın 41-ci maddəsində bildirilir:

“Əgər Məhkəmə Konvensiyanın və ona əlavə Protokolların pozulduğunu müəyyən edərsə və əgər Yüksək Razılığa Gələn Tərəfin daxili hüquq kompensasiyanın yalnız qismən ödənilməsini mümkün hesab edərsə, Məhkəmə, zəruri olduğu təqdirdə, zərərçəkmiş tərəfə ədalətli təzminatın ödənilməsi barədə qərar çıxarır”.

A. Zıyan

1. Maddi ziyan

53. Ərizəçi həbsi və azadlıqdan məhrum edildiyi dövrdə əmək haqqını itirməsi ilə ona dəymiş maddi ziyana görə 13 200 avro məbləğində kompensasiyanın ödənilməsini tələb etmişdir.

54. Hökumət tələbin əsassız olduğunu və ərizəçinin dəlillərini təsdiq etmək üçün hər hansı sübut təqdim etmədiyini bildirmişdir.

55. Məhkəmə hesab edir ki, iddia edilən maddi ziyanla müəyyən edilmiş pozuntu arasında səbəbiyyət əlaqəsi yoxdur. Buna görə də o, ərizəçinin bu hissədə tələbini rədd edir.

2. Mənəvi ziyan

56. Ərizəçi mənəvi ziyana görə 150 000 avro məbləğində kompensasiyanın ödənilməsini tələb etmişdir.

57. Hökumət məbləğin şişirdilmiş olduğunu bildirmişdir. Hökumət əlavə etmişdir ki, Məhkəmə bu işdə Konvensiya normalarının pozuntusu faktını müəyyən edərsə, ərizəçi işinə ölkə məhkəmələri tərəfindən yenidən baxılması hüququna malik olacaq. Buna görə də pozuntu faktının təsbit edilməsi ərizəçinin məruz qaldığı mənəvi ziyana görə qənaətbəxş təzminat kimi çıxış edəcəkdir.

58. Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçi mənəvi sarsıntılara məruz qalmışdır və yalnız pozuntu faktının müəyyən edilməsi ilə onu kompensasiya etmək mümkün deyildir. Bununla belə, tələb olunmuş konkret məbləğ həddindən artıqdır. Məhkəmə Konvensiyanın 41-ci maddəsində tələb olunduğu kimi ədalətli əsasda qiymətləndirmə apararaq ərizəçiyə dəymiş mənəvi ziyana görə, ondan tutulacaq vergilər də daxil olmaqla 2400 avro məbləğində kompensasiyanın ödənilməsini qərar verir.

59. Məhkəmə təkrar edir ki, ərizəçi Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş təminatların pozulmasına baxmayaraq, məhkum edilmişdirsə, o, mümkün olduğu qədər bu müddəaların tələblərinin pozulmayacağı təqdirdə olacağı vəziyyətə qaytarılmalıdır (bax: *"Piersak Belçikaya qarşı"* (*Piersack v. Belgium* (Article 50), 26 October 1984, § 12, Series A no. 85)). Yuxarıda təsbit olunduğu kimi hazırkı işdə apellyasiya prosesi ədalətlik tələblərinə uyğun gəlməmişdir. Belə vəziyyətdə hüquqların bərpasının ən münasib forması ərizəçi ilə bağlı prosesin Konvensiyanın 6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə apellyasiya şikayətinə yenidən baxılması ola bilərdi (bax: *mutatis mutandis*, *"Somoqyi İtaliyaya qarşı"* (*Somogyi v. Italy*, no. 67972/01, § 86, ECHR 2004-IV); *"Maksimov Azərbaycan qarşı"* (*Maksimov v. Azerbaijan*, no. 38228/05, § 46, 8 October 2009) və *"Abbasov Azərbaycan qarşı"* (*Abbasov v. Azerbaijan*, no. 24271/05, §§ 41-42, 17 January 2008)). Məhkəmə bununla bağlı qeyd edir ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi Avropa Məhkəməsinin Konvensiyanın pozulması faktını təsbit etdiyi hallarda cinayət işinə Ali Məhkəmənin Plenumu tərəfindən yeni hallar üzrə yenidən baxılmasını və işin yenidən araşdırılması üçün göndərilməsini təmin edir (Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 455, 456 və 459-cu maddələrinin müvafiq mətnləri ilə tanış olmaq üçün bax: *"İnsanov Azərbaycan qarşı"* (*Insanov v. Azerbaijan*, no. 16133/0, § 102, 14 March 2013)).

B. Məhkəmə xərcləri

60. Ərizəçi həmçinin Məhkəmədə işə baxılması ilə əlaqədar çəkilməmiş xərclərə görə 4 000 avro məbləğində kompensasiyanın ödənilməsini tələb etmişdir. 61. Hökumət bildirmişdir ki, ərizəçi bu hissədə tələbini sübuta yetirmək üçün hər hansı sənəd təqdim etməmişdir. 62. Məhkəmənin presedent hüququna görə ərizəçiyə çəkdiyi xərc və məsrəflərə görə o zaman kompensasiya ödənilir ki, o, bu xərclərin həqiqətən də və zəruri olaraq çəkildiyini və məbləğinin ağlabatan olduğunu sübut edə bilsin. Hazırkı işdə Məhkəmə mövcud sənədlər əsasında ərizəçiyə məhkəmə xərclərinə görə, ondan tutulacaq vergilər də daxil olmaqla 1000 avro məbləğində kompensasiyanın ödənilməsini qət edir.

C. Faizlərin ödənilməsi

63. Məhkəmə ödənilməyən məbləğə görə faiz dərəcəsinin Avropa Mərkəzi Bankının faiz dərəcəsinə uyğun olaraq hesablanmasını və bura üç faiz əlavə edilməsini münasib hesab edir.

BU SƏBƏBLƏRƏ GÖRƏ MƏHKƏMƏ YEKDİLLİKLƏ

1. Apellyasiya prosesinin ədalətliyi ilə bağlı şikayəti mümkün və ərizəni digər hissələrdə mümkünsüz *elan edir*; 2. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi və 3-cü bəndinin c) yarım bəndinin pozulduğunu *qət edir*; 3. *Qərara alır ki*, (a) Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq cavabdeh Dövlət qərarın qüvvəyə minməsindən sonra üç ay ərzində, tutulacaq vergilər də daxil olmaqla, ərizəçiyə vurulmuş mənəvi ziyana görə 2 400 avro (iki min dörd yüz avro) və məhkəmə xərclərinə görə 1 000 avro (min avro) məbləğində vəsaiti ödəmənin həyata keçirilməsi zamanı mövcud olan məzənnəyə uyğun olaraq Azərbaycan manatı ilə ödəməlidir; (b) yuxarıda qeyd edilən üç ayın keçməsindən sonra ödəmənin həyata keçirilməsinə qədər gecikdirilən müddət üçün yuxarıda göstərilən məbləğdən Avropa Mərkəzi Bankının faiz dərəcəsinə uyğun olaraq faizlər ödənilməli və buna üç faiz də əlavə edilməlidir;

4. Ərizəçinin ədalətli kompensasiya tələbini digər hissələrdə *rədd edir*.

Qərar Məhkəmənin Prosedur Qaydalarının 77-ci Qaydasının 2 və 3-cü bəndlərinə uyğun olaraq 2013-cü il 20 iyun tarixdə ingilis dilində və yazılı şəkildə tərtib edilmişdir.

Soren Nilsen
Bölmə katibi

İzabel Berro-Lefevr
Sədr

Yerli mətbuat səhifələrindən

HÜQUQŞÜNASLARIN NƏZƏRİNƏ! VƏKİLLİYƏ SƏNƏD QƏBULUNUN MÜDDƏTİ UZADILMIŞDIR



Azərbaycan Respublikası
Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti

Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin sonuncu iclasında qəbul olunmuş qərara əsasən, vəkilliyə namizədlərin sənədlərinin qəbulu **30.12.2016**-cı il tarixədək uzadılmışdır.

Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələblərə cavab verən şəxslər aşağıda qeyd edilən sənədləri təqdim etməklə Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə müraciət edə bilirlər:

- 1.Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən müəyyən edilmiş formada ərizə;**
- 2.Şəxsiyyət vəsiqəsinin notariat qaydada təsdiq edilmiş surəti;**
- 3.Ali hüquq təhsili barədə diplomun notariat qaydada təsdiq edilmiş surəti;**
- 4.Əmək kitabçasının notariat qaydada və ya iş yerində təsdiq edilmiş surəti;**
- 5.Əqli cəhətdən sağlamlıq barədə tibbi arayış;**
- 6.3x4 sm və 4x6 sm ölçüdə 4 ədəd rəngli fotosəkil;**
- 7.Kadrların şəxsi məlumat vərəqəsi;**
- 8.Tərcümeyi hal.**

Sənədlər Bakı şəhəri, Səməd Vurğun küçəsi, 48-də yerləşən Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin binasında bu ilin dekabr ayının 30-dək hər gün (şənbə, bazar və bayram günləri istisna olmaqla) saat 14:00-dan 18:00-dək qəbul olunur.

Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin əlaqə telefonları: 596-32-71, 594-14-95.

"Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" qanunun 8-ci maddəsinə əsasən, imtahanların keçirilməsi tarixi barədə isə əlavə məlumat veriləcəkdir.



AZƏRBAYCANIN ƏDLİYYƏ NAZİRİ AVROPA MƏHKƏMƏSİNİN KATİBLİYİNDƏ ÇALIŞAN AZƏRBAYCANLI HÜQUQŞÜNASLARLA GÖRÜŞÜB

Bu günlərdə Azərbaycanın ədliyyə naziri, Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri Fikrət Məmmədovun Strasburqda İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin sədri Guido Raymond ilə görüşü olub. Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa Məhkəməsi arasında səmərəli əməkdaşlığın olduğu

vurğulanıb, ədliyyə naziri tərəfindən bu qurumun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə dair qəbul olunmuş bəyannamələrin ölkəmizdə implementasiyası üzrə görülən işlər, aparılan məhkəmə islahatları, o cümlədən hakimlərin Avropada örnək kimi dəyərləndirilən ən şəffaf seçimi barədə məlumat verilib.

Həmçinin Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrasına və presedentlərinin tətbiqinə böyük önəm verilərək, onların, habelə müvafiq metodiki vəsaitlərin Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq yayılması, hakimlərin tədrisində Məhkəmənin 20-dək hakiminin iştirakı, eləcə də Ədliyyə Akademiyası tərəfindən Avropa Şurası ilə birgə həyata keçirilən layihə çərçivəsində hüquqşünasların təliminin və Avropa Məhkəməsinə tədris səfərlərinin səmərəsi qeyd olunub. Artıq distant treninq formaları tətbiq olunmaqla videokonfrans vasitəsilə təlimlərin təşkilinə keçildiyi bildirilib.

G.Raymondi Azərbaycanda aparılan məhkəmə-hüquq islahatlarını maraqla qarşılayaraq təqdir edib. O, bu tədbirlərin Avropada aktual olan ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi və məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi baxımından əhəmiyyətini xüsusi vurğulayıb. G.Raymondi Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrasına xüsusi diqqət yetirən ölkəmizin bu sahədə problemlə dövlətlər sırasında olmadığını qeyd edib, Avropa Məhkəməsinin islahatından və iş yükünün ötən illərə nisbətən azalmasından danışıb.

Həmçinin Strasburq Məhkəməsinə Azərbaycan Hökuməti tərəfindən hakimin ezam olunması yüksək qiymətləndirilib və bu təcrübənin davam etdirilməsinin vacibliyi qeyd olunaraq bu barədə razılığa gəlinib.

Səfər çərçivəsində ədliyyə naziri, həmçinin Avropa Məhkəməsinin Katibliyində çalışan azərbaycanlı hüquqşünaslarla görüşüb, onların fəaliyyəti ilə maraqlanıb, ölkəmizin məhkəmə-hüquq sistemindəki yeniliklərdən bəhs edib. Həmin hüquqşünasların xeyli müddət Məhkəmədə çalışmaları və müvafiq təcrübəyə malik olmaları nəzərə alınaraq, onların ölkəmizdə keçirilən treninqlərə cəlb olunmasının faydası qeyd edilib. Bu barədə Avropa Məhkəməsinin rəhbərliyi ilə razılıq əldə edilib.



VƏKİLLƏR AİHK-NİN 6-CI MADDƏSİNİN TƏTBİQİ MƏSƏLƏLƏRİ VƏ HELP PROQRAMI İLƏ TANIŞ EDİLİBLƏR

Noyabrın 29-30-da Bakı şəhərində - Ekselsior mehmanxanasında Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası, Ədliyyə Akademiyası və Avropa Şurasının Bakı Ofisinin birgə təşkilatçılığı ilə Bakıda fəaliyyət göstərən vəkillər üçün "Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı Maddəsi (Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ)" mövzusunda 2 günlük təlim

keçirilmişdir. Təlimlər Aİ və AŞ-nin birgə proqramı olan "Şərq Tərəfdaşlığının Proqram Əməkdaşlığı (PCF) 2015 – 2017" çərçivəsində keçirilməkdədir.

Tədbir açılış nitqi ilə AŞ Bakı Ofisinin Layihə meneceri Vəfa Rövşənova tərəfindən açıq elan olunmuşdur.

Təlim yerli ekspertlər Akif Əliyev, Əhməd Fərhadov, Lalə Fərzəliyeva, Zabil Qəhrəmanov və Sima Yaqubova tərəfindən keçirilmişdir.

Təlimdə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin tətbiqi ilə bağlı Avropa Məhkəməsinin təcrübəsi ilə yanaşı Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən vəkillər ilk dəfə olaraq AŞ-nin "HELP - Hüquqşünasların İnsan Hüquqları üzrə Tədrisinə dair Proqram"ı ilə yaxından tanış edilmişlər. İnternet üzərindən fəaliyyət göstərən HELP Proqramı vasitəsilə vəkillər Avropa Məhkəməsinin presedent hüququ və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının tətbiqi sahəsində yeniliklər ilə tanış olmaq və bu sahədə onlayn sərbəst və distant kurslara cəlb oluna biləcək imkanı əldə etmələri barədə məlumatlandırılmışlar.

Eyni zamanda təlimdə HELP istifadəçiləri üçün Azərbaycan dilində hazırlanmış HELP üzrə video bələdçi təqdim olunmuşdur.

Təlimin HELP Proqramının tanınması ilə bağlı bölməsi HELP Proqramının Azərbaycan vəkili üzrə əlaqələndiricisi, Bakı Hüquq Mərkəzinin hüquqşünası Fərhad Nəcəfov tərəfindən aparılmışdır. Qeyd olunmalıdır ki, analoji olaraq HELP Proqramının tanınması ilə bağlı fəaliyyət Azərbaycan hakimləri üçün də keçirilməkdədir.

Proqramla daha ətraflı tanış olmaq üçün <http://help.elearning.ext.coe.int/> ünvanına daxil olmaq olar.

SÜRƏTLİ OXU ÜÇÜN: ƏDLİYYƏ NAZİRLİYİNİN 2016-CI İLDƏ GÖRDÜYÜ İŞLƏR 20 CÜMLƏDƏ

22 noyabr - ədliyyə işçilərinin peşə bayramı günü idi. Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi həmin günlə əlaqədar ədliyyə nazir, Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri Fikrət Məmmədovun "Azərbaycan" qəzetinin 22.11.2016-cı il tarixdə çıxmış hesabat xarakterli yazısından statistik iqtibasları oxucuların diqqətinə çatdırır.



1. 2016-cı ilin 9 ayı ərzində 2100-dən çox qanunvericilik aktının layihələri ekspertizadan keçirilmiş, 900-dək mühüm layihələr hazırlanmışdır.
2. İctimaiyyət üçün daim açıq olan milli qanunvericiliyin elektron bazasının (www.e-qanun.az) və Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinin (www.huquqiaktlar.gov.az) fəaliyyəti təkmilləşdirilmiş, vətəndaşlar tərəfindən həmin saytlara bu il 350 mindən çox başçəkmə olmuşdur.
3. Əhalinin daha çox təmasda olduğu notariat orqanlarında rəsmiləşdirilən notariat hərəkətlərinin sayı artaraq 2016-cı ilin 9 ayı ərzində 2,7 milyona çatmışdır ki, bunun da 90%-dən çoxu ölkədə geniş tətbiq olunan xüsusi notariat institutunun payına düşür.
4. Qeydiyyat orqanlarında 240 minədək vətəndaşlıq vəziyyəti aktı rəsmiləşdirilmiş, doğumun sayı 117,5 min, nikahın sayı isə 49 min təşkil etmişdir.
5. Ədliyyə infrastrukturunun müasirləşdirilməsi çərçivəsində son illər 50-dən çox qeydiyyat şöbəsinin binaları əsaslı təmir olunmuş və ya yeniləri inşa olunaraq istifadəyə verilmiş, o cümlədən ötən bir ildə Mingəçevir, Şəki və Xaçmaz rayon qeydiyyat şöbələrini yeni inzibati binalarının açılışları olmuşdur.
6. Qeyri-kommersiya təşkilatlarının ümumi sayı ilbəil artaraq 4.300-ə çatmış, KİV-nin sayı isə 5.100-ü ötmüşdür, həmçinin Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən dövlət qeydiyyatına alınmış təşkilatlar üçün "Fərdi elektron pəncərə" elektron məlumat bazası yaradılmışdır və QHT-lər bu sistemdən istifadə edirlər.
7. Ötən ay ölkə Prezident tərəfindən "Xarici donorlar tərəfindən Azərbaycan Respublikasının ərazisində qrantların verilməsi prosedurunda "bir pəncərə" prinsipinin tətbiqi haqqında" fərman imzalanmışdır ki, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının fəaliyyətinə dəstəyin artırılmasına, qrantların verilməsi prosedurunun asanlaşdırılmasına xidmət edən bu sənədin icrası ilə bağlı məsələ Ədliyyə Nazirliyinin kollegiyasında müzakirə olunmuş və konkret tədbirlər müəyyən edilərək icrasına başlanılmışdır.
8. Nazirliyin yeni fəaliyyət istiqamətlərindən olan sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid məlumat reyestri təkmilləşdirilmişdir və Tacikistanın nümayəndə heyəti ölkəmizə səfər edərək müsbət təcrübəmizdən bəhrələnmişdir.
9. Cari ildə Ədliyyə Nazirliyinin rəhbərliyi tərəfindən 10 bölgədə 30 şəhər və rayonu əhatə edən 360-dan çox vətəndaş qəbul edilmiş və onların müraciətlərində qaldırdıqları məsələlər həll edilmişdir.

10. "ASAN xidmət" çərçivəsində 12 milyondan artıq insana müxtəlif xidmətlər göstərilmiş və verilən sənədlərin 40 faizdən çoxu məhz ASAN mərkəzlərində fəaliyyət göstərən ədliyyə işçilərinin payına düşmüşdür.

11. Həmçinin şəffaflığın təmin olunması məqsədilə ƏN-nin 10 internet saytı interaktiv rejimdə fəaliyyət göstərir, müxtəlif mətbu nəşrlər, illik toplular çap olunur, vətəndaşlara ədliyyə fəaliyyəti üzrə 25 elektron xidmət göstərilir.

12. 2016-cı ilin 9 ayında ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə icra işlərinin sayı 60 faizdən çox artmış, onlardan 230 mindən çoxunun icrası təmin edilmişdir.

13. İcra sənədlərini qərəzli icra etməyən, icra məmurlarının qanuni tələblərini yerinə yetirməyən 3702 nəfər inzibati məsuliyyətə cəlb olunmuş, o cümlədən 2441 şəxs məhkəmələr tərəfindən inzibati qaydada həbs olunmuş, 260 şəxs barəsində cinayət işi başlanılmışdır.

14. 5694 borclunun ölkədən getmək hüququ müvəqqəti məhdudlaşdırılmış, məhkəmə qərarını icra etmiş şəxslərin üzərindən əvvəllər qoyulmuş belə məhdudiyyət götürülmüşdür.

15. Ədliyyə Nazirliyinin istintaq idarəsində ədalət mühakiməsi əleyhinə, o cümlədən məhkəmə qərarlarının icra olunmaması ilə bağlı cari ildə 428 cinayət işinin istintaqı tamamlanmış, bir çox məhkəmə qərarlarının icrasına istintaq zamanı nail olunmuşdur.

16. 9 ayda bələdiyyələrin fəaliyyətinə inzibati nəzarətin həyata keçirilməsi üzrə tədbirlər davam etdirilərək inzibati nəzarət qaydasında 39 mindən çox bələdiyyə aktı yoxlanılmış, qanunsuz qərarların ləğvinə nail olunmuş, aşkar edilmiş cinayət xarakterli pozuntularla bağlı 41 fakt üzrə materiallar prokurorluğa göndərilmiş, qanunsuz ayrılmış 860 hektar torpaq sahəsi geri qaytarılmışdır.

17. Ölkədə bütün növ (qeyri-tibb) məhkəmə ekspertizalarını həyata keçirən və ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirən Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinə 22 mindən çox iş daxil olmuş, ekspertlər 463 min suala cavab verməklə qaldırılmış məsələlərin 99,7%-ni həll etmişlər.

18. Ötən bir ildə 358 nəfər əfv olunmuş, 28 May - Respublika Günü münasibətilə qəbul olunmuş sayca 4-cü amnistiya aktının icrası nəticəsində 11 minə yaxın şəxs müxtəlif, o cümlədən azadlıqdan məhrum etmə cəzasından azad edilmişdir.

19. Məhkumları vaxtından əvvəl şərti olaraq azad etmə institutunun tətbiqi nəticəsində bu günədək həqiqi islah yoluna qədəm qoymuş 6300-ə yaxın məhkum şərti azad olunmağa və ya yüngül rejimli müəssisəyə keçirilməyə layiq bilinmiş və məhkəmələr tərəfindən baxılmış həmin işlərdən 97%-i müsbət həll edilmişdir.

20. 2016-cı ildə beynəlxalq öhdəliklərdən irəli gələn məsələlərlə bağlı 15 minə yaxın sorğunun icrası təmin edilmişdir.



CEPEJ-İN 2016-CI İL HESABATI VƏ AZƏRBAYCAN İKT-NİN TƏTBİQİ VƏ TƏDRİSİ ÜZRƏ ÖN SİRALARDADIR

Dünən Parisdə Avropa Şurasının nəzdində fəaliyyət göstərən Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyası (CEPEJ) öz dövrü - 6-cı hesabatını təqdim etmişdir. Hesabat 2016-cı ildə çıxsa da 2014-cü ilə dair məlumatları əhatə edir. Hesabatda Azərbaycanın da əks olunduğu 45 ölkənin məhkəmə-hüquq sistemlərinin cari vəziyyətinə dair məlumatlar öz əksini tapmışdır. Eyni

zamanda, hesabata əlavə kimi AŞ üzv ölkələrin məhkəmələrində İKT-nin tətbiqi səviyyəsinə dair tematik hesabat da təqdim olunmuşdur.

Qeyd olunmalıdır ki, CEPEJ bu tip statistik xarakterli hesabatları faydalı olmaqla bərabər, 2002-ci ildən etibarən hazırlamaqdadır.

Hesabat “məhkəmə sisteminə ayrılmış büdcə”, “hakimlər, vəkillər, prokurorlar və digər hüquqsünaslar”, “məhkəmələrin təşkili və istifadəçiləri” və “məhkəmə və prokurorluqların fəaliyyətinin səmərəliliyi və keyfiyyəti” kimi bölmələrdən ibarətdir.

1. Beləliklə, hesabatda “məhkəmə sisteminə ayrılmış büdcə” ilə bağlı aşağıdakı məlumatlar öz əksini tapmışdır:

- Ümumən AŞ regionu üzrə məhkəmə sisteminə ayrılmış büdcənin həcmində ümumi artım müşahidə edilsə də, iqtisadi böhran fonunda Latviya, Litva, Rumıniya və Sloveniya kimi ölkələrin büdcələrində artım olmuşdur. Lakin İrlandiya, Yunanstan, Portuqaliya və İspaniyada isə məhkəmə sisteminə ayrılmış büdcənin həcmi azaldılmışdır.
- İl ərzində adambaşına məhkəmə-hüquq sisteminə ayrılmış məbləğ ortalama 60 Avro olsa da, bir sıra iqtisadi cəhətdən imkanlı ölkələrin ayırdığı məbləğ ortalama həddən aşağı olmuşdur.
- Azərbaycan, Latviya, Malta, Litva, Moldova, Rusiya kimi ölkələrdə inşaat və yenidənqurma işlərinə, yeni texnologiyaların alınmasına, əməkhaqqların artırılmasına əhəmiyyətli vəsaitlər ayrılmışdır.
- Hesabatda əks olunan ölkələrin ¼-də vergilər və dövlət rüsumlarından daxilolmalarda artım olmuşdur. Bu ölkələrdə dövlət rüsumlarından daxilolmalar məhkəmə-hüquq sisteminin büdcəsinin 20%-ni təşkil edir.
- Məhkəmələrin kompüterlərinin sazlığının təmin edilməsi, məhkəmə işçilərinin davamlı tədrisi, təhlükəsizlik, təmizlik və arxivlərinin idarə olunması kimi xidmətlərin kənar şirkətlərə verilməsində artım qeyd olunmuşdur.
- Hüquqi yardım sisteminin, məhkəmə qərarlarının icrası və məhkəmə mediasiyası institutunun tətbiqi genişlənməmişdir.

2. Hesabatın “hakimlər, vəkillər, prokurorlar və digər hüquqsünaslar” ilə bağlı bölməsində vəziyyət aşağıdakı kimidir:

- Adambaşına düşən hakimlərin sayında dəyişiklik olmayıb: 100 min nəfərə 21 hakim.
- Qadın hakim və prokurorların sayında artım var. Burada balans müşahidə olunsada, qadınların yüksək vəzifələrə qalxmasında “manea”lar var.
- Kağız üzərində prokurorların fəaliyyətində müstəqillik müşahidə olunsada, bir sıra ölkələrdə siyasi hakimiyyətin prokurorluğun işinə müdaxiləsi müşahidə olunur.

3. “Məhkəmələrin təşkili və istifadəçiləri” ilə bağlı bölmədə işlər belədir:

- Məhkəmələrin sayı azalsada, həcmələri böyüməklə ixtisaslaşmaları təkmilləşdirilmişdir.
- İKT-dən istifadə məhkəmə sisteminin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artmasına təkan versə də, İKT sahəsində daha çox inkişaf etmiş ölkələrin məhkəmə sistemləri məhkəmə sistemində daha çox inkişaf etmiş olaraq qəbul olunmamalıdır.

4. “Məhkəmə və prokurorluqların fəaliyyətinin səmərəliliyi və keyfiyyəti” bölməsi ilə bağlı:

- Cinayət işlərinin sayında artım müşahidə olunur.
- Uzun perspektivdə məhkəmələrin daxil olmuş işlərə vaxtında baxılması baxımından fəaliyyətləri təkmilləşmişdir.
- 1-ci instansiya məhkəmələri tərəfindən mülki işlərlə bağlı ərizələrə baxılmasında sürətlənmə olsa da, bu növ işlərin sayında 2010-cu ildən etibarən yavaş-yavaş atım var.
- İnzibati işlər ilə əlaqədar isə iş yükünün azalması, işlərə sürətlə baxılması müşahidə olunur.
- Cinayət işlərinin əksəriyyəti ibtidai araşdırma mərhələsində həll oluna bilinməsə də, məhkəmələr bu işin öhəsindən kafi dərəcədə gələ bilər.
- Bəzi iddia növləri üzrə şikayətlərin onlayn yolla göndərilməsində artım var.

Hesabatın Azərbaycan Respublikası ilə bağlı hissində (2014-cü il üzrə) aşağıdakı əsas məsələlərə diqqət yetirilmişdir:

- a)** Məhkəmə-hüquq sisteminə ayrılmış ümumi büdcənin 57%-i sırf məhkəmələrə aiddir.
- b)** Dövlət büdcəsinin 1,3%-i məhkəmə-hüquq sistemi üçün nəzərdə tutulmuşdur.
- c)** Azərbaycanda il ərzində adambaşına məhkəmə-hüquq sisteminə ayrılmış məbləğ 16 Avrodur. Moldovada 8 Avro, Albaniya və Ukraynada 9 Avro, Türkiyədə 21 Avro, İsveçdə 103 Avro, İngiltərədə 144 Avro, İsveçrədə 219 Avrodur.
- d)** Əvvəlki illərlə müqayisədə Azərbaycanda 2014-cü ildə məhkəmə-hüquq sisteminə ayrılmış büdcədə 45% artım olubdur. Rumıniyada 62,5%, Moldovada 71,6% artım olmuşdur. Halbuki, İngiltərədə 6,44%, Macarıstanda 10,75%, Belçikada 11,78%, Norveçdə 23,51% azalma müşahidə edilmişdir.
- e)** Azərbaycan, İrlandiya, Rumıniya və İngiltərədə məhkəmə sisteminə ayrılmış büdcənin 50%-dən azı əməkhaqqına ayrılıb.
- f)** Məhkəmə-hüquq sisteminə ayrılmış büdcə vəsaitlərinin İKT sektoruna yönəldilməsi baxımından Azərbaycan liderdir – 12%, Danimarka – 8%, Niderland – 7%, Rusiya – 5%, Türkiyə - 4%. Busahədə orta rəqəm 3%-dir.
- g)** Bütün ölkələr üzrə məhkəmə sisteminə ayrılmış büdcənin hakimlərin tədrisinə ayrılmış hissəsi ortalama 1%-dir. Ən yüksək göstəricilər (2%-dən artıq) Azərbaycan, Fransa, Gürcüstan və Niderlanda aiddir.
- h)** Azərbaycanda dövlət rüsumları və digər ödənişlərdən daxilolmalar məhkəmə-hüquq sistemi büdcəsinin 3%-ni təşkil edir, halbuki, Türkiyədə bu rəqəm 51%, Avstriyada isə 111%-dir.
- i)** Azərbaycanda 100 min nəfərə düşən hakim sayı 6 nəfərdir. 2012-ci ildən 2014-cü ilədək bu rəqəm 5% aşağı düşmüşdür. Bu indikator üzrə orta rəqəm 100 min nəfərə 21,1 nəfərdir.
- j)** Azərbaycanda qadın hakimlər hakim korpusunun 11%-ni, Sloveniyada 78%-ni, Lüksemburqada 72%-ni, Gürcüstanda 49%-ni, Türkiyədə 34%-ni, Ermənistanda 23%-ni təşkil edir.
- k)** Hakim karyerasının başlanğıcında Azərbaycanda hakimlərin illik brutto maaşları 25318 Avro, Gürcüstanda 20978 Avro, Rusiyada 18600 Avro, Serbiyada 16757 Avro, Türkiyədə 21108 Avro, Ukraynada 7693 Avrodur.
- l)** Azərbaycanda hər 100 min nəfərə düşən prokurorluq işçilərinin sayı 11,3 nəfərdir. Ölkə üzrə cəmi 1069 prokurorluq işçisi fəaliyyət göstərir. AŞ üzrə orta rəqəm isə 100 min nəfərə 11 nəfərdir.
- m)** Prokurorluq işçilərinin qadın/kişi nisbəti 96%/4%-dir. Yunanstanda 42%/58%, Türkiyədə 94%/6%-dir. AŞ üzrə isə ortalama 50%/50%-dir.
- n)** Azərbaycanda 2014-cü ilin statistikasına görə vəkillərin sayı 927 nəfər idi. 100 min nəfərə düşən vəkil sayı 10 nəfərdir, halbuki, AŞ üzrə orta rəqəm 100 min nəfərə 147 vəkildir.

Beynəlxalq mətbuat səhifələrindən

QARŞINIZDAKI PSIXOPATI MÜƏYYƏNLƏŞDİRMƏYİN 5 YOLU VƏ VƏKİLLƏR

Psixopatiya mərzinə tutulmuş şəxsi müəyyən etmək o qədər də asan iş deyildir, çünki adətən belə insanlar vəziyyətə uyğunlaşan və kinomatoqrafik səviyyədə qəlibləşmiş obrazlardan fərqli olurlar. Bizə bu cür insanları müəyyənləşdirməyə yalnız elm kömək edə bilər. Aşağıdakı qeyd olunan elmi tədqiqatların nəticələri psixopatların sezilməyən tərəflərini bizə göstərəcəkdir.

Psixopat barəsində məişət səviyyəsində adi insanların təfəkküründə oturuşmuş obraz, məsələn, xalis manyak - Hannibal Lektor və ya öz emosiyalarını həddindən artıq dərəcədə coşqulu formada ifadə edən şəxslə assosiasiya olunur.

Psixopatlar özlərini kifayət qədər normal, hətta cazibədar insanlar kimi ifadə edə bilərlər. Çox zaman onlar bizə asosial deyil, əksinə cəmiyyətə adaptasiya olunmuş şəxslər kimi görünə bilərlər, habelə onlar öz peşələrində nüfuzlu və uğurlu şəxslər də ola bilərlər.

Bununla belə, bir sıra insani keyfiyyətlər var ki, bu şəxslərə yaddır: rəhmətlik və peşmanlıq hissinin aşağı olması, eqoistlik və hadisələrə səthi emosional reaksiya və s. Sadalanan keyfiyyətlər toplusu psixopatiya rəhmsiz manipulyatora çevirir.

Ona görə də qarşımızdakı insanın kimliyini müəyyənləşdirmək adətən çətin olur: bu insan ya əzmkarlığı nəticəsində karyera olimpini qazanmış şəxsdir, ya da ki, qarşısındakı insanı fürsət düşən anda məhv etməyə hazır rəhmsiz intirqandır. Son dövrlər aparılmış tədqiqatlar bizə aşağıdakı ipuclarını verir.

1. Peşə

Oksford Universitetinin psixoloqu Kevin Datton tərəfindən aparılmış anonim sorğunun nəticələrinə əsasən, psixopatlar ən çox aşağıdakı peşə sahibləri arasında çıxır:

- Baş direktor;
- Vəkil;
- Radio və ya televiziya işçisi;
- Satış üzvrə mütəxəssis;
- Cərrah;
- Jurnalist;
- Polis işçisi;
- Din xadimi;
- Baş aşbaz;
- Dövlət qulluqçusu.

Təbii ki, bu, o anlama gəlməməlidir ki, bütün direktorlar və ya vəkillərin hamısı həyatlarını psixi pozuntu ilə sürürlər. Sadəcə bu peşələrdə olan psixopatlar öz çatışmazlıqlarını daha rahat ört-basdır edərək peşə uğurları qazana bilərlər.

Dattonun tədqiqatının nəticəsi avstraliyalı psixoloq Natan Bruksun tədqiqatının nəticəsi ilə üst-üstə düşür. Belə ki, sorğuda iştirak etmiş avstraliyalı top-menecerlərin 21%-ni məhz psixopatlar təşkil etmişdir. Gəlin, etiraf edək ki, bu, kifayət qədər böyük rəqəmdir.



2. Gecə həyatına meyl

2013-cü ildə avstraliyalı alimlər tərəfindən aparılmış *“Creatures of the night: Chronotypes and the Dark Triad traits”* adlı tədqiqata görə, psixopatların əksəriyyəti “bayquş”durlar, nəinki “torağay”. Çünki bu zaman onların qurbanları yuxuya meylli olduqlarından daha müdafiəsiz olurlar.

3. Psixopatlar əsnəmirlər

Məlumdur ki, əsnəmək keçicidir və empatik bir hisddir. Lakin psixopatlar buna meylli deyillər. Ona görə ehtimal azdır ki, birinci əsnəyən insandan sonra psixopatlar da əsnəsinlər. 2015-ci ildə ABŞ-da aparılmış *“Contagious yawning and psychopathy”* adlı tədqiqat bunu 100% təsdiq edir.

4. Acıya meylik

2015-ci ildə işıq üzü görmüş *“Individual differences in bitter taste preferences are associated with antisocial personality traits”* adlı tədqiqat aşkar etmişdir ki, psixopatlar acı qidaları meylli olurlar. Ona görə də tonik və tünd qəhvəyə meylli olanlar şübhə altına düşürlər.

5. Cinayətkarlar

Yuxarıda bütün psixopatların özlərini asosial aparmadıqları qeyd olunsa da, cinayətkarlar arasında psixopatların sayı daha çoxdur. Müxtəlif hesablamalara əsasən, bu rəqəm 7%-dən artıqdır. Yəqin ki, bu, onunla bağlıdır ki, psixopatların mənəvi məhdudiyətlərə məhəl qoymamaları onları residivistə çevirə bilər.

YEKUN

Təbii ki, hər hansı şəxsə yuxarıda sadalanan əlamətlərdən bir neçəsinin mövcudluğu psixopatiyanın varlığını sübut etmir, ancaq əgər müşahidə etdiyiniz şəxsə əlamətlərin əksəriyyəti görülürsə və onda psixopatlara xas hərəkətlər sezilirsə, bu barədə düşünməyə dəyər.



İNGİLİS MƏTBUATINA GÖRƏ HOMOSEKSUAL HAKİM “BREXIT” İŞİ BARƏDƏ QƏRAR ÇIXARA BİLMƏZMİŞ

Bu günlərdə ingilis mətbuatında – DailyMail nəşrində çıxmış yazının müəllifləri hesab edirlər ki, “Brexit”in qarşısını alan 3 hakimdən ibarət tərkibə başçılıq edən hakim Avropa Hüquq İnstitutunun təsisçilərindən biridir ki, həmin İnstitutun məqsədi Avropa hüquq sisteminin inteqrasiyasının artırılmasıdır. Bu isə hakimlərin qərəzliliyinə dəlalət edir.

Hakimlər - Baron Tomas, Terens Eterton və Filip Seylsin qərarına görə İngiltərənin Baş nazirinin Aİ-dan çıxmaqla bağlı məşhur 50-ci maddəni icraya yönəldə bilməz. Hökumətin çoxsaylı iradlarına baxmayaraq, tərkibə sədrlik edən Baron Tomas qeyd edib ki, onlar “Brexit” qərarında işin siyasi tərəflərinə deyil, hüquqi tərəflərinə əhəmiyyət veriblər.

Qeyd olunmalıdır ki, tərkib sədri Baron Tomas həmçinin 2008-2010-cu illərdə Avropa Məhkəmə Şuraları Şəbəkəsinin prezidenti olmuşdur.

Medianın tənqid hədəfinə tuş gəlmiş ikinci hakim Terens Etertondur. O, İngiltərə tarixinə yüksək məhkəmə instansiyasında işləmiş ilk rəsmi homoseksual hakim olaraq düşmüşdür. Yüksək məhkəmə instansiyasına hakim təyin edilərkən Eterton demişdi ki, seksual müxtəliflik hakimlik fəaliyyətinin icrasına heç də maneçilik törətmir.

2006-cı ildən etibarən vətəndaş nikahı münasibətlərində olan Eterton 2014-cü ildə ailə qanunvericiliyindən edilmiş dəyişiklikdən sonra partnyoru Endryu Ston ilə Qərbi London Sinaqoqunda yəhudi adət-ənənəsinə uyğun olaraq nikaha daxil olmuşdur.

Terens həmçinin tələbəçilik dövründə Britaniyanın qılıncoynatma komandasının heyətində 1980-ci il Moskva Olimpiya Oyunlarında iştirak da etmişdir. Lakin SSRİ-nin Əfqanstanı işğal etməsinə etiraz olaraq oyunları tərk etmişdir.

Üçüncü hakim isə Filip Seylsdir ki, o, ilk dəfə peşəyə hökumət vəkili olaraq gəlmişdir. Şaiyələrə görə o, vəzifəyə tanışlıq əlaqələri əsasında təyin olunmuşdur. 2009-cu ildə vəkillik peşəsini hakimliyə dəyişəndə müəyyən olunmuşdur ki, o il ərzində hökumətdən 619 min funt sterlinq həcmində xidmət haqqı almış. "İctimaiyyəti" narahat edən məqam ondan ibarətdir ki, nə üçün dövlət vəkilinin qonorarı özəl səhədə işləyən vəkillərinki qədər imiş.

Ümumiyyətlə qeyd olunmalıdır ki, mətbuat vasitəsilə hökumətin bu cür hücumları müstəqil ekspertlər tərəfindən məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinə qarşı atılmış addımlar olaraq qiymətləndirilmişdir. Hakimlərin "xalq düşməni" elan edilməsi isə qeyri-məqbul hesab olunur. Hətta bu hakimlərin elektron ünvanlarına hədə dolu məktublar da daxil olmuşdur. 4 il bundan əvvəl İngiltərədə Levenson hesabatı adı ilə tanınan təsftişin nəticəsinə görə İngiltərə mətbuatının "mədəni səviyyəsi"nin standartlardan aşağı olduğunu müəyyən etmişdir.

Keçən ay Rasizm və Dözümsüzlük üzrə Avropa Komissiyasının hesabatında İngiltərədə mətbu sahəni tənzimləyən müstəqil qurumun olmaması və buna görə mətbuatda əsassız təhqiredici məlumatların yer alması tənqid olunmuşdur.



SİĞORTALININ İZLƏTDİRİLMƏSİ ŞƏXSİ TOXUNULMAZLIQ HÜQUQUNUN POZUNTUSUDURMU?

Bu ilin oktyabr ayının 18-də Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi ölkəmizin məhkəmə praktikası üçün də aktual ola biləcək qərar (Vukota-Bojic İsveçrəyə qarşı - 61838/10) qəbul etmişdir.

Yol-qəza hadisəsi nəticəsində xəsarət alan xanım Bukota-Bojic ona əlilliklə bağlı pensiya təyin edilməsi üçün müvafiq sığorta şirkətinə (sığortaçıya) müraciət etmişdir. Sonradan təyin edilmiş pensiyanın məbləği

ətrafında mübahisə və davam edən çəkişmə çərçivəsində sığorta şirkəti sığortalıdan onun vəziyyəti barədə əlavə məlumat almaq üçün yenidən tibbi yoxlanışdan keçməsinə xahiş etmişdir. Sığorta şirkətinin bu xahişindən imtina edildiyi üçün şirkət sığortalının gizli izlənilməsi üçün xəfiyyətlər tutmuşdur. İzləmə nəticəsində əldə olunan məlumatlar sonrakı məhkəmə prosesləri zamanı istifadə olunmuş ki, bunun nəticəsində xanım Bukota-Bojicə təyin olunmuş pensiyanın məbləği də azaldılmışdır. Beləliklə, ərizəçi xanım hesab edirdi ki, onun izlənilməsi şəxsi toxunulmazlıq hüququnun pozuntusu olmaqla bərabər, məhkəmənin bu sübutlara istinad etməsi qanunsuz idi. Öz qərarında Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, sığorta şirkətinin hərəkətləri dövlətin məsuliyyətinin yaranmasına səbəb olmuşdur, çünki İsveçrə qanunvericiliyi cavabdeh sığorta şirkəti dövlət qurumu olaraq müəyyən edir. Eyni zamanda Məhkəmə o qənaətdədir ki, ərizəçinin şəxsi həyatı barədə məlumatların gizlin əldə edilməsi ictimai yerlərdə həyata keçirilsə də, habelə toplanan məlumatlar başqa məqsədlər üçün istifadə edilməsə də, bu cür gizli izləmə şəxsi həyatın toxunulmazlığının pozuntusu kimi başa düşülməlidir. Bundan başqa, "izləmə" şərtləri İsveçrənin milli qanunvericiliyində dəqiq şəkildə müəyyən olunmadığından qanunsuz hesab edilməlidir. Belə ki, qanunvericilik izləmənin hansı hallarda və hansı müddətlərdə aparılmasının, əldə olunmuş məlumatların saxlanılma və onlara çatımlılıq şərtlərini müəyyən etməmişdir.

Buna görə də Məhkəmə öz qərarında Konvensiyanın 8-ci maddəsinin (Şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququnun) pozuntusunu müəyyən etmişdir.

Konvensiyanın 6-cı maddəsinin (Ədalətli məhkəmə hüququ) mümkün pozuntusu məsələsinə gəldikdə isə, Məhkəmə hesab edir ki, izləmə nəticəsində ələ keçirilmiş məlumatların qanunsuz olması məhkəmə prosesinin də prosessual baxımdan qanunsuz aparılmasına dəlalət etmir. Ona görə ki, Şikayətçi xanıma məhkəməyə təqdim edilmiş sübutları təkzib etmək üçün məhkəmə tərəfindən hər cür şərait yaradılmışdır. Bu mənada yerli məhkəmənin qərarı əsaslandırılmış hesab olunmalıdır.

Beləliklə, Məhkəmə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozuntusu halını müəyyən etməmişdir.



TORPAĞIN DÖVLƏT TƏRƏFİNDƏN ÖZGƏNİKİLƏŞDİRİLMƏMƏSİ MÜLKİYYƏT HÜQUQUNUN POZUNTUSU SAYILA BİLƏRMI?

Başlıqda qeyd olunmuş sualın cavabını Avropa Məhkəməsi bu yaxınlarda *Barcza və başqaları Macarıstan qarşı (50811/10)* qərarı ilə vermişdir.

Ərizəçilər Jenone Barcza, Janosne Basits və Laszlo Pavai müvafiq olaraq 1962, 1957 və 1930-cu illərdə anadan olmuş Macarıstan vətəndaşlarıdır. Onlar Macarıstanın qəsəbələri

olan Solymar, Dunabogdany və Leányfaluda yaşayırlar. Şikayət ərizəsində haqqında danışılan ərizəçilərə aid torpaq sahələri Macarıstanın Dövlət Su Agentliyinin 2002-ci ilin dekabr ayında qəbul etdiyi qərarına əsasən, içməli su anbarının mühafizə zolağına daxil edilmişdir. Həmin qərara görə adı çəkilən torpaqların dövlət tərəfindən özgəninkiləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdu və ərizəçilər də bu barədə gecikdirilmədən məlumatlandırılmışdılar. Su anbarı dövlətə məxsus olduğundan yuxarıda qeyd olunan qərara görə mühafizə zolağına düşən torpaq sahələri üzərində də özgəninkiləşdirmə əsasında dövlətin mülkiyyət hüququ tanınmalı idi. Lakin 2005 və 2009-cu illərdə ərizəçilərin müraciətlərinə, habelə 2009-cu ilin oktyabr ayında xeyirlərinə çıxarılmış məhkəmə qərarına baxmayaraq, onlara aid torpaqların öngəninkiləşdirilməsi prosesinə 2011-ci ilədək başlanılmamışdı. Dolayısıylə, 2002-ci ildən etibarən özgəninkiləşdirmənin başlanılmaması ilə bərabər, ərizəçilər özlərinə aid bu torpaqlardan istifadə edə bilməmişlər.

2012-ci ildə özgəninkiləşdirmə prosesi çərçivəsində ərizəçilərə kompensasiya qismində 126 min avro pul ödənilmişdir. Halbuki, 2002-2012-ci illər aralığında dövlət onlara aid torpaqlardan ərizəçilərin iradələrinə zidd olaraq əvəzsiz istifadə etmişdir.

Beləliklə, ərizəçilər hesab edirdilər ki, dövlət orqanının özgəninkiləşdirmə ilə bağlı prosesi təxminən 9 il yubatması və bu dövr ərzindən ərizəçilərin torpaqlarından nəinki istifadə etmək, həmçinin kompensasiya ala bilməmələri Avropa Konvensiyasının 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinin (mülkiyyət hüququnun) pozuntusudur.

İş üzrə Avropa Məhkəməsinin mövqeyi bu cürdür: “1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi özündə 3 elementi ehtiva edir: 1) mülkiyyətdən digər şəxslərin hüquqlarını məhdudlaşdırmadan istifadə etmək hüququ; 2) müəyyən şərtlər daxilində mülkiyyət hüququnun məhdudlaşdırılması; 3) ictimai maraqlar naminə mülkiyyətdən istifadəyə nəzarəti həyata keçirmək, yaxud vergilərin, rüsum və ya cərimələrin ödənilməsinə təmin etmək üçün zəruri olan hüquqların məhdudlaşdırılması. Bu üç qayda hər biri ayrı-ayrılıqda başa düşülməməlidir. Bu mənada 2 və 3-cü bəndlər 1-ci bəndin məzmunu çərçivəsində başa düşülməli və şərh olunmalıdır. Hazırki işdən görünür ki, ərizəçilərin torpaqları 9 il ərzində özgəninkiləşdirilməmişdir.

Dövlətin 2002-ci il qərarında özgəninkiləşdirmənin həyata keçirilməsi zərurəti vurğulansa da, bu prosesin həyata keçirilməsi müddətləri müəyyən edilməmişdir. Eyni zamanda 2002-cil il tarixli qərarında qeyd olunurdu ki, əgər dövlət orqanı özgəninkiləşdirməni həyata keçirməyə müvəffəq olmazsa, mülkiyyətçilər torpaqlarını 3-cü şəxslərə sata bilərlər. Torpaqlara mühafizə zolağı statusunun verilməsi isə əzirəçilərin öz torpaqlardan səmərəli istifadə hüququnu məhdudlaşdırmışdır.

Məhkəmə hesab edir ki, dövlətin mülkiyyət hüququndan istifadəyə müdaxiləsinin həddləri müəyyən edilərkən ictimai maraqlar ilə mülkiyyətçilərin fərdi maraqları arasındakı tarazlıq nəzərə alınmalıdır. 2002-ci il tarixli qərarın tələbinə, 2005 və 2009-cu illərdə mülkiyyətçilərin özgəninkiləşdirmənin başlanılması müraciətinə, həmçinin özgəninkiləşdirmənin aparılmasının Dövlət Mülkiyyətinin İdarə edilməsi Qurumunun üzərinə öhdəlik qoyulması haqqında 22.10.2009-cu il tarixli məhkəmə qərarına baxmayaraq, dövlətin özgəninkiləşdirmə prosesini gecikdirməsinin ictimai maraqlar ilə fərdi maraqların (hüquqların) həyata keçirilməsi arasında tarazlığın birincinin xeyrinə pozulması, həmçinin “dövlətin mülahizə muxtariyyəti” (margin of appreciation) prinsipindən sui-istifadə edilməsi Məhkəməyə əsas verir ki, 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinin pozuntusunu qəbul etsin və zərərin ödənilməsi məqsədilə 44937 Avro təzminat ödənilməsinə müəyyən etsin.

“Sualınıza vəkil cavab versin!” rubrikası*

Sual 1. *Atam vəsiyyətnamə yazaraq mənzili qardaşımın birinci uşağına vəsiyyət etmişdi. Lakin vəsiyyətnamə tərtib edilən tarixdə qardaşım heç ailə qurmamışdı. Atam qardaşımın ailə qurmasından bir ay sonra vəfat etdi. Qardaşımın uşağı isə atamın vəfatından 1 il sonra dünyaya gəldi. Qardaşım vəsiyyətnaməyə istinad edərək övladının mənzilə vərəsə olmasını iddia edir. Qardaşımın uşağının mənzilə vərəsəlik hüququ varmı?*



Cavab. İstər qanun, istərsə də vəsiyyət üzrə vərəsə olmaq üçün tələb olunan şərtlərdən biri də miras qoyanın öldüyü məqamda sağ olmaq şərtidir. Eyni zamanda, miras qoyanın sağlığında mayası bağlanmış və onun ölümündən sonra doğulmuş şəxs də vəsiyyət üzrə vərəsə ola bilər (Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsi, m. 1134.2). Sizin halda isə, qardaşınızın uşağı vərəsə olmaq üçün yuxarıdakı şərtə cavab vermədiyindən vəsiyyət üzrə vərəsə ola bilməz.

Sual 2. *Bakı şəhəri, Xətai rayonu, Cavanşir küçəsindəki 25 saylı binanın sakinləriyik. Xahiş edirik üzləşdiyimiz problemə hüquqi aydınlıq gətirəsiniz. Binamız 117 saylı mənzil-tikinti kooperativinə aiddir. Işıq idarəsi kooperativin liftin elektrik enerjisinə görə və blokların işıqlandırılmasına görə 2003-cü ildən indiyə kimi olan borclarını bizdən tələb edir. Halbuki biz özümüzü ötən illərə görə borclu bilməmişik. Cari ilin də bütün borclarını ödəmişik. Ümumiyyətlə, biz bu tələbi qanunsuz sayırıq. Bir neçə sualımız var: bilmək istəyirik, üstündən bu qədər il keçəndən sonra təchizat müəssisəsinin köhnə borcların ödənilməsinə tələb etmək hüququ, eyni zamanda, bizim bu borcu ödəməmək hüququmuz var? Borc ödənilmədiyi təqdirdə işıq idarəsi məhkəmə qaydası ilə həmin borcu bizdən ala bilər?*

Cavab: Sualınızda blok və liftin elektrik enerjisi ilə təchizinə dair mənzil-tikinti kooperativi və enerji təchizatı müəssisəsi arasında müqavilənin bağlanıb-bağlanmaması, habelə binanın idarə etmə qaydasına dair konkret məlumat olmadığından cavab ümumi, yəni 2003-cü ildən yaranmış borcun tələb edilib-edilməməsinin mümkünlüyünün aydınlaşdırılması şəklində ifadə olunacaqdır. Qeyd edilməlidir ki, elektrik enerjisinə görə borcun yaranma tarixi sualın cavablandırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində (bundan sonra - MM) vaxtaşırı öhdəliklərin icrası ilə bağlı həm 3 illik iddia müddəti (m. 373.3), həm də 5 illik öhdəliyə xitam vermə müddəti (m. 551.2.1) nəzərdə tutulmuşdur. İddia müddətinin ötürülməsi borcluya imkan verir ki, işə məhkəmədə baxılarkən iddia müddətinin tətbiqi barədə ərizə verməklə enerji təchizatı müəssisəsinin iddiasının rədd edilməsinə nail olsun (m. 375.1, 375.2). Öhdəliyə xitam vermə müddəti isə kreditorun/iddiaçının irəli sürdüyü hüquqa/tələbə malik olmadığını sübut edən bir haldır. Başqa sözlə, bu müddət vasitəsilə borclu kreditorun hüququna xitam verilməsini, yəni artıq belə bir hüquqa malik olmamasını irəli sürür (m. 550). Bu mənada borclunun hər hansı ərizə verməsi tələb olunmur, məhkəmə işə baxarkən bu halı nəzərə almalıdır. Beləliklə, sualda borcun 2003-cü ildən yarandığının göstərilməsini nəzərə alsaq, onda cavabı aşağıdakı kimi formulə edə bilərik:

1. Hazırkı tarixdən 5 il əvvəl qədər olan müddəti əhatə edən dövr üçün elektrik enerjisinin dəyərini ödəmək öhdəliyinə MM-in 550 və 551.2.1-ci maddələrinə əsasən müddətin keçməsi əsaslı ilə xitam verilmişdir. Başqa sözlə, bu dövrə aid borc Mülki Məcəllənin 551.2.1-ci maddəsinə əsasən



müddətin keçməsi əsası ilə xitam verilmişdir. Başqa sözlə, bu dövrə aid borc Mülki Məcəllənin 551.2.1-ci maddəsinə əsasən hazırda qüvvədə (mövcud) olmadığından sizdən tələb edilə bilməz. 2. Son beş ili əhatə edən dövr üçün elektrik enerjisinin dəyərini ödəmək öhdəliyiniz hazırda qüvvədədir (Qeyd: Cari il istisnadır, çünki bu il üzrə öhdəliyinizə lazımınca icra etmə əsası ilə artıq xitam verilmişdir). Bu mənada enerji təchizatı müəssisəsi bu dövrə aid borcu sizdən tələb edə bilər. Enerji təchizatı müəssisəsi məhkəmədə bu borcun sizdən alınması barədə iddia qaldırırsa, siz işə birinci instansiya məhkəməsində baxılarkən iddia müddətinin tətbiqi barədə ərizə verə bilərsiniz. Bu halda Məhkəmə MM-in 373.3 və 375.2-ci maddələrini rəhbər tutmaqla iddia tələbini ilk iki il üzrə yaranmış borca münasibətdə iddia müddətinin keçməsi əsası ilə rədd edəcəkdir. Qalan 3 il üzrə ödəmədiyiniz (qalıq) elektrik enerjisi borcunu Sizdən tutacaqdır.

Sual 3. *Özümə məxsus boş torpaq sahəsini banka girov qoymaqla kredit götürmüşəm. İndi həmin torpaqda ev tikmək istəyirəm. Bunun üçün bankdan razılıq almalıyam?*

Cavab. Siz özünüze məxsus torpaq sahəsində yaşayış evinin inşası ilə bağlı müvafiq qanunvericiliyin tələblərinə əməl etməklə fərdi yaşayış evi tikmək hüququna maliksiniz. Bunun üçün ipoteka saxlayanın (konkret halda, bankın) razılığının alınması tələb edilmir. Lakin bir halı nəzərə almalıyıq. Belə ki, torpaq sahəsinə dair yaranmış ipoteka hüququ inşa edəcəyiniz fərdi yaşayış evinə də şamil ediləcəkdir. Bu halda Siz, ipoteka müqaviləsində ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, fərdi yaşayış evi barəsində ipoteka saxlayanın razılığı olmadan sərəncam vermək (satmaq, bağışlamaq və s.) hüququna malik olmayacaqsınız ("İpoteka haqqında" qanun, m. 52).

Sual 4. *Yol nəqliyyat hadisəsi nəticəsində hər iki avtomobilə zərər dəymişdir. Aparılan araşdırma zamanı hər iki avtomobilin sürücüsünün hadisənin baş verməsində təqsirli olması müəyyənləşdirilmişdir. Bu halda, dəymiş zərərin əvəzi necə ödəniləcəkdir?*

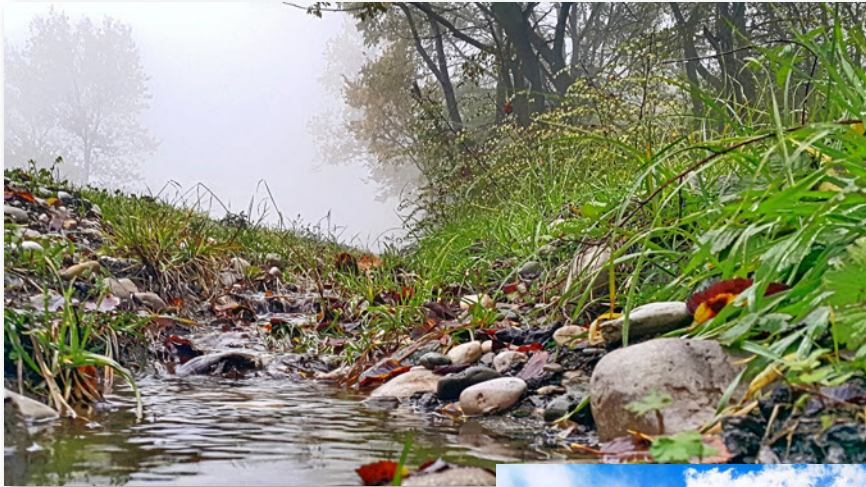
Cavab. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1108.3-cü maddəsinə görə, yüksək təhlükə mənbələrinin qarşılıqlı təsiri nəticəsində onların sahiblərinə dəymiş zərərin əvəzi ümumi əsaslarla ödənilir. Qeyd edilməlidir ki, ətrafdakılar üçün yüksək təhlükə yaradan fəaliyyətlə törədilmiş zərəre görə məsuliyyət təqsirsiz məsuliyyət (təhlükə məsuliyyəti) növünə aid olsa da, bu halda təqsirli məsuliyyət birbaşa qüvvədə olur. Buna görə də, iki nəqliyyat vasitəsinin toqquşması halında meydana çıxan zərərin nəqliyyat vasitələrinin sahibləri arasında paylaşdırılması zamanı həmin sahiblərin təqsirləri nəzərə alınacaqdır. Beləliklə, Sizin halda, hər iki nəqliyyat vasitəsinin sahibi hadisənin baş verməsində təqsirli olduğundan, onların hər ikisinin təqsirin dərəcəsi müəyyənləşdirilməli və hər bir nəqliyyat vasitəsinin sahibi təqsiri həddində məsuliyyət daşmalıdır.

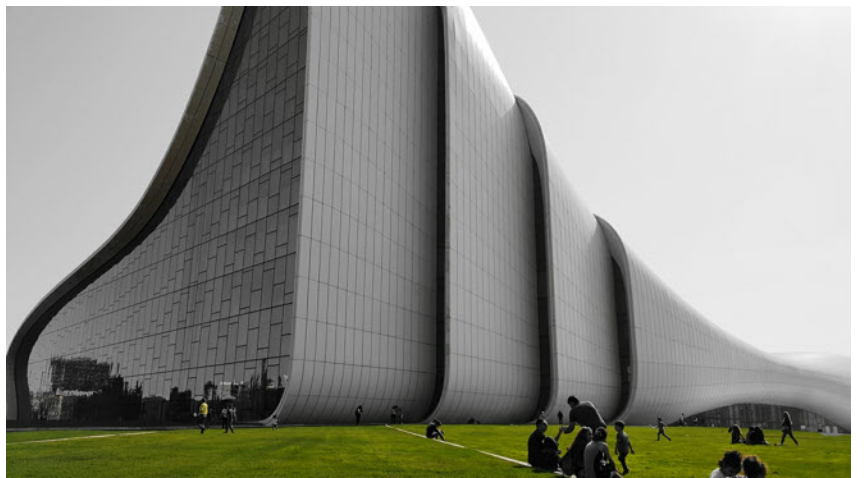
*** Rubrikada təqdim olunan sualların cavabları Vəkillər Kollegiyasının üzvü Dünyamin Novruzov tərəfindən tərtib olunmuşdur.**

“Asudə” rubrikası

AZƏRBAYCAN VƏKİL ASİF ABDULLAYEVİN FOTOKOLLAJINDA

Oxucularımızın diqqətinə Vəkillər Kollegiyasının üzvü və eyni zamanda öz hobbisində peşəkarlaşmağa yaxın olan həvəskar fotoqraf Asif Abdullayevin ölkəmizin müxtəlif bölgələrində çəkdiyi fotoları təqdim edirik. Vətənimizin təbiəti nə qədər gözəl olsa da, onu qoruyub gələcək nəsillərə ötürmək o qədər məsuliyyətlidir. Əks halda nə vaxtsa bu fotolara baxıb köks ötürə bilərik.





Hüquqşünas obrazı barədə istənilən cəmiyyətdə oturmuş fikir belədir ki, o, gündəlik həyatında ciddi, zəhmli, hətta baxışları ilə qan donduran olmalıdır. Lakin təcrübə əksər hallarda deyilənlərin əksini sübut edir - çox nadir peşə nümayəndələri hüquqşünaslar, ələlxüsus da vəkillər kimi yüksək yumor hissinə sahib olurlar.

Belə uğurlu nümunələrdən biri də Vəkillər Kollegiyasının üzvü Qabil Dadaşovdur.

Əziz oxucular, gəlin, hörmətli vəkilmizin lətifələri ilə tanış olub keyfimizi xoş ovqata kökləyək.



Uzun illər polis orqanlarında işləmiş və təqaüdə çıxandan sonra vəkil işləyən bir nəfər səhər iş vaxtı narahat və yuxulu görünür. Onu belə görə iş yoldaşlarından biri: Nə olub, a kişi, ayaq üstə yatırsan?

- Gecə saat beşə kimi arvad yorulub çay daşımaqdan.
- Niyə?
- Boşanma ərizəsi yazırdım.



Məhkəmə iclasında təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməsi məsələsi müzakirə edilir.

Sədirlik edən: Buyurun cənab müdafiəçi, nəyə görə hesab edirsiniz ki, təqsirləndirilən şəxs azadlıqda qalmalıdır?

Çıxılmaz vəziyyətə düşən və yüngülləşdirici hal tapmayan müdafiəçi: Cənab Sədr, onun anası hamilədir.



Fasilədən sonra məhkəmə iclası davam etdirilir: Təqsirləndirilən şəxs buyurun özünüz haqqında məlumat verin Sizi tanıyaq. O, doğum tarixi və s. barədə bildirir.

Məlumat tam olmadığını görə Sədr: Ailə vəziyyətiniz?

- Əla.
- Necə yəni əla?
- Evliyəm.



SSRİ dönəmində 10 uşağı olan xanımlara "Мать героиня" (Qəhrəman ana) medalı verirdilər. Bu məsələdə çox böyük ədalətsizlik var idi. Bu çətin bir iş tək anadan asılı olan şey deyil axı. Heç olmasa medalın arxasında yazmaq lazım idi ki, "Отец молодец" (Ataya əhsən).